

naše planine

7-8

1982

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere Berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

Glavní i odgovorni urednik revije: prof. dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 300 dinara (za inozemstvo 20 USA dolara). Cijena pojedinog broja 50 dinara (za inozemstvo 5 USA dolara). Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 30102-678-5535). Na uputnici treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 3-14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu kulturu i fizičku kulturu (br. 5449 od 26. XII 1972).

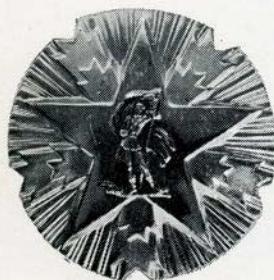
Godina 73 (33) Srpanj-Kolovoz 1982. Broj 7-8

Volumen 73 (33) Juli-August 1982. No 7-3

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

S A D R Ž A J

Smilja Petričević: Vesele žene mosorske	145
Bojan Tollazzi: Još jednom o »100 žena na vrhu Mosora«	147
Velimir Šušak: Rucu Pichincha (4787 m)	149
Fritz Moravec: Kada djeca planinare	152
Slobodan Žalica: Velike stijene u Bosni i Hercegovini	153
Danijel Vukušić: Još nešto o medvjedima	159
Tomislav Pavlin: Zalet u Velebit	162
Darko Mihelj: Ziniski pohod na Stol	163
Edin Durmo: Povratak	165
Dunja Božić: Žigomani	167
Miro Lay: Zdravo, Durmitore!	168
Pero Alfirević: Kako smo osnovali planinarsko društvo	171
Ineta Draženović: U Gorskom kotaru	171
Uzeir Beširović: Mliječni dô u Prenju	172
Sakib Kliko: Razvoj kartografije	173
Krunoslav Milas: Jedan preplatnik više	175
Jakob Kopić: Planinarstvo u nekim novinama i časopisima	173
Teodor Andrejević: Početak organiziranog planinarskog obrazovanja u Srbiji	177
Vladimir Božić: Svladavanje vodenih prepreka u špiljama	179
Speleologija	184
Zaštita prirode	187
Jubileji	188
Vijesti	189

Planinarski savez Hrvatske odlikovan je 1974. godine Ordenom zasluga za narod sa zlatnom zvijezdom

Na naslovnoj stranici

Planina i more (otok Vis)

Foto: Ing. S. Božičević

Vesele žene mosorske

SMILJA PETRIČEVIĆ

ZADAR

Osmi mart. Dan žena. Tradicionalni uspon na Mosor pod naslovom »100 žena na Mosoru«. Ali nema više te stotke. Sada taj broj prelazi i tisuću.

Sedmi mart. Predvečer Magda i ja stižemo iz Zadra u Split. Šetamo po gradu s naprtnjacama, u planinarskoj odjeći i obući. Pokazujem joj grad moje mladosti iz kojeg sam, po završetku studija, vrlo brzo dobila kartu za izlaz: nisam mogla naći zaposlenje. I otišla pomalo tužna, pomalo razočarana, ostavljajući roditelje, prijatelje. Davno to bijaše.

— Zar nisi mogla obući i obuti ništa pametnije a tu uniformu staviti sutra na sebe — bile su prve riječi moje majke kada me je ugledala na vratima.

— Izgledaš mi kao bracera — nasmijala se moj otac.

— Kaj je to bracera? — upita Magda.

— Brod širok kao moje... planinarske hlače.

Iduće jutro smo se našli na autobusnoj stanici. Staro društvo, a i nova lica.

— Hej, haj, hoj! — viču, pozdravljaju. Poznanstvo i prijateljstvo skovano po planinama, od kada datira više i ne znam.

— A gdje vam je planinarčić i alpinističko Mojca? — upitava Magdu.

— Mojica je izjavila da njena majka ide u Mosor i da je Mosor za žene, a ne curice, i ostala čuvati tatu — reče Magda.

— Da ne pobegne u štetu — doda jedan ženski glas.

U autobusu kao u kokosinju. Galama, Vička, Pjevanje. Smijeh. Hihotanje. Pravi babinjak. Zvuci usne harmonike gube se od ženskih glasova koji bi nadjačali i zvukove mlađnjaka. Mile autobusi jedan za drugim. Koliko ih ima neznam. Stigli smo u Sitno Gornje. Crni oblaci sa zapada lete k nama kao pomahnitale furije.

Kolona žena polako se uspinje ka planinarskom domu. Na mjestima već hrpe snijega. Prohладno. Odnekle puše hladan vjetar, trese borovim granama s kojih padaju hladne kapi kiše po nama. Na nekim mjestima staza zaledena. Sljap. Propadam kroz led pa pravo u blato.

Ispred planinarskog doma na Mosoru već se uveliko pjeva, veseli, smije. Kada sam htjela ući u dom da bih udarila pečat u knjizicu, na vratima se isprsila mlada nadobudna planinarka i nije me htjela pustiti unutra.

— Sto je sad? Trebam pečat za Dalmatinsku tranzverzalu. Bila sam ovdje kada se ti nisi ni rodila pa prema tome iz poštovanja prema mojoj sijedoj kosi, pusti me unutra, malecka!

— Ne može! Takvo je naređenje. Vani imate sokova, kave, čaja i nemate što tražiti unutra.

— Daj, ne objašnjavaj se — reče mirno Magda i okrene se.

— Splitska posla — rekoh bijesno. Vuk dlaku mijenja, ali čud nikada, a Spiličani uvi-jek isti.

Krenuli smo put vrha. Ispred zidića, kuda je bio prolaz za stazu prema vrhu, nasadila se dva planinara pa gledaju kako smo obućene i obuvene. Mjerkaju nas od glave do pete pa se smješkaju. Mangupi!

— Ne možete tako gore — bila im je svaka druga riječ, niste prikladno obućene ni obuvene. Gore ima snijega više od pola metra, ima i magle, možda će i kiša, na nekim mjestima staza je klizava, nije za tu obuću, vratite se, molimo vas!

Neke su se bez riječi okrenule i vratile tužna lica što ne mogu dalje a neke produžile kao da se njih savršeno ništa ne tiče to što ova dva momka pripovijedaju.

— Ma čekaj, bako, bakice, ne možeš tako u tim cipelicama — čula sam momka kako viče.

— Ma što ne mogu, je l' ja? Naši su u partizanima išli polugoli, polubosi, bili gladni, prozebli, pa su izdržali. A što nedostaje u ovim cipelama? Naučena sam ti ja i na tanje, e, moj sinko — reče baba mirno, gurne momku u stranu pa nastavi put.

— Ti š' mi zabranit da gren gori, a? Ča ti misliš? Ako jemaš te postolurde od dva kila i te pumparice ka Švaba, da si popija ciju pamet ovega svita. Nisi ti bija još ni u čačinim jajima kada sam ja marširala ovod. Mrš, mulac jedan balavi — prodre se druga baba bijesno, pa podigne nekakvu batinu od štapa i zaprijeti momku.

— Spasavaj se tko može — tobōže zavapi momak, po pobjeđe malo dalje od dohvata babinog štapa, smijući se grohotom.

— Aâ, ne ču ja tebe, dite moje — spusti baba glas. Samo ja onako, lipi moj, puno ti fala ča se brineš za mene. Odo' ja, aj' bog, sinko! — reče baba nježno.

— Uf! — reče drugi momak, — bilo bi bolje da sam dobio zadatak da čuvam krdo dívlijih kobila nego da kontroliram ove babe kako su obućene i obuvene. I stajali su njih dvojica malko podalje i gledali kako im žene odmiču put vrha. Bilo ih je zaista svakakvih: debelih i mršavih, okruglih i vitkih, nježnih i robustnih, obućenih u sve vrste odjeće i obuće. Neke su zaista bile obućene i obuvene kao da idu na modnu pistu, a ne u planinu, u snijeg, u maglu, u vrhove.

A babe: jedna je odmarširala, a druga ide ispred mene, vesela, nasmijana, pjevucka, hoda soldatskim korakom, prebacila nekakav torbak preko ramena, na glavu nasadila nekakvu kapicu, okruglu, najmanje dva broja manju nego je njena glava, tako da joj je kapica sjela točno na vrh glave.

— To mi je kapa od unuka — reče baba ponosno, okrećući se prema nama, i vidjevši kuda je uperen moj nasmijani pogled, pa se lupne po glavi tako da joj je kapa sjela odmah dublje na glavu. — Steta što nisam mogla obuti njegove postole. Imao je nekakve visoke, baš dobre za ovaj snijeg, ali nisu za

ove moje nožurde, pa sam morala obući ove moje, a znam i sama da nisu za planinu i snijeg. Moći ču ja u ovome — nastavi baba svoj monolog, hodajući ispred nas — a ča oni Duje balavac misli, da smo mi žene od bumbaka (pamuka)? Natrpila se ja i glada i rata i zime i svega i svačega i sve sam držala i sada mi jedan mulac tu soli pamet da ne mogu poć gori. Otpornije smo mi od njih.

Kolona se kretala polako. Snijeg je na nekim mjestima bio poprilično visok i kada je počeo uspon, na nekim mjestima je staza bila zaledena i strma tako da je bila postavljena užad, a na svakom zavoju, stijeni ili malo većem usponu stajao je ili vojnik ili alpinist ili planinar, pružajući ruke, podmećući laktove i ramenima i pomažući na taj način ženama da savladaju uspon; međutim kada bi vidjeli Magdu kako koraca i čuli njen slovenački jezik, nisu se ni potrudili da joj pruže ruku, što je sasvim razumljivo: vide oni da je ispred njih iskusn alpinist, ne samo po opremi nego i po tome kako je koracala. Bili su to sigurni koraci koji su se sasvim razlikovali od naših. Dok je ona smjelo gazila naprijed, mi smo pazile, zastajkivale, hodale kao po jajima.

Na nekim mjestima, gdje je staza bila uska i strma, morale smo poduzeće čekati da prode kolona koja je sporo napredovala, a žene su padale, klizale, upadale u snijeg i opet ustajale.

— Što češ, što ti je žensko uporno i tvrdoglavlo. Nije za vraga mazga ženskog roda — prokomentira jedan momak, pomažući babi da svlada malo veći uspon uz stijenu, koja je uz to bila i klizava.

— Vama ne treba pomoci? — reče gledajući moju opremu.

— Daj ti meni ruku, šta ti znaš, može i moja... poljubiti majku zemljicu.

A babe idu dalje, neke se vraćaju s vrha, hohoću, smiju se, pjevaju, pjevuće, a kako koja tresne u snijeg tako je poprati gromoglasan smijeh. Sjedi neka žena na snijegu pa ne zna bi li se smijala ili plakala od muke, ali kada vidi ta vesela i nasmijana, radosna i mlada lica oko sebe, nasmija se pa nastavi put.

— Gore je magla, sada su nam javili preko voki-tokija. Bilo bi bolje da se vratite, počeme vikati jedan obavještajac na stazi.

— Ja da se vratim... e pa, sinko, ti si lud, fali tebi jedna daska u glavi — povika jedna baba

— Ne, nego mu cila mobilija falu sa kompletanim brukvama — doda druga.

I kolona je tako nastavljala svoj put uzbrdo, svako malo zastajkujući i sklanjavajući se u stranu da bi mogle proći one koje su se vraćale s vrha. Odjednom ispred mene iskrnsu dvije stare žene, podbradene maramama, u seoskim nošnjama. Kada sam vidjela ta stara naborana lica, duboko sam se poklonila, pomislivši: »Hej, Smiljo, hoćeš li ti dočekati ove godine?«

— Ova starija ima 81 godinu — prošapta neko iza mene. I spontani aplauz, koji je dozazio negdje odozgo pa se nastavljao i gubio prema dolje, pratilo je ove dvije starice.

Kada smo konačno stigli do mjesta gdje su udarali pečate, kolona se već bila prorijedila i za čas smo bili na vrhu Mosora. Hladan vjetar šibao nas je po licu, sivi oblaci valjali su se nebesima, a s vremena na vrijeme između njih se čak i sunce pojavilo. Na vrhu Mosora, pred Vickovim stupom, čitave skupine žena, djevojaka, djevojčuraka, jedna malecka, a među njima su se šepurili kao pijetlovi naši planinari, alpinisti, GSS-ovci, naš jači spol, koji nas je tako lijepo pazio i čuvalo čitavim putem da negdje ne tresnemo pa se rascopamo.

— Hej, tu si mi cica-maco — povika neki poznati glas i za čas sam se našla u čvrstim rukama kolege Dražena, kolege po struci, a prijatelja po planini.

— Vidi što sam drpnuo — povika pokazujući mi veliku zdjelu ruske salate. — Je si li mi ogladnila? Zini, de!... pa mi gurne punu šaku salate u ust. Za čas smo prostrli šator-sko krilo i iz naprtnjača je počelo da isпадa svašta! Našlo se tu livanjskog sira, domaćeg pršuta, kranjskih kobasicu, uštipaka, kolača, nacrtala se i jedna lijepa tortica. Jelo se, gutalo, žvakalo, davilo, mumlalo, a iz snijega su virile boce šampanjca i piva. I kada su počeli pucati čepovi, povika netko:

— Živjeli sve naše curice, cure, djevojke, babe, žene, strine, ujne, tetke, MAJKE, stare cure, usidjelice, živjeli sve žene ovoga svijeta! Živjeli....

— kapu nakrivile... pa se izvrnule — povika neki nasmijani glas.

— Izvrnuo se ti — reče neka mlada ženica, lijepa i sitna, nježna kao japanska figurica od porcelana.

Povratak je bio brži. Magda se srondavalala pravo niz strminu bez veze sa stazom, a za njom i ja, iako sam na nekoliko mjesta poljubila majku zemljicu planine Mosora.

Kod Vickovog stupa na Mosoru Foto: V. Bašić

Kad smo stigle na proplanak poviše doma, dopre do nas pjesma vesela, naša, domaća. Čulo se i kozaračko kolo, izvijali se različiti glasovi, nestajali, gubili se pa se opet vraćali. Ispred vrata još uvjek je stajala ona mlađa djevojka, ali sam je tako pogledala, da se jadnica samo makla i ja sam ušla u blagovaonicu, gdje se već uvelikoj pilo, jelo, veselilo. Nas dvije smo samo ovjerile tranzverzalnu knjižicu, popile po pivce i nastavile odmah do Sitnog Gornjeg, jer smo morale što prije za Split pa u Zadar.

Počela je sipiti nekakva kišica, ali to nam nije ništa smetalo niti umanjivalo raspoloženje. Kolona žena je pjevala, pjesma se orila, vijorila pa nastavila dalje u autobusu, i tek kada sam se istovarila iz autobusa u Splitu, zatvorila sam usta.

Još nešto o »100 žena na vrhu Mosora«

BOJAN TOLLAZZI

SPLIT

Kada se neka organizirana djelatnost ponavlja iz godine u godinu i ako je u njoj sve veći broj sudionika, ako se održava u prirodi neovisno od meteorološke situacije i ako sve to ima svoj cilj, onda je smijemo nazvati tradicionalnom. Uspon »100 žena na vrh Mosora« zaista zaslужuje taj naziv. Ove godine PD »Mosor« i »Slobodna Dalmacija« organizirali su već 9. uspon.

Vrijeme brzo prolazi. Sjećam se dobro skromnog prvog uspona 1974. godine. Te sunčane martovske nedjelje na vrh Mosora popelo se samo 38 žena. Ali, kako kažu — svaki početak je težak. Vrijeme je protjecalo i svake smo godine gledali sve duže kolone, čuli sve glasniju pjesmu žena što su hrlile kršu legendarnog Mosora. U ovih 9 usponu čak je 6066 žena osvojilo vrh Mosora. Svakako se pojedine u tom broju pojavljuju više puta.

Kada smo organizirali prvi uspon, bili smo skromni i u planovima za budućnost. Danas, poslije devetog uspona, ostali smo »na zemlji« bez obzira što se uspinjemo »visoko«. Možda bi bilo neskromno da opisujem oduševljenje mnogih ovim usponom. Nakon svakog uspona PD »Mosor« bude naprosto zasut poхvalama, prijedlozima i sugestijama. Jedan od prijedloga bio je i taj da promijenimo naziv uspona u »1000 žena na vrh Mosora«. Prijedlog prihvatljiv i realan, jer posljednjih godina uvjek je bilo više od tisuću sudionica. Ipak ostajemo pri prvobitnom nazivu, i držimo se tradicije, jer tko zna kamo bi s vremenom otisle ambicije. Stotinu žena uvjek će stići do vrha Mosora, makar grmjeđo i sjevalo. Jedna je od najvažnijih naših obaveza da prilikom svakog uspona organizacija bude što bolja.

A sada, podimo na 9. tradicionalni uspon. Plan je bio razrađen na vrijeme, zadaci podijeljeni, sa »Slobodnom Dalmacijom« uspostavljena uobičajena suradnja. Kao predstavnik »Slobodne Dalmacije« u odbor za organizaciju ušao je novinar Dino Mikulandra, ve-seo »momak«, njegovi komentari uvijek su puni duha i iskričavosti. Od Nove godine redali su se sastanci svake srijede u 18 sati u Domu JNA. Ruku na srce, rado sam odlazio na te sastanke. Uvijek je bilo ugodno, vladala je radna i drugarska atmosfera. Što se dogovorimo, to i ostvarimo.

Sve smo planirali, pripremili, nabaviti, kupili smo kazane u Rimskim Toplicama za kuhanje čaja i još bezbroj drugih »sitnica«. Samo nešto nismo mogli osigurati — vrijeme, lijep sunčan dan, bez vjetra i oborina. A nekako smo bili odviše sigurni, jer je svatko Dalmacija tih dana bila u beharu, bademi su cvali, nebo je bilo vedro. Kiše ni za lijek, redukcija električne struje sve učestalija. Ipak, posljednje dane neke ciklone počele su se motati Zapadnom Evropom. Pomorci kažu: Čuvaj se vedrog juga i »škure« bure! U subotu, uoči uspona, udarila je »škura« bura, pomiješana sa hladnom kišom. Mosor se ne vidi. Sav je obavljen snježnom vijavicom. Poslije 19 sati zove Vinko. Grupa GSS se spustila s Mosora i nosila loše vesti. Sastali smo se Vinko, Mitja, Ivica, Fran Ante. Slušamo izvještaj: na Domu oko 30 cm snijega, jaka bura. U ovakvim uvjetima ne može se krenuti na uspon. I što sada? Osjećaj odgovornosti s jedne, a želja za usponom s druge strane. Poslije vijećanja odlučimo se — uspon će biti po planu!

U nedjelju 7. ožujka u 4 sata ujutro pada-
la je kiša. Ali u 6 sati, kada sam došao na parkiralište autobusa, oblaci su se počeli kidati. Sudionice pristižu u sve većem broju. Autobusi se pune. Vode autobrašta imaju pune ruke posla. Čuje se pjesma — »Oj Mosore, Mosore...« U to mi se obrate dvije žene. Jedna obučena planinarski »od glave do pete«. A druga kao da je došla iz »šoppinga« u Trstu. Kaputić, sukna boje slonovače, cipelice s petom, frizura besprijeckorna, preko ruke kožna tašna. »Druže, pomognite, ne puštaju me u autobus i imam rezervaciju«. Momci odgovorni za kontrolu odjeće i obuće bili su neumoljivi. Drugarica je ostala u Splitu.

Točno u 7 sati kolona autobrašta kreće put Sitnu Gornjem. Mosor, iako pokriven snijegom, nekako turobno izgleda, sav u oblacima. Sve oči uprte su u tom trenutku u suru planinu. Kako će nas primiti?

U Sitnu Gornjem snijeg. Kolona se odmah formira, bez ijednog naredenja. Mnogima je to već peti, šesti, sedmi uspon. Znaju one šta treba i kako. Upućuju one nove koje su prvi put tu. Snijega sve više, bura sve jača i jača. U šumi zapadno od doma polete na nas »rafali« gruda. To nas planinarke iz PD »Rim-ske Toplice« drugarski pozdravljaju. Uvijek se radujemo njihovom dolasku na uspon. Dolaze nam svake godine — vjerne naše Slovenske.

Ispred doma pravo veselje, uz topao čaj. Na licima radost. Pozdravljanju nema kraja.

Tu su se našle planinarke iz mnogih krajeva Jugoslavije.

Sve ide po planu. Sanitetska ekipa i dr Hozo Džemal je spremna. Ekipa GSS-a su na svojim mjestima, povezane radio-vezom. Zbog količine napalog snijega nije bilo moguće dobro osigurati obje staze, pa se kreće »klasičnom stazom« prema vrhu. Prije polaska planinarska kontrola opet vrši »trijaž«. Žena koja nije dobro obučena ne smije dalje. Molbe ni suze ne pomažu. Mnoge djevojčice i djevojke morale su zbog toga ostati kod doma. Došle su u patikama. A u uputi koju su primile, točno je bilo rečeno kako i što trebaju obući. Žao mi ih je. Mogu zamisliti koliko su se radovale kako će u pondjeljak doći u rared, kancelariju ili radionicu sa osvojenom značkom uspona.

Na grebenu članovi GSS-a razvukli konop, tako da je silaz klizavom padinom sigurniji. Konope su namjestili još na 5—6 mjesta. Požrtvovni su ti momci ne samo profesionalno, nego i srcima. Snijega sve više. Imam osjećaj da je uspon baš zbog mekog snijega ugodišnji. Misli su mi zaokupljene ljestpotom krajine zavijene snijegom.

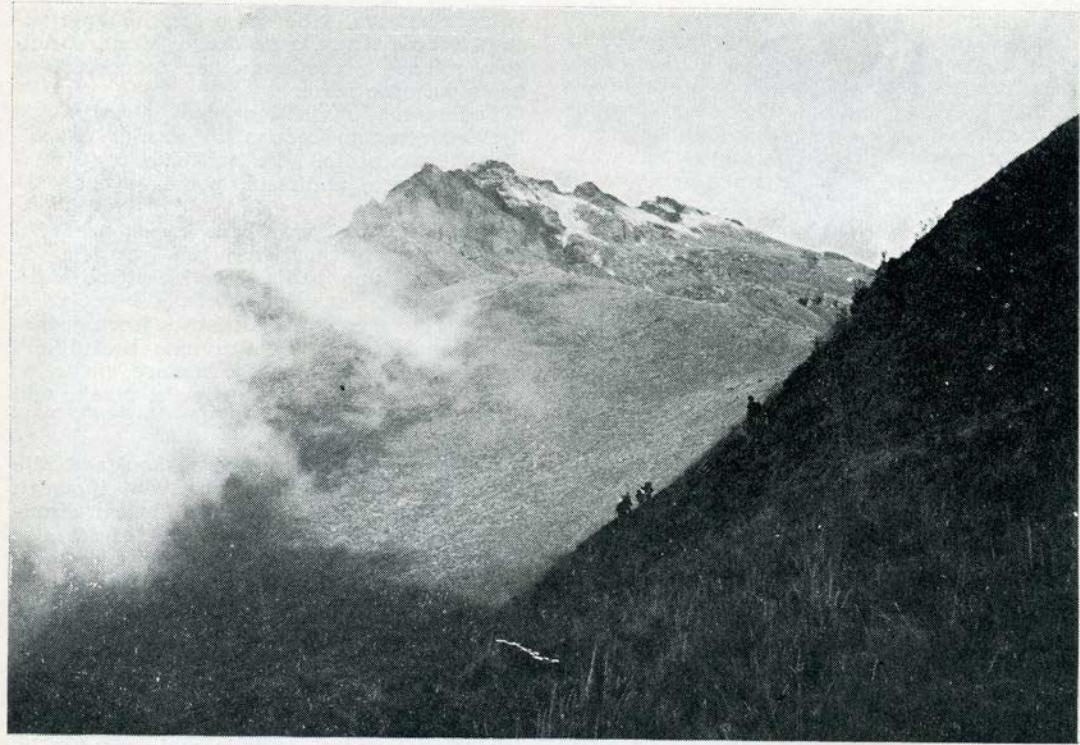
Velik transparent sa natpisom da se pripreme kontrolni listići, knjižice, osvanuo je na blještavoj ravničici blizu kontrolne točke. U zavjetrini iza grebena požrtvovni drugovi organizirali su svoj »ured«, bez namještaja, ali ipak je to ured s administracijom, pećatom i značkama. Tu se prikupljaju i zbrajaju listići. Malo podalje opet razapet alpinistički konop — tu je litica zbog snijega poprimila opasan nagib.

Konačno smo kod Vickovog stupa, koji ove godine slavi svoju 30. godišnjicu postojanja na vrhu Mosora. Vjetar je prestao, oblaci su se razmakli, sunce grijе. Otvaraju se ruksaci, torbe i »boršće«. Žene pokazuju srebrne i brončane značke. Dvije planinarke, članice PD »Mosor« i PK »Split« pokazuju knjižice s devet pečata. Istovremeno vruće priželjkuju zlatnu značku do godine.

Silaz nije bio težak. Sunce je sve toplije. Svlake se vjetrovke, debeli džemperi. U planinarskom domu po običaju — veselo. Ne znaš tko je zadovoljniji, žene koje su se uspele ili članovi GSS-a sa sanitetskom ekipom. Jedva se može vjerovati da su, s obzirom na vrijeme, obje ekipe imale posla samo oko jednog uganuća i jedne ozljede koljena. Sreća!

Kod planinarskog doma pride mi jedna članica PD »Ilijas«. U općoj strci nisam joj zapamtio ime (neka mi oprosti!). Vodila je još šest drugarica sa sobom. Kaže: »Druže, na mnogim sam sličnim usponima bila, ali ovako dobre organizacije nigdje nisam doživjela.« U ime svih nas, topla joj hvala, jer to nam je najlepše priznanje.

I tako je prošao deveti splitski »ženski uspon«. Sezona kupanja već je u punom jeku. Turisti, vrućina i gužve stvaraju uobičajenu ljetnu atmosferu, a »mosorasi« će za nekoliko dana imati prvi sastanak organizacijskog odbora za naredni, jubilarni, 10. uspon »100 žena na vrh Mosora«.

Rutom »Las antenas de TV« na Pichinchu

Foto: V. Sušak

Rucu Pichincha (4787 m) u Ekvadoru

VELIMIR ŠUŠAK

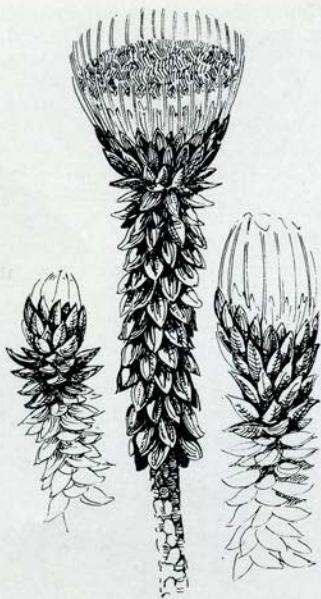
ZADAR

Kasno je jutro u Quitu, glavnom gradu andske države Ekvador. Jutarnje magle i oblači, što svake noći opkole milijunske prijestolnicu, već su se digli i zauzeli svoja mjesta na visokim obroncima i vrhovima okolnih planina. Zaklonjen je i naš današnji cilj, vršni greben planine Pichinche. Odavde, iz centra grada, na 2800 m nadmorske visine, do vrha ima točno 2000 metara visinske razlike. Previše je da bi se savladalo u jednom danu s ovako kasnim polaskom i s organizmom koji se za 40 sati boravka u Ekvadoru još nije prilagodio promjeni vremena, klime i visini. Očekujući poteškoće zbog neprilagodenosti, sinoć smo odlučili uspeti se rutom »Las Antenas de TV« koja vodi planinskim kolskim putem što se diže do TV-tornja na 3600 m visine. To je jedna od tri staze što se uspinju s ruba grada na vrh Rucu Pichincha i jedina koja omogućava savladavanje dijela uspona vozilom. Zbog toga je lakša od prilaza »La Chorrera« i »La Gasca« koii vode isključivo nješaćkom stazom i užnom stranom planine i savladaju preko 1800 metara visinske razlike.

Mješovito društvo s kojom sam doputovao u Ekvador broji osam planinara: pet njemačkih, tri muškarca i dvije žene, uglavnom iz Münchena, i nas troje Zadrana. Barbara i Bogdan Brakus takoder žive i rade u Münchenu, ali su bili i ostali stalni članovi PD »Paklenica« iz Zadra. Plan grupe je da se za 25 dana boravka u Ekvadoru uspne na četiri vrha, »zaroni« u prašumu sliva Amazone i odmori se na obali Tihog oceana. Planinarski nam je program najvažniji, pa smo mu odredili više od polovine vremena. Ciljevi su nam Rucu Pichincha (4787 m), Tungurahua (5016 m), Cotopaxi (6005 m) i najviši vrh Ekvadora Chimborazo (6310 m)*. Koliko ćemo od tog plana ostvariti pokazat će naredni dani.

Postepeno prolazimo duge i ravne serpentine, s oštrim zavojima, što su probijene padinom od nataloženog vulkanskog pepela tamno smeđe boje. Između stabala teren po-

* Uspone na Tungurachuu i na Cotopaxi opisala je Barbara Lapenna-Brakus u NP 3-4 (str. 58) i 5-6 (str. 97), a najavila je i opis uspona na Chimborazo. Usponi su izvedeni krajem 1981. godine.

Chuquiragua, simbol andskih planinara
Crtež: V. Sušak

kriva rijetka visoka trava i poneki bescvjetni žbun. Životinja do sada nisam video osim neke ptice plameno crvenog perja koja je izvodila vratolomije loveći insekte među granama eukaliptusa.

Prošavši nekoliko zavoja raslinje postaje rjede a naši vidici širi i ljeplji. Prozračna jutarnja magla cijelim horizontom uzdiže se i zgušnjava u masivnu plavo bijelu liniju oblaka, koja u nekoj srednjoj zoni potpuno zaklanja niže, a prepovljuje više vrhunce. Savsim na jugu, 60 kilometara udaljen od Quita, još visoko iznad oblaka uzdiže se jedan od naših ciljeva: bijeli stozac 6005 m visokog Cotopaxija. U istom gorskom masivu, polukružnog oblika, od nas prema jugoistoku, i kontrastnije od Cotopaxija, uzdiže se stjenoviti tamni vrh u obliku troroge krune. To je Antizana (5750 m), ugasli vulkan. Stjenovit vrh, na čijim se okomitim liticama ni snijeg ne može zadržati, najbolje govor o teškoći koju zahtijeva uspon na njega. Ipak je naj impresivniji pogled na istok gdje se kao čarobna planina iz ruskih bajki uzdiže iznad oblaka i ocrтava na azurnom nebu kopljasta bijela gromada. Cayambe, treći vrh Ekvadora (5840 m), podsjeća na golemu snežnu grudu snažno pritisnutu na bijeli, koso položeni plato. Taj snježni plato na 5000 metara jedini je skijaški teren u Ekvadoru i za sada tek skijaška perspektiva.

Iznad šumskog pojasa eukaliptusa put prolazi kroz dvorište jedne haziende (stočarsko gospodarstvo), a nedugo poslije izlazi na okruglu zaravan, pedesetak metara ispod vrha brda na kojem je prilično visok TV-toran. Stometsarska okrugla ravan je umjetno stvoreni vidikovac i parkiralište za kola izletnika i planinara. Odavde, osim Quita i ranije

videnih vrhova, vide se još neki manje poznati vrhovi Anda, a na drugoj strani obronkom zelenog grebena vidi se dio pješačkog nastavka naše staze.

Vodoravno, u visini zaravni, staza obilazi lijevom stranom brdo s TV-tornjem i izbjaja na malo sedlo, gdje zatičemo troje mlađih planinara, andinista, pored crvenog šatora.

Po izlasku na prvo brdo možemo vidjeti prostranstvo i izgled najviših predjela Pichinche. Istočna padina, što se strmo uzdiže od Quita, naglo se završava i prelazi u brdski zatalasani pašnjak ispresijecan jednako zelenim jarugama. Travnate brežuljke i doline između 4000 i 4500 metara visine, po kojima pasu manja stada goveda, nikako sebi ne mogu uklopiti među slike planina koje poznam.

S vrha prvog brda staza se spušta dublje od dvjesto metara na novi prevoj i odmah uzdiže malo blažom ali zato dužom strminom od prethodne. Na vrhu strmine staza se nastavlja obilazeći brdašca i lagano se uzdižući sve do Rocas de Rucu (stijena Rukua) — ostatka kraterskog vijenca. Za dva sata hoda stigli smo na podnožje stjenovitog grebena gdje se put račva i omogućava izbor u završnom dijelu uspona. Jedna varijanta vodi pravo preko nazupčenog stjenjaka, a druga skreće udesno po zemljanoj i još uvjek zelenoj padini, iz koje malo visočije iznad staze izrastaju crne raspucale stijene.

Uzduž staze podno grebena vegetacija je uglavnom niska, ali raznolikija, bujnija i zelenija od žučkaste trave po kojoj smo gazili od TV-tornja.

Uz stazu je zanimljiva biljka, obična po izgledu, ali zato čuvena Chuquiragua (čukuiraua). Raste na visinama iznad 3500 metara, grmovito, jedan metar u visinu i cvjetu narancasto-rumenim cvijetom sličnim našem sjekavcu. Njen cvijet joj je povećao popularnost jer su ga planinari Južne Amerike prihvatali kao simbol svoje aktivnosti. Ona je i bez toga poznata jer je ljekovita. Od cvjetova i korijena kopljastog izgleda dobija se sok za probavne i jetrene poteškoće.

Oko pola sata nam je trebalo da prijeđemo u podnožju, skoro vodoravnom stazom, čitavu dužinu grebena na kojem se nalazi vrh. Zatim smo zavojitim usponom savladali slijep, a potom i desetak metara razmravljenog stijenja i izašli na malo sedlo u kraterskom vijencu. S desne strane uzdiže se više od sto metara visok, crn i hrpat Zub, a lijevo se uspinje između kamenja završni dio našeg puta.

Još petnaest minuta je trebalo vodiču i meni da proděmo i taj stjenoviti dio uspona, koji težinom i dužinom sliči Malom Triglavu od doma »Planika«. Na krijeti vijenca put izlazi i završava na zaravanku pet-šest metara u promjeru.

»Tamo je vrh« — kaže mi Peter i pokazuje na desetak metara udaljenu kaotičnu skupinu crnih stijena, svega nekoliko meta-

ra viših od platoa. Na njima je pobodena minijaturna ekvadorska zastava kao potvrda da smo stvarno na vrhu. I bez zastavice zaključio bih da je ovo posebno važno mjesto jer su sve stijene bile nevjerovatno išarane raznobojnim imenima. Izgleda da Jorge, Osvaldo, Rodrigo i ostali andinisti smatraju svetom dužnošću ostaviti pisani spomen o svojem uspjehu.

Rucu Pichincha (Stara Pičinča, 4787 m) je vrh u sjevernom dijelu kraterskog vijenca istoimenog ugaslog vulkana. Preko 400 metara okomitog ambisa dijeli vrh od dna kratera, zelenog polja prošaranog bijelim potocima koji sa sipara teku prema središtu kratera. Ravno se dno preko kosih sipara svjetlih i toplih boja spojilo s tamnjim, gotovo crnim kamenim vijencem koji se uzdiže 200 do 400 metara u obliku nazupčanog prstena, promjera oko jedan kilometar. Prema jugoistoku i Quito u vijencu nedostaje velik dio, sve do dna kratera. Tu se spušta duboka jaruga, slična strašnom ožiljku na licu planine. Očito je u nekom trenutku voda u krateru odvalila dio vijenca i otekla niz padinu dubec̄ moćnom snagom jarugu u mekoj vulkanskoj zemlji.

Matična planina Pichincha nastala je djelovanjem ovog starog i jednog mlađeg vulkana. Gagua Pichincha (Dijete Pičinča) nalazi se nekoliko kilometara južnije i malo je niža od Rucua. Njezin krater još uvijek

pokazuje povremene znake aktivnosti. Zajedničkim djelovanjem vulkani su stvorili planinu koja u bazi zauzima površinu od 30×10 kilometara. Položena je pravcem sjever-jug, dotičući sjevernom padinom liniju ekvatora. Blizina ekvatora je razlog što Pichincha rijetko zabijeli snijegom, a trava na njoj raste sve do kraterskih stijena. Navodno je prije dvije godine mlađi vulkan opet malo proradio. Lako je predviđiti sebi veličinu katastrofe koja bi zadesila milijunski Quito jačom aktivnošću ovog vulkana, skoro u centru grada.

Oblaci se sve više okupljaju oko grotla. Pokušavam proučiti kroz njih na nazupčani hrbat odakle se trebaju pojaviti Barbara, Bogdan i Nijemac Martin, koji su krenuli težom dionicom preko stjenjaka. Glasovi se čuju sasvim blizu a malo zatim iz oblaka izrana nasmijana Barbara. Vezana je tankim užetom za supruga Bogdana, što znači da je bilo i opasnijih dionica na putu.

Rijetko kada je povratak s visoke planine lagadan, ali Pichincha je i tu izuzetak, jer su dva sata hoda do parkirališta bili nalik ugodnoj šetnji. Zastajao sam da bih u fotoaparat i oči unio sliku planine prekrivene zlatnozelenim sagom sve do modrikastih planataža eukaliptusa na sastavu strmih padina i grada. Takvu sliku pitome Pichinche zapamtio sam i ponio u dolinu, a Barbara, uz sliku, i tri cvijeta endemske chuquirague.

Kada djeca planinare

FRITZ MORAVEC

Više od dvije stotine djece unesrećuje se godišnje u Alpama. S porastom ljetnog turizma sve je više djece u brdima. Obratimo li pažnju na slijedećih deset pravila djeci ćemo bez opasnosti priviknuti na alpske životne uvjete.

● **Iskusni pratnici.** Dječja istraživačka putovanja u planine bez iskusne pratnje spadaju u lakoumnost. Djeca još ne mogu pravilno procijeniti opasnosti. Roditelji koji svoju djecu prate kod planinarskih pohoda, trebaju u tom smislu također biti školovani.

● **Temeljito planiranje.** Planinarski pohod ili turu treba pažljivo planirati. Već kod kuće se točno trebaju odrediti putevi i vrijeme trajanja. Isto tako je potrebno raspitati se za vremenske prilike. Za ture s djecom nužno je nošenje odgovarajućeg provijanta, opreme i odjeće.

● **Pobudite radost.** Višesatno hodanje ili usponi do domova predstavljaju često za djecu velik napor. Ako se to često ponavlja, u djece se stvara otpor prema bilo kakvom planinarskom pohodu. Da bi se našla prava mjeru treba obratiti pažnju na slijedeće: dijete tako dugo nije preopterećeno dok se na njemu primjećuju znaci radosti i oduševljenja što sudjeluje u pohodu. Važno je znati da dijete od deset godina posjeduje samo 40% energije odraslog čovjeka. To posebno vrijedi za ambiciozne očeve koji primoravaju svoju djecu na razne ture.

● **Učestali odmori.** Dnevno hodanje s djecom ne bi trebalo da prekorači vrijeme od šest sati. Ravno polovica toga vremena trebala bi biti za odmore. Jasno je da djeca za vrijeme odmora ne sjede mirno da bi se divila prekrasnom pogledu ili da bi promatrala neki markantan profil brda. Za njih je interesantnije promatrati neku životinju, tražiti svjetlucavo kamenje, graditi brane ili se igrati na snijegu.

● **Mnogo tekućine.** Djeca postaju brzo žedna. Ona i stvarno trebaju više tekućine nego odrasli — otrlike jedan i pol do dva puta više. Najbolje piće je topli čaj s limunom, uz malo šećera. Voda s glečera ili otopljeni snijeg ne utažuju žed, nego često uzrokuju želučane ili crijevne bolesti ili prehlade. Osim toga ne sadržavaju soli i minerale.

● **Odgovarajuća odjeća.** Prije svega ona mora pružiti zaštitu u slučaju loših vremenskih prilika. Minimalno što se traži za pla-

niranje jesu hlače »pušperice«, pulover, vjetrovka i čvrste cipele s gumenim profilom. Potrebeni dodaci su još naprtnjača, kišna kabanica, vunena kapa i rukavice, te vreća za spavanje.

● **Ne penjati unaokolo.** Dječja potreba za pokretom tjeru ih često da kreću u svojoj igri izvan markiranih i označenih puteva. To se nipošto ne smije dopustiti bez nadzora. Osim toga za neizvježbanje je prelaženje snježnih i ledenih površina posebno opasno. Poskliznuća na snježnim kosinama najčešći su uzroci nesreća s tragičnim posljedicama. Otklizavanje cipelama na snijegu jedan je od užitaka koji je već prouzročio mnogo žrtava. Za visoko gorje potreban je cepin. S njime mogu uvježbani planinari svaki pad odmah zaustaviti.

● **Zaštita od sunca.** Djeca ne moraju biti zaštićena samo od vjetra i vremena, nego isto tako od intenzivnih sunčanih zraka. Svaki sunču izloženi dio tijela treba zaštititi sredstvom sa visokim zaštitnim faktorom — također usnice! U visokom gorju za zaštitu očiju nisu dovoljne samo sunčane naočale. Potrebno je imati sa strane zatvorene naočale, specijalne, za snijeg i glečere.

● **Odrediti cilj.** Nikada cilj nije sam vrh, nego sretan povratak, što uvijek treba imati na umu. Potcjenjivanje uspona čest je uzrok nesreće u brdima. Snaga i koncentracija popušta nakon uspona na vrh, umor prouzrokuje nepažnju i tada ne treba puno da se desi nesreća.

● **Hrabrost za prijevremeni povratak.** Dijete treba učiti da prijevremeni povratak radi loših vremenskih ili drugih uvjeta nije slabost, nego da i za to često treba imati hrabrosti. Često puta više hrabrosti nego da se dalje nastavi s usponom.

* * *

Često se zanemaruje potreba da i djeci valja dati određeno znanje o ponašanju u visokom gorju. Prije svega treba im na njima prihvatljiv način objasniti rukovanje s užetom, pravljjenje čvorova i hodanje u navezu. Ne zato da bi se od njih stvorili vrhunski alpinisti, nego da im se omogući pravilno ponašanje i kretanje u visokogorskem planinarenju.

Prevela iz Edelweiss Alpin-Magazina
Marija Gobec

ISPRAVAK

U članku Petra Lučića Rokija »Putovi do cvijeća« u prošlom broju, na str. 104, tri odlomka (od: »Odmarali smo se...« do: »... milijuna komada dnevno.«) treba da slijede nakon rečenice koja završava riječima: »... u Aalsmeeru« (18. redak odozdo u drugom stupcu).

Velike stijene u Bosni i Hercegovini

SLOBODA ŽALICA

SARAJEVO

Stijene koje svojom monolitnošću, cjelestiču i veličinom odudaraju od ostalih stijena, mogli bismo nazvati velikim stijenama. U planinama BiH takvih stijena ima osam u šest masiva (vrhova). One su odigrale posebnu ulogu u razvoju bos. herc., a svakako i jugoslavenskog alpinizma, za razliku od ostalih, manjih stijena, koje su najčešće bile mjesta gdje se odigravalo nešto od one toliko opisivane ljepote alpinizma, prijatnih avantura i romantičnih doživljaja. Ali, tek u velikim stijenama, alpinizam je pokazivao sebe u svojoj hermetičnosti, onakvini kao što on i jest.

U velikim stijenama BiH, bos. herc. alpinisti su — prepenjavši većinu smjerova — ostvarili svoj najviši domet, približivši se sigurno razine najkvalitetnijeg evropskog alpinizma.

Priroda je bila darežljiva u ovoj zemlji — Bosni i Hercegovini — stvorivši divne planine, s visokim stijenama, pa i tu možemo naći razlog zašto bos. herc. alpinisti nisu poduzimali u većem broju uspone u suhoj stijeni u Alpama i drugim poznatijim masivima.

Smjerovi, koje su zacrtali bos. herc. alpinisti i alpinisti iz drugih naših republika kroz velike stijene BiH, govore nam u veličini i snazi ljudskog duha, koji je svladao te nevjerojatne puteve u strmim zidovima Izgorjeli Grude, Osobca i Cetine u Prenju, Mezica stijena i Velikog kuka u Čvrsnici i Botina u Veležu.

U ovom pregledu zaokruženi su svi pokušaji i usponi — o kojima postoje podaci — u nabrojanim velikim stijenama BiH do 1981. godine. Naravno, ovdje su samo šture riječi i brojevi; ono što ne može biti zapisano nalazi se između redova i u srcima onih alpinista koji su penjali ove stijene.

Osobac (2026 m), Prenj

a) sjeverozapadna stijena

Ovo je impozantan vrh, što ga odlikuju moćne strmine i nešto niže zasebne stijene, koje bazu obraslosti i isprekidanosti nemaju karakter cjelebitosti.

Tek SZ stijena, sa svojim markantnim brodom, daje donekle dojam cjelebitosti i mogli bismo je uvrstiti među velike stijene BiH, ponajviše zbog historijskog značaja jer je tu stasao moderni bos. herc. zimski alpinizam.

Dužina je samog SZ brida, koji i čini ovu stijenu, oko 1000 m, dok je visina same stijene oko 600 m. Uspon preko stijene je — kako je vidljivo iz pregleda — izvršen više puta i ne predstavlja suviše zahtjevnu turu. U donjem dijelu stijena je eksponirana i zarezana s dva kraća kuloara. Teškoće se ovdje kreću između III i IV. Srednji i gornji dio je razvedenjeni i malo položenju stijena samog brida, ponegdje obrasla klekovinom, mjestimično se uzdižući u skokovima. Pri vrhu stijenu presejica široka travnata polica, gdje je slab iz-

Osobac s Velike kape, u pozadini Sivadije
Foto: M. Šišić

vor vode, Vilino vrelo. Stijena završava na zapadnom vrhu Osobca, odakle do glavnoga vrha vodi položen greben.

1968.

— Prvenstveni smjer po bridu: D. Entraut, D. Pavićević i M. Šišić za 6 sati.

1972.

— Pokušaj zimskog uspona po bridu: M. Rakić i M. Šišić.

— 1. zimski uspon, ujedno 1. ponavljanje brida, za 11 sati: M. Rakić i M. Šišić.

1975.

— Pokušaj drugog zimskog uspona: Z. Bošnjak i Čolaković.

— Drugi pokušaj Bošnjaka i Čolakovića nije bio uspješan.

— Novi pokušaj zimskog uspona: E. Čolaković i B. Maltarić.

— Zimski uspon su pokušali izvesti A. Vatrešnjak i S. Žalica, bivak u stijeni. Tada je ispenjana prvenstvena varijanta kroz kuloar.

— Pokušaj solo uspona u ljetnim uvjetima: S. Žalica. Uspon je prekinut zbog nevremena.

— U ljetnim uvjetima E. Čolaković i S. Žalica prepenjali su za 4 sata stijenu, što je 2. ponavljanje brida.

1976.

— 2. zimski uspon, odnosno 3. ponavljanje brida s jednim bivakom: E. Čolaković i M. Rakić, što je Rakić treće ogledanje zimi sa stijenom, ili drugi put penjanje brida zimi.

Sjeverozapadna stijena Cetine u aprilu. U krajnjem desnom dijelu stijene velika lavina

Foto: M. Maltarić

— 3. zimski uspon i 4. ponavljanje brida: M. Gafić u efecktnom solo usponu.

1978.

4. zimski uspon i 5. pon.: N. Logić i B. Maltarić za 9 sati.

— 5. zimski uspon i 6. pon. za samo 4 sata: Z. Bošnjak i M. Mulaosmanović.

— U ljetnim uvjetima M. Hodžić i M. Gvozderac su izveli 7. pon. smjera.

— 8. pon. također u ljetnim uvjetima: G. Gvozderac i J. Hrnjić.

1979.

— 9. pon. smjera su izveli Zeničani: E. Durmo i Mukrim Šišić; G. Gvozderac i J. Hrnjić, penjavši u proljetnim zimskim uvjetima.

— 10. pon. smjera: R. Grabus, B. Kovačević i S. Pandžić.

— 11. pon.: B. Rakić i D. Tomic.

— 12. pon. su izvela dva zenička naveza: M. Bošnjak i Mukrim Šišić; M. Gvozderac i Albina Vukančić (prvi ženski uspon kroz stijenu!).

Cetina (1922 m), Prenj

a) sjeverna stijena

Ovaj prekrasni masiv, koji dominira nad rijekom Neretvom, čine generalno gledajući dvije stijene: sjeverna i sjeverozapadna. Zbog teškog pristupa, divlje, teže prohodne i netaknute prirode, alpinisti nisu često dolazili do ovih stijena. Okovane ledom i snijegom mogu se mjeriti s poznatijim alpskim stijenama.

Sjeverna stijena izdiže se iznad predjela Vi-drine Grude, gdje je i istoimena lovačka kuća. Omedena je desnim bridom, raščlanjena i složenijih oblika, pa ponegdje nije lako utvrditi odakle počinje stijena, a dokle su obrasle strmine. Njen lijevi dio je okomiti zid, ekstremnih penjačkih teškoća. Ipak bi se moglo približno reći da stijena počinje sa 1300 m, pa je u prosjeku visoka 500—600 metara. Visina penjačkog uspona je oko 700 m. Stijena je velikih razmjera, vrlo lijepa i uzbudljiva u svojoj divljini i osamljenosti. Zbog blizine

mora mjestimice je obrasla, ali je kamen uglavnom čvrst, osim nekih dijelova stijene koji su jako kršljivi. Sjeverna stijena čini lijevi, manji dio masiva. Do sada nije bilo uspona.

b) sjeverozapadna stijena

Čini centralni i desni dio masiva. Rascijepljena je sa dva velika točila (žljebine), između kojih je centralna stijena kroz koju nije bilo uspona. Golemi je dimenzija, ispresjecana manjim i većim žljebovima i kuloarima, od kojih je najzanimljiviji centralni, koji vodi od polovine lijevog velikog žlijeba na vrh. Stijena je prilično obrasla, uglavnom je čvrsta, ali ponegdje vrlo kršljiva. Odlikuje se mnoštvom oblika: kamina, stupova, kuloara, igli, ploča i polica. Posebno je zanimljiva za zimske uspone u snijegu i ledu, kroz kuloare i žljebove. Blizina mora omogućava relativno ugodan pristup po suhom, dok istovremeno u stijeni vladaju razmjeri kao u alpskim sjevernim stijenama. Čitav masiv je iznenadujuće ljepote, prvobitne divljine i čudesne privlačnosti.

Kroz stijenu su prepenjena 3 ljetna i 2 zimska smjera. Visina stijene je u prosjeku oko 500 m, dok su penjački smjerovi dugački 700—1300 m.

1958.

— Prv. smjer za 9 sati: M. Buturović i A. Kurnik. Članak o usponu je objavljen Kurnik u »Planinaru« 12/1958.

1969.

— Prv. smjer za 8 sati: I. Dilber, P. Hilčišin i Jagoda Salihbegović (prvi ženski uspon kroz stijenu!).

1972.

— Prv. smjer u zimskim uvjetima kroz desnu žljebinu za 7 sati: B. Rakić, M. Šišić i S. Žalica. Bivak u silasku u stijeni.

1977.

— Prv. smjer kroz lijevi kuloar za 7 sati penjanja: N. Logić, F. Zahirović i S. Žalica. Literatura: »Planinski vestnik« 2/1979; NP 11-12 1977.

1979.

— Zimski pokušaj direktnog uspona kroz ledopade: M. Mulaosmanović i F. Zahirović.

1981.

— Prv. direktni smjer za 7 sati penjanja: R. Grabus i M. Šišić.

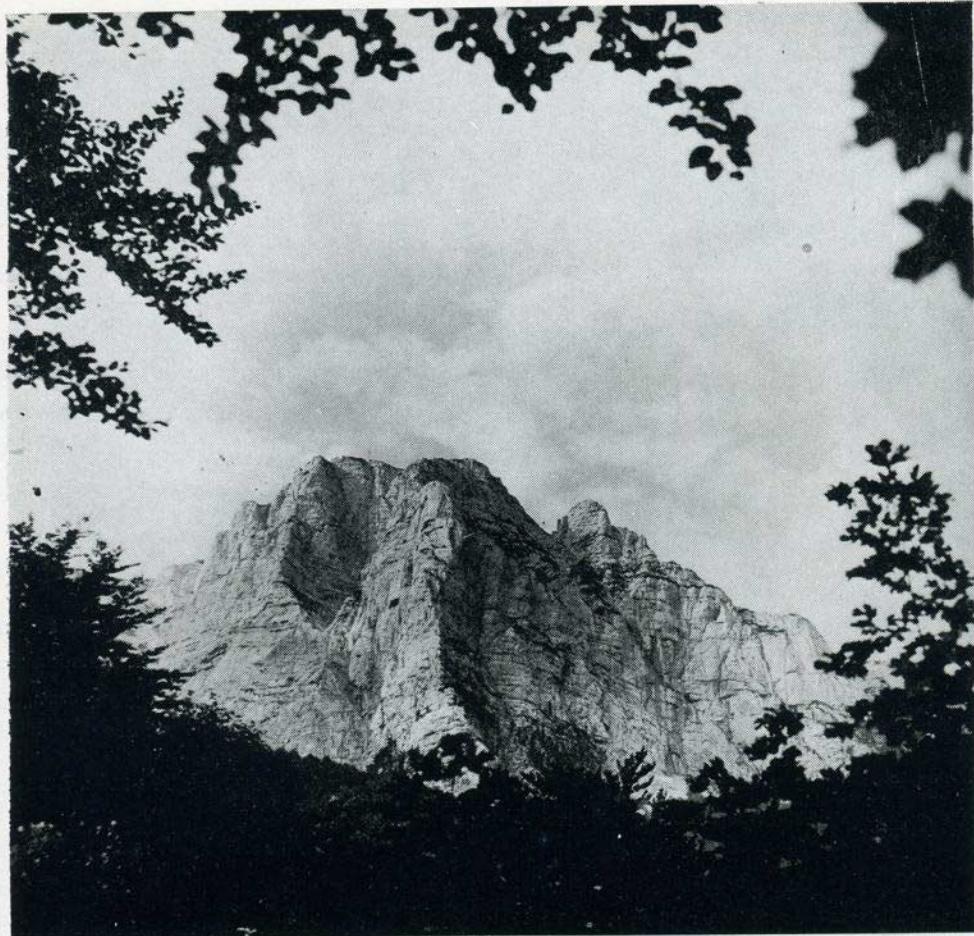
Izgorjela Gruda (1835 m), Prenj

a) sjeveroistočna stijena

Izvanredno lijep masiv, koji je sa svojom kompaktnom i skladnom SI i S stijenom veoma privlačan cilj za dobre naveze. Zapadna stijena je uglavnom obrasla i postepeno se prema desnom dijelu gubi u obraslim strminama. Vrh sa tri strane orkužuju stijene, širine oko jedan i pol kilometar.

Vrlo lijepi i uzbudljivi predjeli okružuju masiv, kao duboka udolina ispod SI stijene, i ljeti puna snijega, a u podnožju stijena guste miješane šume pune divljaci.

Sve do sada prepenjane prvenstvene smjerove izveli su bos. herc. alpinisti, upravo u ovoj stijeni potvrdili su kvalitet i školu bosanskohercegovačkog alpinizma.

Izgorjela gruda u Prenju (sl. s. i z. stijena)

Foto: M. Sišić

U SI stjeni možemo razlikovati nekoliko dijelova u njenoj jedinstvenoj gradi. Lijevi dio, gdje je stijena najniža, zasijeca markantna pukotina, koja se na izlazu račva u dva dijela. Malo udesno je markantni Nož, s vrlo kršljivom stijenom u podnožju. Između Noža i sjevernog stupa je golema ovalna usjeklina s izlaznim pukotinama, ispod koje je uspravno rebro. Od desnog ruba usjekline do ruba stupa je monolitna, okomita stijena, isprekidana stropovima.

Kvalitet stijene je uglavnom dobar, koliko je to inače moguće u našim vapnenjačkim stijenama. Mjestimice su manje ili više kršljivi dijelovi stijene. Razvedenost dopušta više smjerova penjanja, po već postojećim glavnim smjerovima ili neprepenjanim variantama. Visina stijene se kreće između 500 i 650 metara.

1957.

— Prvi pokušaj uspona u stijeni: D. Entraut i A. Kurnik.

1966.

— Prv. smjer u lijevom dijelu stijene za 6 sati: I. Dilber i F. Zahirović. Literatura: NP 7-8/1968.

1967.

— Prv. smjer u centralnom dijelu stijene: R. Mulahusić i F. Zahirović.

1972.

— Pokušaj prvog ponavljanja Bosanskog smjera i penjanja prvenstvene izlazne varijante: M. Gafić i R. Mulahusić.

1973.

Prvenstvena varijanta Bosanskog smjera (nekompletno): R. Mulahusić i M. Sišić. M. Gafić je zbog ozljede morao izići iz stijene.

1974.

— Pokušaj prv. smjera lijevo od Noža: M. Rakić i M. Sišić.

1975.

— Drugi pokušaj prv. smjera: M. Rakić i M. Sišić.

1976.

— Pokušaj prvog ponavljanja Dijagonalnog smjera: N. Logić i B. Maltarić, ali su se vratili ispod samog vrha.

1977.

— Prv. smjer, nakon 19 sati penjanja, s jednim bivakom: M. Rakić i M. Sišić (u trećem pokušaju).

1978.

— 1. pon. Dijagonalnog smjera: B. Maltarić i M. Mulaosmanović.

Pogled od Žlijeba na ji. stijenu Velikog kuka u Čvrsnici
Foto: M. Sišić

1979.

- 1. pon. Bosanskog smjera: B. Maltarić, M. Mulaosmanović i A. Vatrenjak.
- 2. pon. Bosanskog smjera: Dž. Abaza, B. Kovačević i M. Rakić.
- 3. pon. Bosanskog smjera: G. Černak, S. Pandžić i M. Sišić.

1980.

- 2. pon. Dijagonalnog smjera za 5 sati: N. Logić i A. Vatrenjak. Pri vrhu jako nevrijeme.
- 1. pon. Kavkaskog smjera: B. Maltarić i Muk. Sišić za 7 sati penjanja.
- 4. pon. Bosanskog smjera za 6 sati: Zeničani E. Durmo i Muk. Sišić.
- 5. pon. takoder za 6 sati: Zeničani braća G. i M. Gvozderac.

1981.

- 3. pon. Dijagonalnog smjera: G. i M. Gvozderac.
- 4. pon. Dijagonalnog smjera: B. Maltarić i M. Sišić.
- 2. pon. Kavkaskog smjera za 7 sati: G. Gvozderac i M. Pjanić.
- 3. pon. Kavkaskog smjera, takoder za 7 sati: N. Logić i M. Sišić.
- 4. pon. Kavkaskog smjera: M. Kregar i B. Pollak.
- 6. pon. Bosanskog smjera: E. Kundalić i M. Pjanić.
- 7. pon. Bosanskog smjera: B. Maltarić i M. Sišić.
- 1. zimski uspon preko stijene, 8. pon. Bosanskog smjera, za 37 sati čistog penjanja (4 bivaka): Zeničani M. Pjanić i Muk. Sišić.
- Pokušaj prv. smjera kroz plafone (desno od Bosanskog smjera): Muh. Sišić i Muk. Sišić.

b) sjeverna stijena

Zapravo je teže precizirati pružanje sjeverne stijene, ali s obzirom na markantnost stupa i brida koji izvodi na vrh, moglo bi

se reći da pod sjevernu stijenu spada sám stup, zahvaćajući na svom desnom boku izravni kamin.

Stijena je u prvoj četvrtini obrasla i počinje od malog sedla da bi se zatim uspravila u lijep i markantan stup, koji se strmo izdiže oko 200 metara, a zatim do vrha vodi oštar i položen brid. Dužina penjačkog uspona preko stijene je oko 1000 m, a visina stijene oko 600 m.

Stijena je uglavnom čvrsta i pruža penjanje većinom V. stupnja težine.

1968.

— Prvi pokušaj uspona u stijeni (po stupu): I. Dilber, P. Hilčišin i F. Zahirović.

— Prv. smjer po stupu za 16 sati (jedan bivak): I. Dilber i F. Zahirović.

1973.

— Prv. smjer kroz kamin (kao varijanta stupa): B. Radošević, M. Šišić i F. Zahirović.

1975.

— Pokušaj prvog ponavljanja stupa: N. Taševac i S. Zalica.

1978.

— Pokušaj ponavljanja stupa: N. Logić i M. Šišić.

1979.

— 1. pon. stupa: B. Maltarić, M. Mulaosmanović i A. Vatrenjak.

— 2. pon. stupa: Muh. Šišić i Muk. Šišić.

— 1. pon. kamina: B. Maltarić i A. Vatrenjak.

1980.

— 2 pon. kamina: E. Kundalić i Muk. Šišić za 7 s.

— 3. pon. stupa: B. Kovačević, B. Maltarić i M. Rakić za 6 sati.

— 4. pon. stupa solo za 6 sati: Muk. Šišić.

1981.

— 5. pon. stupa za 6 sati: N. Logić, O. Prebanić i M. Šišić.

— 6. pon. stupa: M. Kregar i B. Pollak.

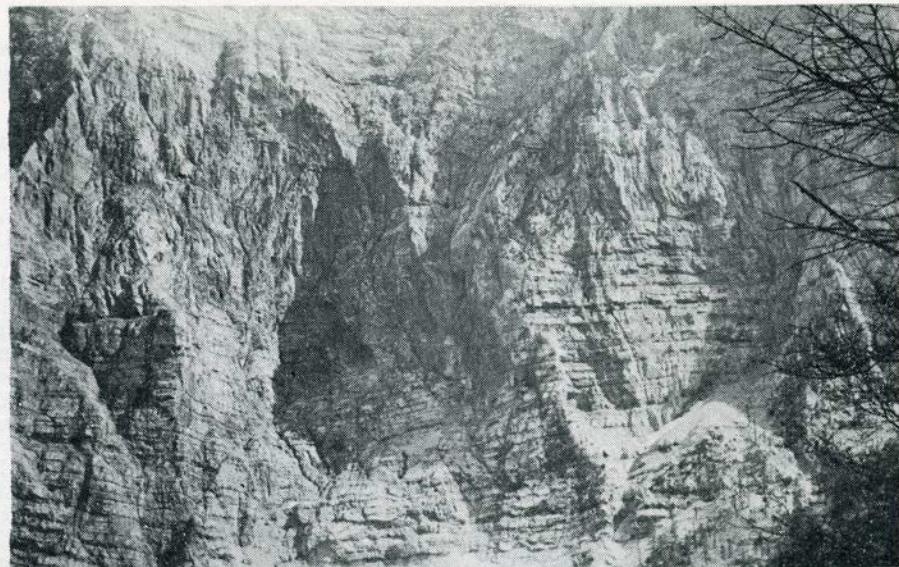
— 3. pon. kamina: N. Logić, O. Prebanić i M. Šišić, za 5 sati.

Velik Kuk (1563 m), Čvrsnica

a) jugoistočna stijena

Masiv posebne ljepote u jedinstvenoj prirodi, sintezi Mediterana i visoke planine, sa svojom JI stijenom ostavlja imozantan utisak promatrani bilo s koje strane.

Skladna arhitektura stijena oštro podvlači nekoliko njenih glavnih dijelova: u podnožju nagnute police, sa lijeve strane golemi Zub, iza koga se provlači duboki kuloar. Srednji dio stijene obrastao je crnogoricom, a gore je vršna barijera okomitih stijena sa centralnom pukotinom. Od nje desno je učvršćen izraziti stup, od kojeg se desno spušta dugačka žljebina ispod podnožja stijene. Zapravo, podnožje stijene nije ni moguće točno odrediti, jer stijena neosjetno prelazi u donjem dijelu u police. One urastaju u golemo točilo i nestaju u obraslim grebenima. Prema podacima prvih penjača, Brezovečkog i Dragmana, stijena je visoka 1300 metara, uračunavši i 300 m ulaznog žlijeba, od bivak-placa. Bez toga bi se visina stijene mogla zaokružiti na 1000 m.

Centralni dio Mezića stijena. Pogled s lovačke staze ispod Medvjeda

Foto: S. Žalica

Sva stijena je uglavnom kršljiva, neka mesta izrazito, osim gornje trećine, gdje je stijena vertikalna. Opasnost od pada kameňa je zbog toga konstantna. Dimenzije stijene dopuštaju varijante klasičnog smjera, također i nove smjerove u okomitom, izlaznom zidu. Razvedenost nudi puno mesta za ugodno bivakiranje, kao i izlaz za slučaj nužde ispod Kljuna.

Vjerojatno su lovci bili prvi koji su se kretali po donjim policama ulaznog dijela stijene. Također postoji neprovjerena tvrdnja da je J. Sigmund 30-ih godina u solo usponu prepenjao stijenu.

Zbog južne ekspozicije stijena može biti veoma neugodna ljeti, tako da je uspone najbolje poduzimati početkom ili krajem ljeta.

1939.

— Prv. smjer za 22 sata, s jednim bivakom: S. Brezovečki i M. Dragman. Brezovečki je o ovom usponu pisao u »Hrvatskom planinaru« 8–9/1940.

1966.

— Nakon 27 godina alpinisti su opet u ovoj stijeni. Prv. smjer, djelimično paralelno iznad smjera Dragman–Brezovečki, s jednim bivakom: H. Delić i I. Dilber. Literatura: NP 3–4/1969.

1967.

— Pokušaj prvog ponavljanja smjera Dragman–Brezovečki: R. Mulahusić i F. Zahirović. Napredovali su 300 m rubom vertikalnih stijena koje padaju u desno točilo.

1969.

— 1. pon. smjera Dragman–Brezovečki s jednim bivakom: Z. Jajatović i R. Mulahusić; D. Entraut, P. Hilčišin i F. Zahirović. Jedan navez je tada pokušao i prv. uspon po stupu. Literatura: NP 5–6/1970.

1970.

— 2. pon. smjera Dragman–Brezovečki s jednim bivakom: P. Hilčišin i Jagoda Salihbegović (prvi ženski uspon kroz stijenu!)

— Prv. smjer po stupu za 10 sati: M. Sišić i F. Zahirović.

1973.

— Pokušaj prvog zimskog uspona: M. Gafić, G. Vučičević i F. Zahirović. Penjali su do malog zuba, odustali zbog neodgovarajuće opreme. Ova trojka je tada napravila prvo izvidanje stijene oko centralne pukotine, penjavši kuloarom iza velikog zuba.

— 3. pon. smjera Dragman–Brezovečki za 14 sati, s jednim bivakom: A. Vatrenjak i S. Žalica. Penjali su s M. Gafićem do Kljuna, odakle su morali izaći iz stijene zbog nevremena. Članke o ovom usponu objavili su Žalica i Gafić u NP 11–12/1973.

1976.

— Po policama donjeg dijela stijene, do malog zuba, penjali: A. Vatrenjak i S. Žalica radi izvidanja pristupa centralnoj pukotini.

— 4. pon. smjera Dragman–Brezovečki s jednim bivakom: D. Urbančić i J. Šorc; D. Alić i J. Lampe. Literatura: »Planinski vestnik« 7/1977.

1978.

— 5. pon. smjera Dragman–Brezovečki za 10 sati: N. Logić i A. Vatrenjak; B. Kovačević i B. Maltařić.

— 6. pon. smjera Dragman–Brezovečki za samo 9 sati: E. Colaković i M. Mulaosmanović.

— Pokušaj priječenja stijene: R. Mulahusić i F. Zahirović. Penjaci su došli pod centralnu pukotinu.

— Prv. priječenje (s lijeva na desno) za 10 sati: R. Mulahusić i F. Zahirović. Isti navez je tada ušao 250 m u centralnu pukotinu započevši prv. smjer.

— Pokušaj pristupa centralnoj pukotini (po smjeru Mulahusić–Zahirović): N. Logić, M. Sišić i A. Vatrenjak.

Mezića stijene (1681 m), Čvrsnica

a) sjeverozapadna stijena

To je masiv smješten u jednom od najljepših kutaka, bos. herc. planina, prekrasan u divljoj romantici, ali lagano dostupan kroz divnu dolinu Dive Grabovice. Strmina i zračnost stijene je izuzetna, a penjanje na ključnim mjestima blizu krajnjih mogućnosti slobodnog penjanja. Stijena je mjestimično prilično obrasla i puna je staništa runologa. Donji dio se izdiže iz suhog korita

Radave i odmah prelazi u vertikalni zid, koji se u drugoj trećini nešto položi, da bi se u zadnjoj trećini opet uspravio. Taj dio stijene u direktnom smjeru još nije prepenjan.

Stijena je uglavnom sva kršljiva, a neka mesta krajne kršljive. Ali i pored toga, penjač koji je naviknut na vapnenjačku stijenu, može ovdje doživjeti pravu penjačku avanturu, zbog ljepote same stijene, njene raznolikosti, razvedenosti, kao i zbog prizora okoline i nevjerojatnog dojma dubine i prostora. Ovo je hercegovački Eiger! Kamenje koje često pada zahtijeva stalnu opreznost penjača.

Visina stijene je oko 800 metara, u desnom dijelu oko 600 m, a dužina smjera u centralnom dijelu prelazi 1000 m.

Narodna legenda govori o krivolovcu Meziću koji se zapenjao po policama te stijene i nekoliko dana lutao, gledavši vile, dok nije našao izlaz.

S lijeve strane stijenu — koja umnogome podsjeća na Šite u J. Alpama — omeđava dugačak, strm, obrastao greben. Do njega je gigantski odlom, dio stijene koji su sarajevski alpinisti nazvali »Flaša«. Od gornjeg, desnog ruba odloma, vodi dugačka strma rampa na vrh obrastao borovima. Rampu slijede oba klasična smjera. Čitav desni dio stijene u donjem dijelu podsjeća na pramac velikog broda, dok je u gornjem dijelu stijena razvedena i izbradzana velikim točilima i kuloarima. U centralni dio stijene vode strme police u obliku velikog trokuta.

1939.

— Pokušaj prvog uspona u stijeni: E. Laszowsky i V. Sporčić. Penjači su napredovali 200 m u centralnom dijelu stijene, ali su morali odustati jer im je pad kamenja s jedne police odnio naprtnjaču.

1941.

— Prv. smjer za 3 dana, 2 bivaka: S. Brezovečki i Z. Ceraj. Literatura: »Hrvatski planinar« 5—6/1942.

— Prv. smjer za 19 sati, s jednim bivakom: M. Dragman i E. Laszowsky. Literatura: »Hrvatski planinar« 11—12/1941.

1949.

— Pokušaj prv. uspona u centralnom dijelu: D. Škerl i M. Verovsek. Napredovali su 250 m penjući 6 sati. Vratili su se zbog padanja kamenja.

— Istovremeno je i navez B. Fakin i F. Zupan pokuošao zacrtati novi smjer u centralnom dijelu stijene, ali su također odustali zbog pada kamenja.

— Prv. smjer u desnom dijelu stijene: J. Andlović i K. Semrov, za 15 sati, s jednim bivakom. Literatura: »Planinski vestnik« 12/1977.

1973.

— Pokušaj prvog ponavljanja smjera Dragman—Laszowsky: A. Vatreñjak i S. Žalica. Penjači su napredovali 250 m; bivak na mjestu bivaka prvih penjača.

1974.

— 1. pon. smjera Dragman—Laszowsky za 14 sati: A. Vatreñjak i S. Žalica. Literatura: NP 1—2/1975.

1976.

— 1. pon. smjera Andlović—Semrov s prv. izlaznom varijantom za 8 sati: A. Derniković i S. Modic.

1978.

— Pokušaj penjanja novog smjera u centralnom dijelu stijene: V. Barišić i V. Mesarić, s jednim bivakom. Napredovali su 200 m.

1979.

— Pokušaj prv. direktnog smjera: B. Maltarić i A. Vatreñjak. Penjali po smjeru Dragman—Laszowsky do crvene rupe. Odustali su zbog nevrema.

1981.

— 1. pon. smjera Brezovečki—Ceraj za 15 sati: M. Gafic, B. Kovačević, D. Savić i S. Simić.

Botin (1969 m), Velež

a) sjeverna stijena

U sedam kilometara dugačkoj sjevernoj barijeri Veleža dominira stijena Botina, najvišeg vrha planine. Moglo bi se uzeti da stijenu samog vrha omeđuje s desne strane neizraziti brid (Ilijin smjer), a s lijeve strane oštri brid do dva izrazita rebra. Stijena je u prvoj trećini okomita, da bi se zatim malo položila. Razvedenost u lijepe oblike daje joj skladan i privlačan izgled. Možemo razlikovati od desna neizraziti brid, koji završava vrhom ispod glavnog vrha, lijevo od njega izraziti usjek koji izlazi na sedlo ispod glavnog vrha, i zatim markantnu pukotinu—kamin koja završava malo ispod vrha. Lijevi dio stijene Botina omeđava spomenutu brid.

Stijenu karakteriziraju lijepe travnate police koje penjaču pružaju odmor i osvježenje u sivoj vertikali. Kvalitet stijene je uglavnom dobar tek je mjestimice stijena kršljivija. Visina stijene je oko 450 m a dužina smjera preko 500 m.

Lagan pristup, udoban boravak pod stjenom, s dobrim mogućnostima za bivakanje, stalni snijeg u podnožju, te brz povratak, čine uspone u ovoj stijeni vrlo elegantnim.

1973.

— Prvi pokušaj uspona u stijeni: M. Šišić i F. Zahirović. Povratak prv. silaznom varijantom.

1974.

— Drugi pokušaj prvenstvenog smjera (1. pon. varijante): Z. Raštegorac i F. Zahirović.

— Prv. smjer: B. Maltarić i M. Šišić za 9 sati penjanja.

1975.

— 1. zimski uspon (2. pon. Ilijinog smjera) s dva bivaka: B. Maltarić, M. Rakić i M. Šišić. Literatura: NP 3—4/1975.; »Planinski vestnik« 7/1975.

1977.

— Pokušaj prv. centralnog smjera: N. Logić i M. Šišić. Ispenjana prv. varijanta u Ilijin smjer.

— 2. pon. Ilijinog smjera za 12 sati: M. Gafic i D. Tomic.

1978.

— Prv. smjer za 7 sati: N. Logić, B. Maltarić i M. Šišić.

— Prv. smjer u centralnom dijelu stijene za 16 sati: N. Logić, B. Maltarić i M. Šišić.

1979.

— 3. pon. Ilijinog smjera: G. Gvozderac, M. Hodžić i Muk. Šišić.

1980.

— Muk. Šišić u solo usponu penje prven. varijantu Centralnog smjera (1. pon.) Literatura: NP 11—12/1980.

1981.

— 1. pon. Davorovog smjera za 20 sati, po mokroj i mjestimично zaledenoj stijeni: M. Pjanić i G. Gvozderac.

Još nešto o medvjedima u planini

DANIJEL VUKUŠIĆ

JABLJANAC

»Naše planine« (1981, str. 214) donijele su članak Ž. Poljaka »Planinari i medvjed«, što me je ponukalo da i ja napišem nekoliko rečaka.

Budući da sam rođeni Podgorac, sin velebitskih podgorskih padina, a kako sam često i stanovnik Velebita, prilično ga poznajem, osobito sjeverni i srednji Velebit koji sam prokrstario uzduž i poprijeko, zavlačeći se u sve njegove zakutke, dok sam južni dio tek dječimice upoznao.

Kao prvo, napominjem da sam sin bivšeg državnog nadlugara, koji je službovao duž Velebita od Šugarske dulibile do Zavižana, kao i u Lici gdje sam i rođen (Plitvički Ljeskovac 1905). Dok sam još bio dječarac prije osnovne škole, moj je otac službovao u Klementi, stanujući zimi u D. Pazariju, a ljeti u rudarskoj kući Debeljak. Ja sam već tada sa starijim bratom pučkoškolcem i starijom sestrom, kao i s ličkim čobanima, polazio na ispašišta s ovcama, koje smo pasli po dubokim šumama i čistinama Klemente, Debeljaka, Sunderca, Sundera i drugdje, te sam već kao dijete upoznao stanovit dio Velebita. Kad je otac premješten u predio sjevernog Velebita, preselili smo se u vlastitu kuću na Mirevo, gdje je u to vrijeme službovao očev stariji brat državni nadlugar, a poslostric nije imao djece, živjeli smo u zajedničkom kućanstvu, te sam ja i opet s braćom i podgorskim čobanima tjerao krupnu i sitnu stoku na široka ispašišta Velebita.

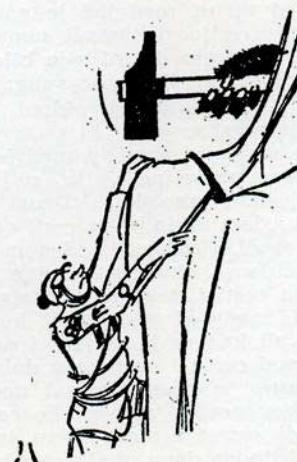
Smatram potrebnim napomenuti, da je moj otac u vrijeme svoga službovanja odstrijelio dvanaest medvjeda, ali ne iz strasti da ubija, nego je u vrijeme Austro-Ugarske za odstrijelenog medvjeda dobivao trideset kruna nagrade, što je tada bila povisoka nagrada. U to je doba medvjed ubrajan u štetnu divljač, a možda su bili brojniji nego danas.

Sjećam se jednog odstrijela medvjeda iznad kuće u Debeljaku. Bilo mi je tada četiri ili pet godina, jer sam od šest godina doselio na Mirevo. Mi smo djeca bili na ispaši i čuli pucanje, a po dolasku kući gledali smo kad su lički drvosječe dovukli medvjeda iz vrha, natovarili na kola i odvezli u Štirovacu, gdje je predan šumariji. Otac je odstrijel vršio lovačkom puškom, kuglama kalibra 16.

Da ne pišem dalje o odstrijelu, prijeći ću na temu o medvjedu kao zvijeri — naravno, iz mojih iskustava i saznanja. Još kao dječa slušali smo od oca da je medvjed više miroljubiv nego nasrtljiv, te da izbjegava čovjeka, pa čak i djecu. Istina da ni on nije uvijek jednak raspoložen, te može biti i ljut, ako je već prije uznemiravan, ali skoro nikada po život opasan, osim ženka, ako

joj je ugrožena mладунčad. Dakako, da se ne smije medvjedu prići u zagrljav, već čekati dok se on povuče, što redovno prvi i čini. Očeve upute i hrabrenja toliko su nas ohrađivale da smo se kretali dubokim šumama tako slobodno kao seoska djeca ulicom, te da na strah od medvjeda nismo ni pomicljali. Istina je da ga u to vrijeme nismo nikada susreli ni vidjeli, jer smo kao nestrašna dječa uvijek brbljali, pjevali i vikali na stado, što je za medvjeda dovoljno da se udaljuje. Priznajem da se nije ugodno susresti s medvjedom u tjesnom prolazu gdje se čovjek i medvjed ne mogu slobodno mimoći, jer medvjed već kao krupna i rutava zvijer dje luje zastrašujuće, ali tu treba, uza sav strah, pričekati dok se medo snade, shvati da nije ugrožen i pošteno se povuče.

Doselivši u Podgorje i opet sam svakoga ljeta po završetku škole boravio na Velebitu, čobaneći i verući se brojnim dolinama i vrhovima, a nekoliko godina sam i službovao na Velebitu. Kada sam već stasao do momka, također sam se koristio svakom prilikom da se nađem na Velebitu, jer sam svom dušom pripadao planinama i prirodi. Slučaj je htio da sam i u ratu kao komesar Partizanskog odreda »Alan« krstario Velebitom od Podgorja do Like. Poslije rata, nakon duljeg rada u Zagrebu, vraćam se kao umirovljenik u Podgorje. Obnavljam spaljenu kuću i adaptiram staru kućicu na Mirevu gdje svakoga ljeta proboravim oko tri mjeseca krstareći velebitskim prostranstvima.

Ako zbrojim sve boravke na Velebitu, onda bi zbroj iznosio najmanje petnaest godina što sam ih proveo na njegovim visovima. U to vrijeme sam više puta vidi medvjeda, a i susreo se s njime u neposrednoj blizini, kao što sam razgovarao i s mnogim ljudima koji su slično doživjeli, ali ni ja ni drugi nismo bili ugroženi, iako su neki proživjeli trenutke straha, koji im se pričinjavaša dugi kao vječnost. Osim inoga, zagazio sam podsta u osmi decenij života, ali još nikad nisam čuo da je u Velebitu netko stradao od medvjeda, osim ako ga je tko prethodno napao.

Da ne opisujem pojedinosti u kojima sam promatrao medvjede, opisat ću samo neke od susreta.

Još kao mlađ momak planinario sam bespućem vrhova od Tadijevca prema Goljaku. Provlačeći se kroz kržljavu šumu jednog vrha, na jednom malom proplanku naiđem na medvjeda, koji je ležao na travi. Možda dva metra ispred mene, medvjed je naglo ustao i zamakao u grmlje, pokazavši samo stražnji dio tijela. Priznajem da mi nije bilo ugodno i pribravši se promrsim kroz zube:

— Hvala ti medo što se ukloni i poštedi me od većeg straha.

To je bio moj prvi susret s medvjedom, ali produžio sam bezbrižno dalje, svijestan da se to ne događa tako često. Drugi moj susret s medvjedom desio se na cesti od Krasne prema Štirovači. Prolazeći Ledenom dragom, odjednom čujem kako nešto teško grabi iz dolca prema cesti i, tek što sam stao da vidišto je, medvjed se pomoli kod samog ruba ceste, ali kad se ja oglasiš i on me vidi, jurne pod cestu i nestade u dubokoj šumi. Vjerljivo je preplašen od nečega bio usmjerio bijeg prema vrhu preko ceste.

Jedan moj susret s medvjedom je pomalo i zabavan. Jednoga dana pred večer krenusmo na Mirevu u šetnju, ja, prof. Antunac, stu-

dent Petković i dječak Janko Heidl. Bilo je lijepo, sunčano i tih. Pri povratku od Konačista, Petković je nosio moj dalekozor i razgledao okolicu. Odjednom vikne:

— Sjor Danijele, što je ono doli na livadi? Čini mi se da je medvjed.

Skrnenem pogled dolje i zaista vidišmeđveda, kao što smo ga i svi vidjeli, kako mirno jede travu na suncem obasjanoj livadi. Ja uzmem dalekozor od Petkovića, nji ma trojici reknem neka čekaju, spustim se pod cestu i zaklonjen brežuljkom iza koga se nalazio medvjed, zagazim strminom i nadem se iza zida jednog ruševnog stana, udaljen 20–25 metara od medvjeda. Kako je lagani vjetrić pirkao od medvjeda on me nije osjetio, stoga sam ga sjedeći gledao prostim okom. Kroz dalekozor sam vidišto mu oči trepču i kako jede travu, koja mu je sisala do vrata i bokova, jer tu je u prošlosti bilo sadeno zelje. Povučem se iza stana i dadem rukom znak onoj trojici da siđu do mene. Oni odmah krenu i sva četvoricu se poredamo na vrhu brežuljka, tako da je naša sjena sisala do medvjeda, jer se sunce nagnjalo nad Plješivicu prema zapadu. Još ni tada nije dao naslutiti da nas je osjetio, jer je i dalje mirno jeo travu. Razlog je vjerojatno bio u tome, što je vjetar pirkao od njega, a sunčane su zrake priječile da nas ugleda, jer smo stajali između njega i sunca. Promatrali smo ga malo podulje, a potom ja viknem:

— Što radiš tu u ovo doba? On skrene glavu i začuđeno nas pogleda, još uvijek stojeći. Kad ja drugi put, ne baš glasno rečem: »A što čekaš magarće jedan?« — tada naš dobrski medo vidje da ga plaže dvonožnjaci, naglo se okrene te zagrabi prema Šošinu vrhu i tek kada stiže do ruba šume, malo zastade i pogleda tko je i što je to. Mi se vraćamo prema cesti, a Šime Balen pita što je to, jer i on je šetao cestom. Ispričali smo mu, što je bilo i smijali se, a njemu bi draga go što njegov unuk vidje medvjeda u prirodi.

Ostalo o medvjedima i nije vrijedno spomena, kad sam ih gledao na udaljenosti od stotine do više stotina metara ili na bijegu pred automobilom. Možda je vrijedno opisati susret s medvjedom u V. Lomu, kad se ja i žena vraćasmo sa Zavižana automobilom s rođakom liječnikom Pokmajevićem, njegovom ženom i malom kćerkicom. Dan je lijep, sunčan, stoga smo usput zastajali i brali maline. Kad smo se vozili livađama V. Loma, naletimo kod šume na medvjedicu i medvjedića koji su jeli maline uz cestu. Pokmajević radi sigurnosti zaustavi kola da ne naleti na smetene medvjede. Medvjedica ubrzano skoči na površi rub iznad ceste i stane da čeka dok skoči medvjedić. Njegov prvi pokus nije uspio, jer nije doskočio i pao je leđima na cestu. Mi smo sve do promatrali iz kola, našto će dr. Pokmajević:

— Ovdje me je teško razočarala majčina ljubav, jer kako ga majka ostavi na cesti?

Ja mu na to odvratim:

— Probaj Hrvoje ići iz kola da ga pomoliš, pa ćeš tad osjetiti kolika je njena ljubav. Oni se ne osjećaju ugroženi, jer ne osjećaju miris čovjeka iz kola.

Nakon svega gore navedenog, pitam se kako to da poneki planinar, koji vjerujem rijetko i planinari, te na prvom putu skrene sa staze u prvi grm i doživi takve neugodne susrete s medvjedom. A kako tek nevjerljatno zvuči Jurina priča, da mu se prikrao medvjed i oteo sir iz naprtnjače, te da se mirno odgegan prema šumi. Malo je vjerojatno, da je Jure i imao sir poklonjen od žitelja, jer već par decenija na podgorskim padinama Velebita i nema žitelja, osim po nešto starčenja bez stoke, pa kako onda do sira, koji je već godinama pao u zaborav. To je nekad bilo i prošlo. Ne pamti se da je tako nešto doživio bilo koji žitelj, kojih je u prošlosti svakog ljeta boravilo na tisuće iz Primorja i Like na Velebitu. Kosci su torbe ostavljali na rubu šume u hladovini, ali se nije desilo da se medvjed prikrao do torbe, dok se ponekad znala prikrasti domaća stoka i nepažljiva kosca prikratiti za sir i kruh. Možda je naš Jure tom prilikom zapao naprtnjačom za granu, a kako je u sebi već ponio strah o susretu s medvjedom, toga je časa vidio kod svakoga stabla medvjeda, ili je to kakva velebitska »fata morgana«. Možda je htio da se prikaže hrabrim, ali se odrazilo suprotno.

Smatram potrebnim da se osvrnem i na članak Valenta Hofera »Strah od medvjeda«, u kome opisuje strah i užase, koji se protivljavaju zbog medvjeda. Čudi me da jedan planinar — ako je planinar — može proći kroz Rožanske kukove, a da ne osjeti i ne vidi ništa osim straha, te da najlepši dio Velebita nazove paklom užasa i strave, dok je baš taj dio Velebita za prave planinare raj, djevičanske čistoće i ljepote. A da li bi mi takav planinar povjeravao, da sam u noći za mjesecine proplaninario od Zavižana do Alana, a jednom sa ženom kad nam se idući s V. Zavižana smračilo prije Gro-movače. Noć je bila bez mjesecine, ali vedra i lijepa, a vidik dobar. Ništa na putu nismo sreli ni vidjeli iako smo južno od Krajačeva kuka kod Bijaca poplašili medvjeda što smo zaključili po lomu suhog grana, kad je jurnuo niz dolac prema Seravskom vrhu. Kad smo stigli na čistinu Rožano (Dujčić torine) puhao je južnjak, a iz Dujčića doča poplašimo čopor divljih svinja koje rokrući pobegnu prema Golom vrhu, ali ih zbog noći nismo vidjeli. Ovdje ću napomenuti da sam veći dio Velebita stjecajem prilika propješačio po noći, te da su mi takvi izleti ili slučajno putovanje ostali u najugodnijem sjećanju moga planinarenja.

Po mišljenju Valenta Hofera, trebalo bi zbog ljepote naše najveće i najlepše planine ponovo raspisati nagrade za uništavanje zakonom zaštićene i rijetke divljači. Uz brojne lovce, koji krstare Velebitom, ta bi se ri-

jetka divljač dotukla u par mjeseci jednog ljeta, jer ih po mome mišljenju na sjevernom i srednjem Velebitu ima oko stotinjak, pošto se po sreći udomaćiše i na podgorskim padinama Velebita otkad se krš nestankom koza i raseljenjem žitelja dobro pošumio i zazelenio. Je li drug Hofer razmišljao kolika bi to bila društvena i opća šteta, da se istrijebi medvjed, koji je kruna ukrasa velebitske faune, i koliki bi planinari požalili da nestane, jer bi time Velebit izgubio na čarima i privlačnosti.

Uostalom, neka svaki neupućeni planinar shvati da medvjed ima vrlo izoštrena čula, te da se na vrijeme sklanja od čovjeka, zbog čega ga je teško iznenaditi, što se ipak ponekad događa, i to, ako čovjek hoda osamljen i posve tiho, dok u društvu, gdje se razgovara i galami, to se može desiti tek slučajno. Iako medvjed po svojoj gradi tijela, — zdepast i rutav — izgleda trom, ako je preplašen on snagom svojih udova razvija velike brzine na svakom terenu i brzo nestane iz vida.

Neka čitalac ovoga članka ne pomisli da se junaciš samo na Peru u toploj prostoriji, kao što i ne ističem da sam u svim nedačama tako hrabar, ali što se tiče naprijed opisanog, bude li zdravlja, može me bilo koji planinar posjetiti u mojoj kući na Velebitu — jer me brojni poznaju — i tamo ću mu dokazati da se medvjeda ne plašim — akoprem mogu baš ja po njemu stradati — te da sam spremjan proći po noći bilo koje područje velebitske divljine i to bespućem.

Ovaj članak sam proširio zato, da neupućenu planinaru dam do znanja, da je Velebitom ugodno i bezopasno planinarenje danju i noću, a kad se bolje upozna s prirodom, svagdje se osjeća siguran kao kod kuće. Mnogo sigurnije nego na cesti ili pri susretu s čovjekom sumnjiva izgleda i ponasanja.

— Sto je? Požar?
— Ne, planinari!!!

Zalet u Velebit

TOMISLAV PAVLIN
ZAGREB

Koliko smo puta prolazili prema moru i gledali prema njemu. Pogled nam je lutan njezovim vrhovima, a čežnja za odlaskom gore, do njih, pratila nas je dok nije nestao s vidika. I došao je dan kada smo, jednom u kasnu jesen, skrenuli sa ceste, koja je vodila prema moru i uputili se gore, visoko visoko...

Tamo negdje, u Raduču, piše Zeljko Poljak vodič »Planine Hrvatske«, skreće s glavne ceste put kojim se može približiti najvišim vrhovima južnog Velebita autom. Ne može se pogriješiti, pa makar i otišli malo dalje, jer svaki žitelj toga kraja zna kuda kreće put kroz Sijasetsku dragu na Bunovac, taj veliki pašnjak ispod sjevernih stijena najviših vrhova južnog Velebita. Ta nemali broj je i onih, koji su i sami nekada bili česti posjetioci Bunovca, kada su pazili na stoku što je tu pasla. Prisjetimo se i opisa iz knjige, da treba pripaziti na cisternu, koja se nalazi s desne strane puta, oko 25 km od Gospića. S asfalta se skreće desno i lošim seoskim putem prolazi kroz zaselak.

Prelazi se preko mostića i dolazi na početak šumske ceste. Tu se već osjeća da smo blizu najviših vrhova, makar samo simbolično. Velike količine kamenja, što dolazi u proljeće bujicama odozgo, tu se taloži, i kao da nam želi dobrodošlicu. Na početku je branik koji bi trebao služiti sprečavanju drvokradica da nekontrolirano odvoze drva, no, onako iskriven, ne služi svrsi. Ne možemo se potužiti što je bio takav, jer tko zna kako bismo prošli, da je bio zaključan lokotom, a ključ je tko zna kod koga. Ovako, polagano smo se počeli uspinjati. Šumski put, nekoć dobar i solidno napravljen od kamenja, rekli bismo kac turska kaldrma, nije obnavljan, pa se mora pripaziti na vododerine. Polako se uspinjemo kroz bukovu šumu i mjestimice prolazimo preko čistina. Posebno je lijep vidik na dolinu sa čistine zvane Pogledalo. Gledamo na dolinu i vraćamo se pogledom unazad, te mislimo na pješačku stazu, koja tu negdje prolazi. Polako prestaje uspon i nakon 10 km cesta prelazi na visoravan, a nakon 1,5 km polako silazi i, evo, na kraju smo toliko očekivane i duge vožnje. Izlazimo iz auta i još nismo svjesni da smo već ovdje na Bunovcu.

Bunovac, prekrasna travnata udolina, dugacka je preko 2 km, a široka i nekoliko stotina metara. Okolo je gusta stoljetna bukova šuma, na koju se nastavlja klekovina, a nad nju su se opet nadvile stijene. To je taj kontrast, koji spominje dr Poljak, tu je ta prekrasna slika stijena što se obrušavaju prema Bunovcu, a šuma kao da ih približava. Ovdje, nadomak ruke rekli bismo, jedan do drugoga nanizali su se najviši vrhovi južnog Velebita. S lijeva na desno, kao vojnike u redu, pogledom smo obuhvaćali Sv. brdo, Babin vrh,

Malovan, Segestin, Vaganski vrh, pa još jedan Babin vrh. Pomalo zastrašujuća je to ljepota, a opet, tako lijepa. Teško je opisati tu divnu sliku svih mogućih boja. Gledamo plavo nebo, stijene bijele i sive, pa smede. Ispod njih je klekovina, koja se zeleni, i boja bukovog lišća, koje u ovim kasnojesenskim danima pruža pravi spektar boja. Oko nas je svuda zelenilo. Travu, koja tu bujno raste, zalijevaju potočići. Oni se tu slijevaju u dubok ponor, koji je u obliku neke bačve, širok i preko tri metra, a dubok 536m. Speleolozi su istražili i utvrdili da je to najdublja vertikalna u našoj zemlji. Zgodno bi bilo usporediti tu dubinu, ako se zna da nadmorsku visinu Like, koja je oko 600m. To znači da bismo tu dubinu, tj. dno ovog ponora, mogli usporediti s visinom jedne visoke zgrade u Gospiću!

Posebno je uočljiv mir što tu vlada. Tek poneki zvuk iz doline prekida tu harmoniju a poneki klinkaj ptice ukazuje nam na prisutnost živih bića. Lijep je Bunovac, a istovremeno i tužan. Razmišljamo o nekadašnjim stadima ovaca i krava što su ovdje pasla. Danas, u nestaćici mesa i mlječnih proizvoda, neshvatljiva je činjenica da ta divna prostranstva zjape prazna. Tek poneki lovac ili planinar svrati ovamo i samo divlje životinje stalni su stanovnici ovih lijepih predjela. Nekoliko kuća, koje su ovdje sagradene, ne remete mir ovog prostranstva, jer rijetko tko ovamo svraća. I dugo bismo mogli ovako stajati i biti zadovoljni tim mirom i udisanjem divnog gorskog zraka, ali vrijeme nas je požurivalo dalje.

Naš put je ovdje tek počinjao. Mislili smo tu ostaviti naš auto, poći prema Štirovcu i tamo prespavati u planinarskom domu, drugi dan trasom VPP-a prijeći preko Vaganinskog vrha i Malovanskih stanova na Sv. brdo i vratiti se preko Čičine doline opet na Bunovac. Mogli smo i kraće. Puteva koji nisu ucrtani, a znaju ih pastiri i dobri znalci Velebita, ima i tamo gdje ne bismo mogli ni pomisliti da može proći ljudska noga. Takav je jedan između stijena Malovana i Segestina. No, mi smo se odlučili za dulji put, da bismo šte više uživali u prekrasnoj panorami tih divnih stijena.

Kod potočića prešli smo preko tragova životinja koje se ovdje napajaju. Bilo je tu tragova srna, divljih svinja, i nismo htjeli sebi priznati, možda čak i medvjeda. Popeli smo se opet na cestu i nakon 4 km došli na poljanu Vaganac, gdje cesta završava. Usput se na više mjesta mogu vidjeti drvene rampe za utovor trupaca u kamion. Markacija, koja je već slaba i mjestimice je nema, iz uvale Vaganac oštro se penje uzbrdo na prijevoj i mali proplanak, gdje je nažalost i kraj našeg puta.

Babin vrh (južni) i Sv. brdo s Bunovca

Foto: T. Pavlin

Što se dogodilo? Unatoč traženju puta ili nekog drugog prelaza nije ih bilo moguće naći. Znali smo da smo na pravom putu, ali kuda dalje? Već se približavala večer, a svako lutanje bilo bi vrlo neugodno. Trebalo se izvući s tog neprikladnog mjesta i pokušati izvidjeti, gore više, kako bi se moglo dalje. Popeli smo se oštro uzbrdi lijevo, kroz bukovu šumu i klekovicu, sve do ispod samih stijena Vaganskog vrha i tu našli neki put. No, nažalost, to nije mogao biti naš pravi put, već vjerojatno pastirski, koji s visoravnim iznad stijena silazi u uvalu Vagan. I mi smo

mogli tom pastirskom stazom dolje, no strah od daljnog puta bez markacije prema planinarskom domu odvratio nas je od tog nauma.

Večer se brzo približava. Još jednom smo obuhvatili pogledom Babin vrh i dodirnuli stijene Vaganskog vrha. Bio je to naš »dovidjenja« tim stijenama, do druge godine. Znali smo da više ove godine nećemo doći, jer je već bio kraj listopada. Brzo smo se spuštali i koraci su nam odmicali prema Bunovcu. Već je bila noć, kada smo s Bunovca prekrivenog izmaglicom krenuli u dolinu. Dugo smo još pričali o nenadanom povratku dok smo se polako približavali dolini.

Zimski pohod na Stol

DARKO MIHELJ

ZAGREB

Subota. Šest je ujutro. Skupilo se već po prilično društvene. Prolaznicima koji žure na posao izgledamo pomalo šašava družina. Toliko skijaških štapova a niti jedna skija! Dolazi autobus, ukrcavamo stvari i krećemo. Nema mnogo vozila pa putujemo bez problema. Kratka stanka u Grosupljiju. Za to vrijeme Saša pokazuje sve karakteristike rasnog »zigomana«. Trči nekoliko kilometara do žiga. Umoran je, ali zadovoljan i slavodobitno

maše transverzalnom knjižicom. U sebi mislim, ne ču li i ja za koju godinu biti takav? Bojam se da hoću, jer kada jednom zagrizeš u to, gotov si! Putujemo dalje. Magla krije od nas sunce i vrhunce, no ipak je zanimljivo. Vodiči nam stalno pružaju obilje podataka, naročito planinarskih. Moste. Iz autobusa izlazi, zna se, opet Saša, naša »izvidnica« za Stol, naš sutrašnji cilj. Želi ovom prilikom izvršiti dva uspona.

Slap Peričnik zimi

Foto: Dr. Nenad Vadić

Dovje. Posjećujemo mjesno groblje. Trenutak pažnje triglavskom župniku Jakobu Aljažu, alpinisti i filozofu Klementu Jugu, skačaču na skijama Janezu Poldi i svim zanim i neznamim planinarima koji su borbu s Triglavom izgubili...

Mojstrana. Sve je više sunca i plavoga nebba, premda su vrhovi još u oblacima. Obilje snijega. U gradu smo ove godine gotovo zaboravili kako izgleda. Izlazimo iz autobusa i ulazimo u dolinu Vrata. Vjetar nestasno vije maglicu oko vrhova i krije ih od naših pogleda. Tu i tamo naziru se Cmir, Stenar, Škrlatica. Ovako zakukljeni su poput orijentalnih ljestvica, koje svoje lice kriju od pogleda i tek ga ponekad malo nagovijeste, dražesno spuštajući poneki veo.

Koča pri Peričniku. Malo dalje, iza ugla, iznenadenje: Peričnik u svoj svojoj ledenoj i blijećeći ljestvi. Tu se uvjeravamo da priroda gradi najljepše građevine. Kakvi neboderi, Super-Andrije, Kineski zid! Kakav čelik, beton, željezo! Ovo je obična, stara, dobra H₂O. Nikako da odvojimo pogled. Slap te mami svojom prozračnošću i blagim plavnilom. Kakva boja! Otkuda li? Pustimo jednom da i sreća uživa. Penjemo se k slapu

preko mostića iz dječjih priča. Ovako izbliža još je veličanstveniji taj pedesetometarski. Poput mušica gnijezdimo se u njegovu podnožju. Snimanje odozdola, odozgora, s ruba, pokraj putića, onkraj putića, ovjekovječavanje.

Vraćamo se u Mojstranu. Naš sutrašnji cilj — Stol (2236) je u suncu. Iza nas se još bore magla i sunce među Julijcima. Odmor i zatim do doma Pristava na Javoriškom rovatu. Put pješice bio bi interesantniji, no kada se sjetim svojega glomaznog ruksaka (opremljen sam kao da idem na Himalaju), ispac priznajem sebi da mi je draga što nismo pješačili. Zatim, nakon smještaja, iznenadenje: vodiči nas vode u večernju šetnju prema Španovom vrhu. Oprezno gazim kroz pršić, strah me da prerano ne probudim ljetopice narcise, koje će krajem svibnja okititi čarobnim ruhom ove travnjake. Pri usponu neki malo teže dišu, ali treba vježbati za sutra. I onda povratak. Po duboku snijegu, birajući prave strmine. Pravo uživanje! Sutra će nam to dobro doći.

Uvečer naše planinarke spremaju iznenadenje. Tajanstveno se povlače u sobu. Hihot, komešanje, urnebes smijeha. Pristojno kućam i skupo plaćam svoju radoznalost. Izabran sam za kralja karnevala. Kakve lude maske! Ne znaš što je ljepše i simpatičnije — maske ili ono ispod njih. Silazimo. Nekoliko minuta se šepurimo po gostinskoj sobi. Djeca posebno uživaju — i velika i mala. Zatim polke i valčki. Zbog rashladivanja poneko završava ples u snijegu! Prije sna uspavanka: Tiho pojte... Svi spavaju kao bebice.

Jutarnje nebo je modro i čisto, bez oblaka. U Mostama počinje pohod na Stol. Do Valvazorovog doma prati nas led. Snalazimo se kako tko zna i umije. Netko derezama, netko mačkima (ne »mačkama«), netko štapovima, a dobar dio nas ne odbija ni nečiju ruku. Polazimo polako do doma, ali nema opasnosti, jer svatko se za ponekog brine. Pred domom gužva. Tu nas očekuje obavijest da trasa pohoda ne vodi do vrha već po padinama Stola. Mali odmor i nastavljamo prema Žirovniškoj i Zabreškoj planini. Snijeg je suh, razgažen, kao šećer. Dijelimo se u dvije grupe, »brzače« i »sporače«. Ostajem »sporač«. Dobivamo bijele kontrolne kartončice. Poslije nekoliko minuta ostajemo zapanjeni. Cijeli taj put po padinama Stola u zimskom rahu činio mi se kao hod u snu. Hodamo začaranji magijom prirode. Pod nama dolina Save, Bled, u daljinu tračak Bohinja. Oko nas Karavanke, hirovita Begunjščica, ludo izbrzdana Kopa, a pred nama Julijci. Čega tu sve nema! Piramide, stoči, igle! Osjećam se kao Odisej pred morskim vilama. Ti vrhovi su nalik na njih, mame vas i privlače, a onda dotuku svojom ljestvom, strminom, svojim snježanicima, ledom, doslhom s gromovnicima i oblacima. No. Odisej ih je nadmudrio, zašto ne bismo i mi?

Razmišljam. Planini ne smiješ prići kao držnik. Planina je kao žena, treba joj naj-

prije ispitati dušu, jer ona zna biti mazna i umilna, ali i hirovita, bijesna. Treba osjetiti tren kada smiješ, imaš snage da prideš, a pokloniti joj se kada ne možeš ili osjećaš da ne možeš. Pogled mi hrli i bludi dalje. Nad svom tom ljepotom samo jedan vrh caruje. Zna se, to je Triglav, »Očak« kako ga zovu Slovenci, i o njemu pjesme pjevaju:

»Mogočni Triglav, tvoji pojem hvali!
Uporno dvigaš k nebu tri glave,
kot bog, ki so po njem ime ti dali,
z njih snežni diadem se bleste.«

Stižemo do druge kontrole gdje dobivamo zelene kartončice. Snimanje — glavno da se vidi ono malo zeleno! Poklanjam se vrhu i kažemo: do viđenja, drugi put! Misli mi opet lebde. Eto, mnogi od nas već ovdje uzdišu, kako li je tek bilo Njima 1942, u snježnoj olui, pod vatrom dobro obučenih njemačkih jedinica? Osjećam se gotovo posramljen. Valvazorov dom. Prošli smo cijeli put. Na žalost, zakasnili smo na glavnju priredbu, ali nije važno, ono časkanje putem i objašnjavanje naših vodiča vrijedilo je više. Malo se odmaramo i zatim po cesti silazimo u Moste. Tu

je mala svečanost. Uručuju nam knjižice i značke Spomen-pohoda na Stol. Još jedan, posljednji pogled na njegovu silnu figuru. Tko zna kako li će biti slijedeće godine? Okušat ćemo se još jednom, zar ne, stari prijatelju? Pa onda još jednom. I tako sve dok noge ne otkažu ili neoprezan korak ne učini svoje. No, neće mi biti nikada žao zbog toga.

Najradije bih ostao u ovoj sunčem obasjanoj dolini zauvijek. Koliko li mi »gradski« ljudi malo cijenimo ljepote prirode. Začaharući u svojim limenim kutijama, betonskim zidovima, gušimo se u smradu cigareta i ispraznih razgovora. Treba hrliti van, u prirodu. Ne kitimo se zlatom i dijamantima, budimo zadovoljni što nas poji hladni, bistri potočići ili nam neka stara bakica pruža čašu vina; budimo sretni kad nas miluje pjesma drugarska koja odnosi sve brige i nedaleće; budimo zadovoljni što smo s ljudima koji misle kao i mi, jer jedino i samo tada smo mi — koji se busamo u prsa kao pobjednici nad prirodom — njezin dio.

U autobusu drijemež i vječna »Marijana«. Razmišljam kako smo i ovaj put bili u zavjeri sa cijelom Zeusovom garniturom.

Povratak

EDIN DURMO

ZENICA

Prije dvije godine, kada smo prvi put išli u Alpe, nismo imali nikakvog iskustva s tim visinama, uvjetima u kojima se boravi, vremenom... Ono što smo saznali iz priča, brošura i kojekakvih članaka, smatrali smo dovoljnim, za pionire, kakvih smo mi bili, možda je to bilo i previše. Svaki je za sebe bio ličnost sklona iznenadenju i tvrdoglavosti, spremna da zaviri gdje joj se čini da možda i ne treba. Nekako smo skucali novac, taj faktor uspjeha broj jedan, i dio opreme koja je nužna za ono što smo namjeravali da uradimo. Bilo nam je najvažnije da krenemo. Gradski oci mnogo su revniji oko toga kako i koliko će se potrošiti, nego što će se uraditi (bar kada smo mi u pitanju). To je i bio razlog naše želje da se samo što prije otisnemo, a kada stignemo...

Kroz niz zgoda i nezgoda, što je izgleda uobičajeno, upali smo u Chamonix. Kao izgubljeni gledali smo oko sebe i otvorenih usta upijali sve ono što nas je okruživalo: alpinističke vukove, bradate, prljave, poderanih odijela, uglađene gospode s njegovanim pudlicama, svijet kockarnica, svijet hipika, muzičara, pasa...

Sarenilo dnevne vreve općinjavalo nas je. Prvi put smo u takvoj sredini. Da kojim slučajem ulice nisu bile preplavljenе planinari-

ma, od kojih mnogi to možda i nisu, pomisili bismo da smo pogriješili stanicu, da je naš cilj negdje sasvim na drugoj strani, daleko od ove vreve i buke, kaosa i opuštenosti, blagostanja i napetosti. Blještavilo vrhova pod nebom kazivalo je da smo ipak na pravom mjestu. Pa dobro, da se onda smjestimo. Dva šatora u šumi, mi i još mnogo njih.

Eto tako su započele naše putešestvije u francuskim Alpama. Taj famozni Mont Blanc, njegove snježne strane, ledeni odlomi što se ruše u Bossoms, njegovi oblaci, magle, njegovi vjetrovi i njegove — gužve. Korzo. Razočaranje se moglo donekle ublažiti imenom i onim što se zove: prvi put na toj visini. Mi, djeca divljih gora Bosne ponosne, njenih netaknutih brda, usamljenih, još neotkrivenih stijena, izazovnih litica i vrhova, nismo mogli odmah da se snademo u tom metežu. Nismo očekivali da će nagrđenost vrha Evrope dostići tu mjeru. Ima tu svašta. Onih što po svaku cijenu hoće da kroče nogom na goru gora. Iz nemogli, razapljenih čeljusti, malaksali, daleko od one stvarne želje da uspiju, misleći samo na povratak i na ostvarenje svoje egoističke zamisli, kaskaju nekoliko koraka iza svojih vodiča, kao kućad na priuzici. Ovi opet misle na novac koji će pohraniti u svoj džep, važno je samo što

Alpski ledenjak

prije uhvatiti novog klijenta, koji će ponovo da plati u DM, dolarima, jenima... Zato, hajde starče, požuri, nemam ja puno vremena da čekam, posao, posao, starče, biznis. Trči za mnom! Ili možda ne želiš dalje? Pa da, nazad starče, nazad treba. Svejedno, plaća se unaprijed, a vrijeme je novac.

I tako iz dana u dan, vrh Evrope trpi sve i svašta. Ponekad se naljuti. Tada se već iskrustalizira, ako je smijem tako nazvati, planinarska elita, koja teži ostvarenju svojih namjera, čistih, poštenih i čvrstih. U neravnoj borbi s gorom traže spas za sebe i za druge. Idu naprijed, uvjereni u besmislenost svakodnevnice, željni bijesa, sreća, sile. Fruža im to Mont Blanc, ali mnogi se okreću na drugu stranu, traže više nego što im može pružiti poharani starac, klonuo tu među gorolomnim nazubljenim vrhuncima, predajući se mnogima što ga možda i ne zasluzuju. Da-našnjica.

Kao mnogi, i mi krenusmo da tražimo više. Da se borimo. Ni slutili nismo da je naše iskustvo mnogo siromašnije od naše želje i volje. Poslije ćemo se uvjeriti da ova brda ne priznaju samo zagrijanost i srce. Bitno je iskustvo, znanje. Mi ga nismo imali dovoljno.

... Provedena noć u »vučjoj jami« nije bila baš prijatna. Jutarnje razgibavanje vraća nam toplinu i snagu u utrнуло tijelo. Nebo na istoku je još tamno, ali na licima osjećamo ugodnu toplinu južnog vjetra. To nas ne zabrinjava. Dogovaramo se o još nekim sitnim detaljima prije ulaska u Đavolji kuloar. Njegovo ime bilo je pomalo sumnjivo, davolji je to posao, razmišljao sam, ali, iz opisa

koje smo pročitali, dalo se govoriti o smjeru srednje teškoće. Poslije ćemo se uvjeriti da glavni problemi za penjanje ne leže u nekim naročitim teškoćama. Vrijeme je faktor koji diktira uspjehom. Vrijeme i dužina. Velike su to stijene. Dobro, i to bismo nekako riješili, ali vrijeme... Kao što rekoh, nismo puno marili za onaj topli povjetarac što nas je milovao tu na tri tisuće i kusur metara. Ušli smo u smjer puni volje i ambicije. Ustvari nismo direktno ušli u kuloar, nego smo, eskivirajući udesno preko razvedene granitne stijene, izbjegli široku pukotinu što je zjapila u dnu kuloara. Bilo je uživanje prelaziti preko goleme granitnih blokova. Glatki i čvrsti, tražili su snagu i ravnotežu. Par klinova za međuosiguranje i prva dužina je za nama. Sjedimo na maloj polici i dogovaramo se što dalje. Milan ide prvi. Penje nekoliko metara i eto ga na ledu. Ide pravo gore, držeći se pravca koji mu određuje desni stjenoviti zid kuloara. Za kratko vrijeme polazim za njim. Čvrsti led uliva mi sigurnost i pouzdanje, ali dokle... Poslije cepinarenja od kojih tridesetak metara zaustavljam se kod izrazitog stupa i tu se osiguravam. Dok čekamo Edina, saznajem od Milana, koji je malo poviše mene, da je ispred njega raskvašena snježna masa i da čuje žubor vode. Odlučio je da ispitá mogućnost prolaza. Vidimo svijetli snap baterijske lampe kako se udaljuje od nas i zamiče u tami iza jednog brida. U njegovo napredovanje imamo uvida jedino preko užeta koje mi ravnomjerno »curi« kroz ruke, pokazujući time da na njegovom kraju ima netko tko se kreće naprijed. Od-

jednom se uže u mojim rukama zateže i osjetih opterećenje. U prvom trenutku nije mi bilo jasno što bi to moglo da bude. Moje misli propratio je Milanov zabrinuti glas. Saznajemo da je propao kroz razmekšan snijeg u neku rupu i da oko njega teku pravi potoci vode. Izgleda da je onaj prijatni i topli povjetarac zapečatio naš uspon. U sredini kuloara već je pravi vodenji jaz, a strane su razmekšane do te mjere da onemogućuju bilo kakvo napredovanje. Odlučujemo se za povratak, koji je u stvari bio neminovan.

Opet smo svi skupa. Milan nam, dok pokušava da iscijadi mokru odjeću, objašnjava što je video. Kojih dvadesetak metara ispred njega, na mjestu gdje se trebao nalaziti ledeni slap stiješnjen između dvije stijene, sada hući s ponosom pravi vodopad, visok oko petnaest metara. Znači kupanje bi bilo neizbjegno za svu trojicu. Ovako je samo Milan mokar i, tješeći se time, penjem do mjesta oda-kle ćemo se spustiti niz uže. U stvari to mjesto liči na sve samo ne na nešto što se može nazvati mjestom. Očekujući svakog časa da se strmoglavimo u pukotinu, stojimo na snježnoj izbočini koja se bukvalno prilijepila za vertikalnu stijenu. S velikim knedlom u grlu i žmarcima u stomaku, žurim se da se što prije spustim niz spasonosno uže, kojih petnaest metara duboko. Ravnomjerno odupiranje o stijenu i klizanje niz uže popraćeno je neugodnom škipom zubova dereza i stijena.

Nismo ni primijetili da se skoro razdano.

Crveno nebo na istoku jasno oslikava izrazitu figuru gigantskog zuba. Njegov vrh kao igla izranja iz tame i bliješti pod svjetlošću izlazećeg sunca. Sjene su neprirodno izdužene i deformirane. Žurno pakujemo opremu, nastojeći da se što prije spustimo u dolinu, jer se još jedan kuloar okomio na nas (nemamo sreće s tim kuloarima!). Također pod utjecajem toplog juga, probudili su se i »bo-govi« u Super-kuloaru, pedesetak metara desno od našeg nesuđenog smjera. Goleme količine snijega, vode i stijena obrušavaju uz zastrašujuću buku iz uskog procijepa stijene u našu neposrednu blizinu. Nimalo ugodno, davolja posla. Tu nešto nije štimalo od samog početka.

Brzo smo sišli niz strminu u prostranstvo velikog snježnog mora. Odmarajući se, pro-matram predivnu igru sjenja, svjetla i vrhunaca. Tamo prema Italiji, crveni se kao zapaljen Tour Ronde, a tu pravo iznad nas izdigao se komšija »velikog tate«, malo niži Mont Blanc du Tacul, sa svojim Đavoljim iglama (opet ti davoli!), i malo odvojenim, ali skladnim i elegantnim Velikim Kapusinom. Dakle, ljepota od vrhova, sunca na pretek, snijega i stijena također. Vidimo mnogo penjača u stijenama. Pa naravno, penju ljudi suhu stijenu, kao negdje na moru. Sada kad je ojužilo, jasno je svima da nema ništa od leda. Al' eto, valja sve pokušati, steći nova iskustva i, na kraju, naravno, ne zažaliti, jer.. to sve će nas čekati.

Žigomani

DUNJA BOŽIĆ

KARLOVAC

Nemojte se začuditi. Ima nas svakakvih. I iz različitih pobuda krećemo u planine.

Za neke postoji samo sjaj planina i ru-meni vrhovi u praskozorje, dok hodaju tih i dive se ljepoti prirode. Za druge postoje pjesme koje pišu opijeni divljinom. Za treće priroda postoji da bi skinuli suvišne kilograme, održali kondiciju, ostali vitki usprkos godinama. Ima nas mnogo i različiti smo.

Ali ima nas i loših. Ne brinemo mnogo o prirodi, već o svojoj udobnosti. Iza nas ostaju prazne konzerve, tetrapaci, kore, najlon-vrećice. Takvi siju pustoš iza sebe i priroda poslije njih ostaje pokunjena i osramoćena. Ali se opet obnavlja, lista ponovo, cvjeta ponovo, rada ponovo, na radost pravih ljubitelja gora.

Isprepliću se sudsbine svih nas u hodanju planinama. Dodiruju se pri slučajnim susretima i onda uočavamo što nas vodi put planina. Uočavamo i tuđe i svoje slabosti, višetude, jer je to oduvijek tako bilo.

Zamislite samo, jednog nedjeljnog popodneva spušta se povorka planinara iz planinarskog doma na Kleku, i već je na polovini staze prema Bjelskom, kadli se iza grma

najprije začuje neko optanje. Da je bio mrak već bismo se mi začas posakrivali po krošnjama, ovako smo samo začuđeno zastali i širom otvorili oči. Neću vas dugo držati u napetosti, iza grma se pojavit ćećev, samo kakav! Od silne žurbe znoj mu se potocima cijedi niz glavu i vrat, svaki čas otire se maramicom, ali ustrajno grebe strminom. Pomišlimo: gle, opet jedan što hoće da za dvadeset minuta dođe od Bjelskog do Kleka, ali šipak! Pita on, sve onako isprekidano i jedva razumljivo, je li još gore domar, jer, eto, on si mora udariti žig od transverzale. Već je tri sata, a on je tek na pola puta. Danas mora još i na Bijele stijene, pa onda trk u Zagreb da bi sutra ujutro u šest sati bio na radnom mjestu. Užas, pomislimo mi, pa to ovaj čevjek (valjda je čevjek) neće moći! I još reče da je ostavio auto dolje u grmlju, samo su se neki derani muvali oko auta pa se boji da mu ne skinu retrovizor, jer što će onda, jadan li je!

Ma, tješili smo ga mi, zašto da ga razočaramo kad se tako usrdno trudi da u što kraćem roku sakupi što više žigova, i to pretežno autom (jer na Bijele se stijene autom

može duboko u šumu i tek se pola sata hodida, a to njemu vrlo odgovara). Molim vas, kakve ljepote prirode, kakvi izlasci sunca, kakvi ljljani, kakva trava i te gluposti, tko još gleda mrade u travi ili osluškuje noćne šumove i huk vjetra u krošnjama.

Zivjeli žigovi! Ako ništa, neka bar žigovi ostanu za buduće generacije.

Od tog dana, svaki put kad sretrem nekog tatkoga, dobijem osip po licu. Kažu da je to na nervnoj bazi, jer osip mi je u obliku žigova.

Zdravo, Durmitore!

MIRO LAY
ĐAKOVO

Brna me nagovarao već duže vrijeme da odemo nekamo zimi, na neku težu turu. Predlagao je Prenj, Lupoglavl. Da budem iskren, nije mi se išlo, imao sam svojih problema preko glave, pa onda još i Lupoglavl, bilo bi previše.

Negdje pred Novu godinu ponovo smo pričali kako bi se uputili, opet je bio na redu Prenj, ali ovaj put u i Durmitor. Drugi prijedlog mi je pobudio planinarsku čud, ionako mi ta planina već dugo leži u srcu. Ili, bolje bi bilo reći da sam već dugo lud za Durmitorom. Tamo sam kod kuće.

Dogovorili smo se za posjet Durmitoru odmah poslije dočeka Nove godine. Predvečer smo se našli u Vinkovcima na stanicu. Brna ravno iz Osijeka, Kišo i ja iz Đakova. Ponijeli smo cepine, dereze i naš novi lijepi šator, nešto u stilu Nanga Parbat. Bili smo dobro opremljeni, orni za lutanja po Durmitoru.

Vlakom do Beograda, pa dalje do Mojkovca. U Mojkovcu kiša, ni trunke snijega. Čekamo od četiri ujutro do devet. Autobus za Žabljak konačno stiže i krećemo. Voziti se uz Taru pravi je doživljaj, zelena ljepotica vi-juga kanjonom, plijeni pažnju i domorodaca, a kako ne bi nas došljaka. Gledam zaujubljeno niz litice prema toj prelijepoj riječi, rijeci koja se piye, kojom se splavari, s kojom se živi. Iza mene sjede djed i unuk. Djed mu pokazuje Taru, a mali zadivljeno prati rijeku i glasno komentira. Ne mogu da se ponekad ne nasmijem, njegov dječački gласiti mi diže raspoloženje. Njegovi komentari nas prate sve do mjesta kad su mnogobrojni zavojni učinili svoje—malom je bilo zlo, nije izdržao.

U Žabljaku smo se dogovorili kojim ćemo putem do Bobotovog kuka: preko Oble glave. U dva krećemo. Već kod Crnog jezera morali smo razmisiliti hoćemo li dalje ili ne. Snijeg je počeo padati i nije obećavao ništa dobra. Skrasili smo se u vodenici, nedaleko od jezera, za svaki slučaj.

Jutro nas je osvježilo, nebo je bilo blistavo plavo, bez oblačka, kao u priči. Nije moglo biti bolje. Bilo je onako kako smo željeli i sanjali. Durmitor pred nama, čist i uređan, spreman za goste iz daleka.

Napredovali smo sasvim polako kroz snijeg i sunce. Kroz šumu, lagano se uspinjući. Kad smo prvi put ugledali Minin bogaz kroz gra-

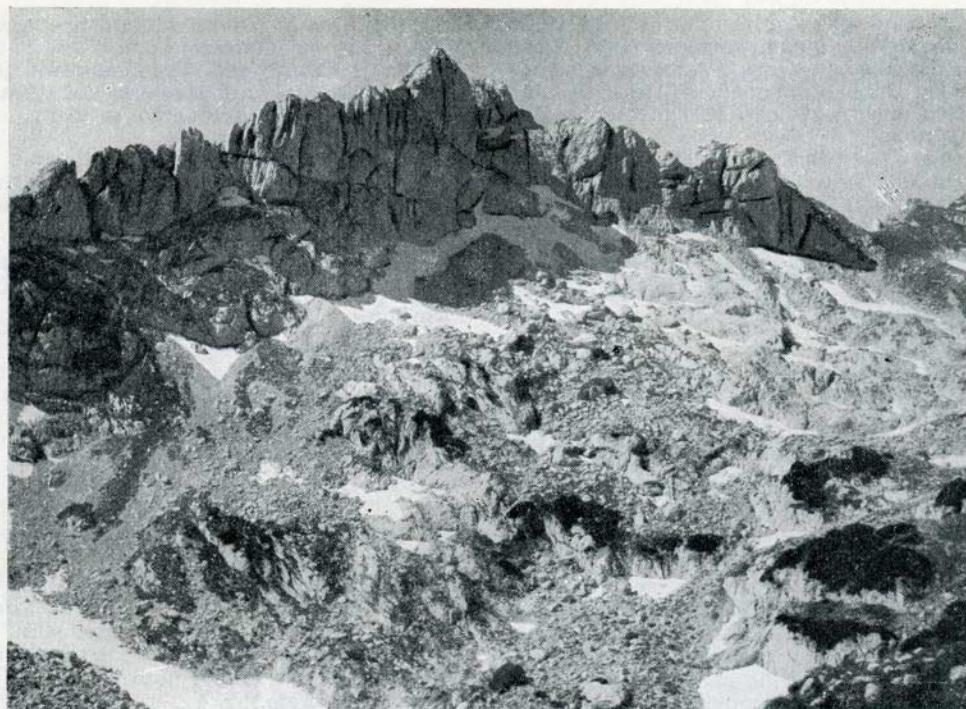
nje, zastali smo zadriveni planinom. Bilo je nestvarno, osjetili smo zov divljine i ljepote. Požurili smo kroz sve dublji snijeg prema starom katunu. Kod Baranskih koliba zastali smo za odmor i okrijeput. Malo suhih šljiva i dugotrajno topljene snijega za čaj. Sunce je lagano zalazio iza Oble glave. Čudesni olačići igrali su se negdje iznad Bobotovog kuka. Za nas sunca više nije bilo, ali oblaci su još uvijek blještali u visinama. Nigdje žive duše, Durmitor se spremao za spavanje.

Isli smo dalje. Htjeli smo danas stići što više možemo, tko zna kako će biti sutra. Sreća, mogli smo birati sjeverne strane gdje snijeg nije bio mek. Dereze paraju zaledenu koru, postaje hladno i teško. Nad nama je gromada Oble glave. Cini se da je za danas dosta, mrak polako spušta zavjesu. Tamo negdje iza Tare nebo je tamno ljubičasto. U Žabljaku se pale svjetla.

U šatoru gužva, premećemo opremu s jedne strane na drugu, ali nikad dovoljno mješata za svu trojicu. Kuhamo juhu, čaj, jedemo sve što nam padne pod ruku. Rano je, nema ni osam sati, a već smo u vrećama. Vani se čuje samo poneki nalet vjetra i šuštanje snijega na stranicama šatora. Vedro je, Durmitor nam spremio predstavu za sutra.

San ne ide na oči. Premećem se u vreći, nije mi hladno, ali ne mogu zaspasti. Mislim o svemu i svačemu. O svom ispitu, hoću li ga ikada položiti? O ljubavi, životu. O svemu. Ima li smisla sve ovo što radim? Dolje u Žabljaku skijaška svojta sjedi u toplomu hotelu, a ja se tu premećem po snijegu. Šta mi je? Zašto se nisam vratio iz Vinkovaca, zašto sam uopće krenuo? Imam problema ionako previše, što će tu? Vjetar me prekida u razmišljanju, šator se trese, gornji dio klepeće pri svakom dašku. Sreća što su cepini prošli kroz omče, pa smo ih zabilješili u snijeg umjesto klinova. Svaki čas se budim i okrećem, u mislima nisam ovdje.

Ujutro vedro, sunce blješti na Crvenoj gredi. Nevoljko se izvlačim iz tople vreće na snijeg. Ne doručujemo, krećemo odmah uz strmine Oble glave prema Ledenoj pećini. Vjetar šiba u naletima i diže snježnu prašinu pravo u lice. Mogao sam ponijeti i naočale, ne bi mi nitko ništa za to. Kristali snijega bljeskaju na objektivu kamere. Uže? Ma, taman posla, samo gubljenje vremena. Bobotov kuk nam se ukazuje, ima još dosta do njega.

Minin bogaz

Foto: U. Beširović

Rbatina se prijeteći izdiže desno iznad nas, moramo dolje u dol oštrom strminom kroz dubok snijeg. Polako, korak po korak. Kišo iznad mene ruši grude snijega, neće valjda srušiti neku kilu previše? Pazim na svaki korak. Ako se okliznem, eto me za čas tamo negdje u Biljegovom dolu, duboko ispod nas. Korak po korak.

Polako, i na prijevoju smo pred Valovitim dolom. Gore, visoko, Bobotov kuk. Do neba strši. Jesmo li mi sposobni da ga zajašimo?

Snimam kako Brna svladava strmi dio pod Velikom previjom. Cepin do drške, pa dva koraka, pa opet, neumoran je. Meni nedostaje energije, kondicije, a pomalo i volje. Imam svoj svijet u glavi i uporno pratim njih dvojicu. Na prijevoju oštar vjetar. Uporno ne stavljam kapu, zavlačim se u kapuljaču, bacam naprtnjaču, spremam kameru i na putu smo prema najvišem vrhu Durmitora. Sad sam ja na čelu. Pogled mi se lijepi za strme zidove Bobotovog kuka. Okovan je ledom, izgleda kao Djud Mraz, ali ne smiješka se. Zastršujući je. Ne da k sebi.

Golema gromada leda otkida se negdje u visinama i uz šištanje pada metar pored Kiše. Nije trebalo puno ... Uživam u tim ledenim igrarama, ali budno pazim da slijedeći put ne bude pogodak. Južna strana je čitava pod ledom, stravično izgleda. I onda, pogled na Skrčka jezera: provalija, golema i duboka. A gore još stotinjak metara do vrha. Samo stotinjak. Samo ...

Gledam dolje. Gledam gore. Ne, nemam te živce, ne osjećam se sposobnim da balansi-

ram iznad te dubine. Možda da sam u drugom raspoloženju, možda. Pogledavam ostalu dvojicu. Čini se da isto misle. Rizik je prevelik. Skrčko jezero je daleko, a stijena pokrivena ledom i snijegom. Izgleda vrlo nepouzdano. Uže je dolje na prijevoju, trebalo bi najmanje pola sata da ga donešemo, ali za mene nema potrebe, ne ide mi se. Slažemo se da nema smisla da nastavimo, bolje nek razum nadvlasta.

Tužan pogled prema vrhu, pokoji snimak i eto nas na putu kući. Oprezno silazimo, pazimo na led. Sunce tamni nad Dobrim dolom. Kamo ćemo? Prema Dobrom dolu ili Lokvicama? Idemo istim putem niz Veliku previju, a onda kroz Valoviti dol skrećemo prema Lokvicama. Gdje ćemo postaviti šator? Odmah tu ili što dalje, što bliže Žabljaku.

Mrači se. Nismo više nimalo raspoloženi. Ispucali smo se, teško je i govoriti, a kamoli hodati. Ispadamo nad Lokvice. Sagorjele ploče. Strmo, mračno. Ne raspoznajem reljef. Ono što je bila rupa, sada je briješ. Sve je bijelo, sivo. Buljim u dubinu i ne mogu otkriti moguć put, sve izgleda grozno strmo. Čini nam se da trebamo samo napraviti skok od desetak metara i poslije će biti lako. Njuškamo oko, ali sve izgleda teško. Kišo se řepak odlučuje za pokušaj. Napreduje polako, kopa stepenice i rupe za dereze. Ja polako gubim živce. Srećom, Kišo je već dolje. Više. Idemo i nas dvojica. Brna skida ruksak i bacca ga niz snijeg. Vidimo ga kako se kotrlja, ima tu i dvadesetak metara. Brna sišazi, za njim moj ruksak i, eto mene. Sve je kako

treba. Žurimo jer se mrak uvlači svuda. Onda opet provalija ili nam se samo čini? Loše izgleda. Stvarno je dosta. Vraćamo se komad putu i na prijevoju između Biljegovog dola i Lokvica, negdje na oko 2000 metara, sastavljamo šator.

Ostajem posljednji vani. Pripremam komade snijega i leda za topljenje. Zima je. Uvlačim se u taj komadić prostora gdje ljudi, čini se, gospodare. Okolo planina, surova i teška.

Kišo neprestano pušta kuhalo i puna posuda dragocjene vode razljeva se po prostirici i mojim nogama. U meni titra. Šutimo. Ne-

ma smisla praviti frku. Skidam mokre čarape. Bolje se zavući u vreće.

Opet vjetar. Još žešći. Prvo zavijanje u dajlini, a onda fijuk i udarac o stijenu šatora. Durmitor ekspres. Treskamo se čitavu noć. Tek pred jutro muk i san.

Jutro i sunce. Kakvu sreću imamo, neviđeno! Gledamo gdje smo sinoć silazali: svašta, na deset metara pokraj mogli smo sići s rukama u džepovima.

Uz padine velikog kotla Biljegova doia prema starom tragu. Prema Starom katunu i dalje u šumu. Crno jezero, Žabljak. Zdravo Durmitore!

Kako smo osnovali planinarsko društvo

PERO ALFIREVIĆ

SARAJEVO

Kada smo počeli da radimo na osnivanju planinarskog društva u Kaštel Sućurcu, dogovorili smo se tko što treba da radi. Bili su to dogovori u koje smo unosili puno žara i bezbroj ideja. Znali smo da ćemo uspjeti, pa smo nekako bili puni energije za takav rad.

Planinarska organizacija i sam planinarski pokret nije nam bio nepoznat. Još prije rata su kroz naše mjesto prolazili na Kozjak splitski i drugi planinari, a poneko bi i iz našeg mesta krenuo prema Vrhu iz čisto sportskih pobuda. Bili su poznati i proletni uranci. Međutim, nastojali smo da sve predvidimo i da ne pogriješimo, kako ne bismo već na prvom koraku zbog toga posustali.

Kao dak splitske gimnazije imao sam nekoliko drugova koji su se bavili planinarstvom. Njihov organiziran i aktivan odlazak u planine privlačio je stalno moju pažnju, pa sam s njima, kad god bih uhvatio malo vremena, o tome razgovarao. S njima sam jedne večeri došao i u društvene prostorije Planinarskog društva »Mosor« u Marmontovoj ulici. Najviše su me privlačile fotografije snimljene u planinama i predavanja što su ih držali stariji planinari i ugledni splitski profesori.

To je bila moja prva veza s »Mosorom«, a zatim sam na spomenutim dogovorima dobio zadatak da društvene prostorije »Mosora« posjetim i »službeno«, to jest da u razgovoru s planinarima »Mosora«, bolje rečeno s njihovom upravom, dođem do praktičnih uputa kako prići organiziranju društva.

Te večeri, bilo je to u februaru 1949. godine, našao sam se s poznatim splitskim planinarem Špirom Sinovićem, kojeg sam i prije susretao u prostorijama »Mosora«, ali mu do te večeri nisam prilazio.

Objasnio sam Špiri tko sam, odakle sam i što želim. Srdačno me prihvatio; odvojili

smo se i počeli razgovarati. Prvi dojam bio je izvanredan. Odmah sam video da sam se našao sa čovjekom koji će nam uistinu pomoci. Govorio mi je o planinarstvu, o njegovim dražima, koristi i potrebi širenja planinarskog pokreta.

Dugo smo te večeri razgovarali i, što je vrijeme više odmicalo, bio sam sve zadovoljniji što sam se baš susreo sa čovjekom koji je odmah shvatio našu želju. On je na najjednostavniji način prenosi svoje iskustvo o pripremanju osnivačke skupštine, o mnogim detaljima koje treba pripremiti za taj trenutak, o potrebi suradnje s drugim društvenim organizacijama itd. Sve to sam pamlio, bilo mi je neugodno da pravim bilješke, pa sam strahovao da ću ponešto i zaboraviti. Međutim, Špido mi je to tako jednostavno objasnio da sam poslije sastanka s njim sve to mogao u sebi ponoviti kao dak lekciju. Dobio sam i primjerak »Mosorović« društvenih pravila, koja su nam poslužila za izradu naših. Taj dokument bio nam je veoma dragocjen.

Dugo sam te večeri listao pravila i nekoliko ih puta pročitao. Čini mi se sada da sam ih napamet naučio. Sutradan sam se sastao s Mirom Sokolom i Brunom Bakotićem, pa smo zajednički ta pravila ponovo pregledali. Vidjeli smo da ćemo ih velikim dijelom moći primijeniti na naše prilike.

Poslije toga ponovo sam se sastao sa Špiron i ponovo dugo s njim razgovarao o našem predstojećem poslu. Bilo nam je, međutim, sada sve jasno kako valja krenuti na osnivanje društva. Taj dan je ubrzo došao. Tako smo potegli, neko više, neko manje, i osnovali »Kozjak«. A u listu onih koji su s nama tih dana radili na jačanju planinarskog pokreta u Dalmaciji mogli bismo upisati i ime Špira Sinovića. On je došao i na naš prvi izlet, koji smo ubrzo organizirali na vrh Kozjaka.

Kad je već riječ o imenu društva, sjećam se i to da mu nismo mogli dati ime »Kozjak«, jer su se sva društva u Planinarskom savezu Hrvatske tada nazivala prema mjestu osni-

vanja, odnosno nazivu sjedišta. Tek poslije ispunila nam se želja da ono dobije ime planine koja dominira nad našim mjestom.

U Gorskem kotaru

INETA DRAŽENOVIC
DAKOVO

Stojimo u autobusu naslonjeni jedni na druge i kunjamo. Još deset, petnaest minuta i silazimo. Oko četiri, pet sati ujutro stigli smo u Delnice vlakom i jedva uspjeli ući u ovaj autobus. Nitko neće tako natovarenu grupu. »Puno vas je« — kažu — »mnogo imate opreme, a putnici spavaju. Sad će doći drugi autobus«. Dočekali smo ga stojeći u noći, zakukljeni tako da se jedva raspozajemo.

Ipak, Gornje Jelenje. Silazimo, vani je još uvijek mrak, vrijeme nekako čudno. Stojimo na cesti i pripremamo se za pokret, dok vjetar zavija i nosi sitne pahulje snijega.

Krećemo grbavim putem spotičući se. Ništa ne vidimo. Tu i tamo netko posvijetli baterijom neko jako sumnjivo mjesto, ali odmah gasi. Baš je zanimljivo tako tapkati po mraku. Iako smo putovali dugo i svakako, čuju se primjedbe, šale i smijeh. Računamo: za dva sata bi moglo svanuti, a za tri, tri i pol sata mogli bismo doći do doma na Risnjaku.

Nas petnaest gaca po sve dubljem snijegu. Snijeg pada sve jače i jače, u stvari to je već mečava. Rastegli smo se u koloni jedan po jedan. Vučemo se tako, izgleda, već satima kroz šumu i sve dublji snijeg. Svi smo mokri i pokisli.

Dom smo ugledali tek kada smo gotovo došli u njega. Sjurili smo se unutra, očekujući toplu peć i čaj, a dočekala nas je hladna i prazna kuća. Odmah smo prionuli na posao. Ukrzo se zagrijalo, skuhali smo čaj i večeru, a poslije stigoše i Delničani.

Slijedeće jutro je za mene bila prava idila u planini. Snijeg je blještio od sunca i škriplio pod cipelama dok smo se penjali na vrh Risnjaka. Sa svakim korakom vidjeli smo više i dalje. Na jednoj strani more i otoci, a na drugoj bezbroj vrhova utonulih u duboke goranske šume.

Naš slijedeći cilj bio je Snježnik. Sunce je stvaralo čuda skrivači se iza snijegom pokrivenih bukvi u šumi kojom smo hodali. Laganim hodom po divnom vremenu stigli smo do Snježnika. Vjetar je derao, ubadao, oko nas samo kamenje, u daljinu more. Požurili smo jer je hladnoća boljela. Iza stijene, opet sasvim nenadano, ugledali smo planinarski dom. To je kamera kuća, uvučena u stijene i postavljenatako da joj jedna strana gleda na more i Kvarner.

Zaposjeli smo veliku prostoriju podijeljenu na spaonica i dnevni boravak. Kad se smračilo izašli smo na terasu. Bilo je vedro. More se ljeskalo, a svjetla Rijeke i okolnih

Dom na Risnjaku u zimskom ruhu

Foto: Dr. Z. Poljak

mjesta treptala su u daljinu. U planinarsku kuću Hahlići stigli smo idući dan. Večernja naoblaka i jak vjetar pretvorili su se u buru. Dugo smo se oblačili, pakovali, umotavali i vezali da bismo se što bolje zaštitili od kiše. Prijazni domaćini ispratiše nas komad puta, a mi dalje u kišu. Već nakon nekoliko koraka bili smo, usprkos svim pripremama, lijepo mokri. Spuštili smo se jedva hođajući. Na prijevojima vjetar nas je bacao čas na jednu čas na drugu stranu. Bili smo sve mokri. U prvo vrijeme nas je to smetalo, ali smo se brzo privikli na šljapkanje u gojzericama i počele su prve šale.

Presvukli smo se na željezničkoj stanici u Rijeci u malo manje ili više suhe stvari. Ostalo je ocijenjeno i ponovo spakovano u mokre naprtnjice.

Ukravljamo se u vlak i враćamo kući bogatiji za jedan divan doživljaj. Čarolija prestaže, враćamo se svakodnevnicima.

Mliječni do na Prenju

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

Pozna jesen. Hladno jutro na Prenju. Dan vedar. Jesenske magle počivaju i stenu u dolinama. Jastrebi i orlovi nadljeću planinarsku kuću na Jezercu. Slijjeću na bunjišta oko kuće, pa u društvu čavki, vrana, svraka i drugih grabljivica ili lešinara, prebiru po razbacanim smetištima oko kuće. Tu su ostaci hrane, ambalaže i drugi otpaci što ih iz kuće ili kao višak odbaciše nesavjesni pojedinci. Sada, eto, ptičurine ih raznose uz neprijatan vonj, prijeteći tako širenjem raznih zaraza. Ova nam pojava ne može poslužiti na čast, kao što ni neurednost, zapanjenost i prljavština u toj nekada dивnoj i nama uvjek drugoj planinarskoj kući.

Prolazimo pored izvora Jezerce, čija okolina također obiluje razbacanim limenkama, praznim vrećicama, plastičnom ambalažom i drugim predmetima koji spadaju na smetišta.

Napuštamo ove nemile predjele i grdimo ljude što ih zagadiše i time oduzeše ljepotu i privlačnost, koju im podari priroda.

* * *

Sporo odmičemo jedva vidljivim i uskim prenskim puteljkom, već odavno zasutim i ispresijecanim vododerinama. Često nailazimo na kamene odrone i polegla stabla munika i borova. Moramo ih zaobilaziti, a po-

tom ponovno tražiti davno zapanjenu stazu. Nerijetko nailazimo i na vlagu, pa nam stope nesigurno dodiruju klisko tlo.

Sami smo u toj prenskoj zabiti. Tišina je oko nas. Nikog nema, samo krići ptica razbijaju jutarnju tišinu: dugo odzvanjaju u zraku podsjećajući na zvuke polomljenog stakla. Povremeno do nas dopiru zviždaci divokozu. Iz doline se čuje ljubavni rik srndača, koji doziva svoje ljepotice srne. Sunce je visoko odskočilo, ali do nas njegove zrake ne dopiru, a niti mogu stići, sve dok traju jesenji i zimski dani. Ovu sjevernu zabit sunce obajava samo u proljeće i ljeti.

Već duže vremena, bar nam se tako čini, silazimo kroz gustu šumu, a još ne vidimo naš cilj. Put je sve podnošljiviji i znatno bolji od onoga u gornjem dijelu. Oduži nam se put. I kada smo već posumnjali hoćemo li pronaći cilj, pred nama se ukaza zelena oaza — Mliječni dô. Jedinstven predio u divljem Prenju: u gustoj stoljetnoj šumi munika i borova nevelik proplanak, veličine Zmijnjeg jezera na Durmitoru, ali nepravilna oblika. Iznad ovog lijepog i zanimljivog dola, što ga sa svih strana okružuje gusta šuma i skriva orijaška stabla, prijeteći su se nadvile oronule i izlokane kamene kule Velike kape i Motike, kao da će se svakog časa sručiti u dolinu. Usprkos uzajamnoj netrpeljivosti kamena, stabala i trave, nastala je ovdje zelena oaza. U ovaj nedolaz i nedostupan predio, iz kojeg se putevi odstupnice ne daju ni naslutiti, ustvari puteva i nema — zasuti su.

Ovdje nas dočeka iznenađenje kakvo do sada nigdje nismo sreli na našim planinama. Četiri stočarske kolibe, napuštene tko zna kada, i u njima sav drveni namještaj potreban katunu: drvena korita i drugo kućansko posuđe, složena drva, a kačice i korita puni vode. Ovdje nema izvora, pa su se stočari koristili kišnicom ili snježnicom. Ovi i drugi ostaci ili znaci pokazuju da su tu boravili ljudi sa stokom. Po napuštenim objektima i predmetima stekli smo dojam kao da su ih ljudi napustili u nekoj žurbi, nevolji ili bježgu. Zastrašujuće djeluju, pa i tužno, ove kolibe i predmeti. Nadali smo se da ćemo čuti neki ljudski glas, da će se odnekud oglasiti čovjek ili zarežati pas, ali to se nije dogodilo. Poželjeli smo da što prije odemo s ovih davno ugašenih ognjišta prenskog bespuća i brzo napustimo tu »nemilosrdnu ljepotu«, kako bi to rekao James Forel. Napuštajući osamljenu dolinu, koja u toj surovoj vrleti liči na zelenu policu, razmišljali smo o tome kako brzo i lako gorštak napušta planin-

Pogled s Taraša na Veliku kapu (desno) i Motiku (lijevo). Pod njima desno dolje Mliječni dô
Foto: U. Beširović

sku ljepotu i ubava sela, svoj iskonski dom, pa i materijalna dobra u njemu koja, eto, na očigled propadaju.

Poslije smo u selu Bijeloj saznali da je Mliječni dō dobio svoje poetsko ime zbog toga što u njemu nema vode i što su u njemu stočari pili mlijeko umjesto vode.

Histro odmičemo nizbrdo put Konjičke Biće. U strmim stranama rijetko nailazimo na

ostatke nekadašnjeg stočarskog puta. Bukovo drveće je već golo. Gole grane zastenju poneki put pod udarcima sjeverca. Hodamo po izumrlom lišču. Krošnje drveća mahom su se oprostile od svoga dekora, od ljepote svoga lišča. Rijetko koji zaostali list zadrhti i u jecaju padne na lišče izumrlo prije njega. Tipičan jesenski pejzaž. Jesen je najdekorativnije godišnje doba u planini.

Razvoj kartografije

SAKIB KLIKO

JAJCE

Kada je njemački arheolog Robert Koldejev marta 1899. započeo iskopavanja starog grada Babilona u današnjem Iraku, najstarije grad na svijetu, arheologija je još malo znala o počecima ljudske civilizacije. Iskopano je mnogo kipova i bareljeifa, tisuće pločica s klinastim pismom, a među njima i jedan komad pečene gline s nekim crtežom. Utvrđeno je da taj crtež predstavlja kartu svijeta prije otprilike 3800—4500 godina. Ta karta je predstavljala Zemlju zamišljenu kao krug opkoljen oceanom, iza oceana je sedam otoka, a u centru toga svijeta nalazio se, naravno, babilonski glavni grad.

Anaksimandar, filozof i matematičar, izradio je prvu kartu koja je predstavljala onda poznati svijet s morima i rijeckama. Smatra se da je sastavio i prvu kartu Grčke, koja je tad bila podijeljena na brojne gradove-državice.

Bilo je i drugih poslenika u izradi karata, kao npr. Hekatej iz Mileta i Demokrit iz Abdere. Svakako da je među tim pregaocima široj javnosti najpoznatije ime velikog filozofa Aristotela, rođenog 384. god. p. n. e. u Trakiji. Služeći se matematičkim proračunima Aristotel je došao do rezultata da je Zemlja sfernog oblika i da je njezin promjer 400 tisuća stadija, odnosno toliko tisuća puta koliko je iznosila dužina grčkog stadiona za igre.

Kada je Erastoten napisao i objavio djelo »Geografija«, uz nju je priložio i kartu svijeta. Bila je to donekle prepravljena karta koju je izradio njegov prethodnik Direarh iz Mesine, rođen 347. god. p. n. e., dok se Erastoten rodio poslije, 276. god. p. n. e. Osim toga, Erastoten je uveo u upotrebu i naziv geografija. Na njegovoj karti svijeta predstavljena je današnja Španjolska, Francuska, Italija, Afrika s Egiptom, Bliski Istok, dijelovi Zapadne Azije s Indijom i, posebno, Balkanski poluotok.

Dvedeset godina poslije Erastotenove smrti rodio se Klaudije Ptolomej. Živio je u vrijeme kad je Egipt bio rimska kolonija i kad su Rimljani vladali svijetom. U svom »Geografskom priručniku« postavio je osnove za

konstruiranje konusne ekvidistantne projekcije.

Prve velike uspjehe u razvoju kartografije zabilježili su Rimljani. Tako znamo da su imali općegografske karte, koje su im služile za orijentaciju, marševe, putovanja i sl. Postojala je i »Agripina karta Rimske imperije«, koja je izradena na osnovi premjera.

Točno 1495 godina poslije Agripine smrti (1507), u njemačkom gradu Augsburgu, u kući Konrada Peutingera pronađena je neobična rimska geografska karta. Sastojala se od 11 sastavljenih listova od pergamenta, čija je dužina iznosila oko 7 metara, a širina 30 cm. Karta je po imenu njenog vlasnika nazvana Peutingerove tablice, a predstavljala je Rimsko carstvo. Ono što je na toj sedam metara dugoj karti najtočnije, to su udaljenosti između pojedinih mjesta. Tu prepoznajemo i nazive naših gradova koji postoje i danas: Naisus (Niš); Skupi (Skopje), Sirmium (Srijemska Mitrovica), Singidunum (Beograd).

Naše zemlje, koje su odavno postale meta različitih osvajača, unošene su po dijelovima u pojedine karte. Tako je poznati turkolog Gliša Elezović pronašao prije rata u Carigradu jednu turšku kartu iz 1456. god. koja je predstavljala najstariji kartografski crtež Beograda i sjeverne Srbije.

Godine 1556. Wolfgang Laci je izradio jednu kartu Ugarske kraljevine, u koju je osim mađarskih zemalja unio današnju Hrvatsku, Vojvodinu, Bosnu i veći dio Srbije. On je izradio i karte austrijskih zemalja i na četiri od njih predstavio slovenske zemlje Košrušku, Stajersku, Kranjsku i Goricu s Istrom.

Sam izraz »karta« (od latinskog *karta*, *pa-pir*) dospio je i do nas preko Dubrovnika i on je prihvaćen u cijelom svijetu, osim u anglosaksonskim zemljama, koje se služe izrazom »mapa«. Bilo bi zaista čudno da se struka za izradu karata naziva »mapografija«. Bilo ovačko ili onako, kartografija je krčila svoj razvojni put.

Nesumnjivo da je najslavniji kartograf tih i kasnijih vremena bio Gerhard Merkator, porijeklom Flamanac, koji je emigrirao u

Njemačku. Slavu je stekao svojom kartom Evrope, ali je najznačajnije njegovo djelo »Atlas«, izdan u dva dijela 1585. i 1589. god. Izradio je kartu svijeta u njegovoj, tzv. Mercatorovoj projekciji.

Dvije godine prije nego što su Francuzi pristupili premjeravanju svoje teritorije, jedan naš čovjek, Slovenac, sentviški svećenik Joan (Ivan) Florjančić, izdao je u Ljubljani svoju veliku kartu Kranjske s dijelovima susjednih pokrajina i to na 12 listova, mjerila 1:110.000. Na njoj je radio 10 godina. Reljef je prikazao u perspektivi i mnogim vrhovima dao njihove nazive.

Ni Austrijanci nisu zaostajali na polju kartografije pa su 1763. poduzeli premjer svoje carevine, u koju je ulazio dobar dio naših zemalja. Karte su izradene za austrijske zemlje (Austrija, Slovenija, Češka) u mjerilu 1:86 400, a za zemlje tz. ugarske krune (Hrvatska, Vojvodina, Mađarska, dijelovi današnje Rumunjske) u mjerilu 1:192 000.

I. Ridl je 1810. godine izradio kartu koja je obuhvatila Srbiju, Bosnu i »velik dio Ilijire« u mjerilu 1:480 000, a godinu dana poslije (1811) Stanojević izrađuje kartu »Kraljevine Bosne i Srbije« u istom mjerilu.

Bečki Vojnogeografski zavod je 1876. izradio kartu u mjerilu 1:300 000 balkanskih zemalja. Pored naših krajeva pod Turcima, obuhvaćene su i Srpska kneževina i Crna Gora. Po toj karti je ispalo da je Ljuboten, živopisni vrh na Šarplanini, visok 3.050 m (njegova je visina, izmjerena između dva rata, 2.496 m).

Pripremajući se za rat protiv Osmanlijske carevine, Geografsko odelenje srpskog generalstava je 1910—1912. na osnovi turske karte izradilo kartu stare Srbije (Kosovo i Sandak) i Makedonije u mjerilu 1:150 000.

Stvaranjem Jugoslavije, 1918. godine, stvoreni su povoljni uvjeti za izradu karata svih naših krajeva. God. 1920. formiran je Vojnogeografski institut (VGI) u Beogradu, gdje pored naših geografa ulaze i bivši austrougarski oficiri naše narodnosti.

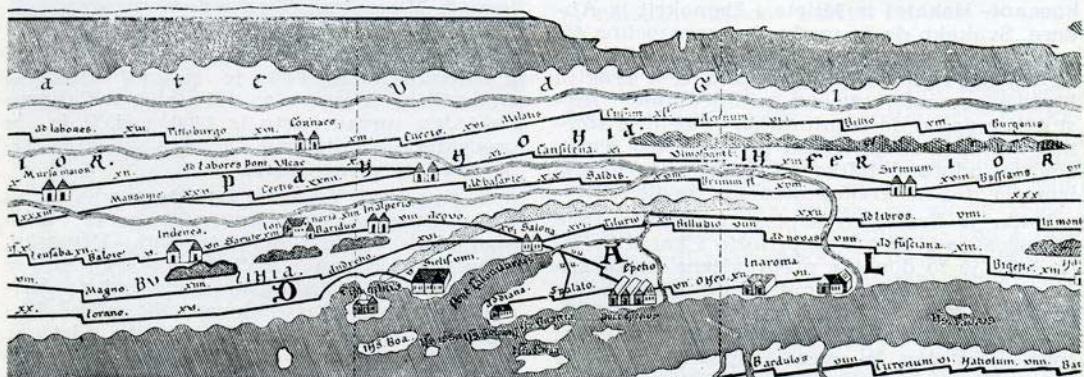
Prva klasa novih vojnih topografa i kartografa završila je školovanje 1946. god., a za njom su slijedile nove klase. Mnogi od njih su poslije završili visoke vojne škole i fakultete.

Od 1947. god. do 1948. završeno je svih 43 listova karte 1:200 000 koji pokrivaju teritoriju Jugoslavije. Rad na ovome započeo je još prije rata, ali je tada izrađeno samo devet listova. Od 1952. godine izrađeno je svih 98 listova ove karte.

Potreba za detaljnijim kartama utjecala je da VGI 1948. god. započne novi premjer Jugoslavije u mjerilu 1:25.000 i izradi topografsku kartu tog mjerila. Ova karta od 3 025 listova poslužila je kao osnova za izradu drugih karata.

LITERATURA

1. Gvozden Čolović: »Vojna topografija«, Beograd 1979.
2. Dušan Bosanac: »O karti uopšte«, GIJA, Beograd 1951.
3. »Čitanje karata«, VGZ, Beograd 1947.

Odlomak Peutingerovih tablica u kojem su prikazani naši krajevi (u sredini Salona i Split)

Jedan preplatnik više

KRUNOSLAV MILAS

ZAGREB

— O »Mladinskoj knjižari« bilo je već govor u »Našim planinama«; napiši i ti neku o vašoj knjižari, reče mi Ivo. — Zanimljivošću i izborom planinarske literature sva-kako niste slabiji.

— Nismo, — kažem i razmišljam o čemu bih trebao pisati. Da nabrajam kako je knjižara »Gustav Krklec« u pola godine otkako je uvedena planinarska literatura u prodaju prodala preko stotinu primjeraka »Planina Hrvatske«, osamdesetak »Velebitskim stazama«, nekoliko stotina raznih planinarskih karata, stotinu i dvadeset vodiča »Kroz Samoborsko gorje«, niz drugih publikacija. Ili da se hvalim s planinarima koje susrećemo u našoj knjižari, tim nizom poznatih i nepoznatih lica, s naprtnjačama, koja dolaze k nama redovito subotom i nedjeljom ujutro kao na hodocašće, kupujući ponekog planinarsko štivo. A kroz tjedan ti isti ljudi, a i mnogi drugi, samo bez pumperica i bergštajgerica (kako su govorili naši stari), listaju i kupuju uvijek nešto novo. Na izlazu redovito zapitkuju ima li među ovđe zaposlenim osobljem planinara, jer, kažu, netko sigurno jeste, inače ne bi bilo ovih knjiga kao što ih ni po drugim knjižarama nema. I bude im drago kad saznaju da ima i drugih zaljubljenika u planine, odlaze zadovoljno kimajući glavom...

Ti ljudi, koje uvijek i svagdje susrećemo samo u prolazu, kako u planinama i planinarskim društvima, tako i u knjižarama s planinarskom literaturom, ti ljudi su tema koja me trajno zaokupila, jer sve nas vezuje i svima nam je zajednička ljubav prema planinama.

Dok sjedim u sutori pored prozora, a oči mi se odmaraju na Branovčići i zapadnim obroncima Medvednice okupanim krvavim zalazom sunca, nakon netom prestale kiše, misli mi kruže planinama i planinarskom literaturom: koliko li je toga, tko će stići sve to obići, opisati, pročitati. Razmišljam o planinarama koji pre malo čitaju, o »Našim planinama« koje se muče s preplatnicima, o potrebi novih preplatnika, o barem jednom novom preplatniku... i sjetih se ponovo naše knjižare »Gustav Krklec« u pothodniku Glavnog kolodvora u Zagrebu.

— Sumnjam da će se »Naše planine« dobro prodavati u knjižari, — rekao mi je urednik, predlažući da ih ipak uvedemo u prodaju, uz ostalu planinarsku literaturu. — Cilj nam je da na taj način potaknemo još ponekog planinara da postane preplatnik. I jedan preplatnik više mnogo nam znači.

Koliko zbog toga, toliko i u želji da upotpunimo izbor planinarske literature, postavimo u izlog i »Naše planine«. Možda će zainteresirati nekoga...

Prosijed čovjek, pedesetih godina, obrati mi se listajući knjige s police sa planinarskom literaturom:

— Koliko stoji pojedini broj »Naših planina«?

Objasnih mu da se cijene razlikuju zavisno o godištu.

— A koliko imate godišta?

— Od 1977. do 1981., — odgovorim.

— Onda mi kompletirajte svih pet godišta, dok ja prelistam ima li još stogod zanimljivo, — reče i nastavi listati ostalu planinarsku literaturu.

Takva me samouvjerenost uvijek pomalo zatekne. Često srećemo u knjižari kupce koji odabiru i odabiru, a na kraju nemaju novca da plate.

— Ali brojeva je mnogo. I prilično su skupi, — odgovaram.

— Cijena me ne zanima, — presjeće me kao uzgred.

Slegnuh ramenima. Tko će ga znati, ozbiljan čovjek.

Možda ipak kupi. Usput sam primjetio da u pojedinim godištima neki brojevi nedostaju.

— Ako želite, svratite za koji dan dok ne naručim i brojeve koji nedostaju, — rekoh.

— Ništa od toga. Ovdje sam samo u prolazu. Ja sam, znate, iz Vinkovca. A što se tiče »Naših planina«, nemate li ipak negdje ovde sve brojeve? Želio bih kompletan godišta.

Htio sam pomoći tom slavonskom planinaru. Još jedan zaljubljenik planina, pomislih.

— Oprostite, ali ako želite, ostavite mi svoju adresu, pa će vam naknadno poslati ono što nedostaje. I ja sam, znate, planinar.

— Inženjer Širić iz Vinkovca, — predstavi mi se sugovornik.

— Jeste li član nekog planinarskog društva?

— Kakvo društvo! To je ravna Slavonija. Nema kod nas nikakvog društva. Ja po malo planinaram, a i onda gotovo redovito sam. Literaturu skupljam jer volim ovu zemlju i ove planine.

Promatrao sam knjige koje je kupio: karta Slavonskog gorja za eventualne izlete, »Velebitskim stazama« za ljubav i »Naše planine« za obaviještenost, sve u vrijednosti od kojih tisuću dinara, rječito su govorili o njegovoj ljubavi prema planinama.

— A brojeve koji nedostaju, poslat ćete mi, — podsjeti me još jednom na izlazu.

Poslao sam ih. Zajedno s uplatnicom za preplatu na »Naše planine«.

— Barem još jednog preplatnika više, — rekao je dr. Željko Poljak. Makar jednog. I to nam mnogo znači...

Planinarstvo u nekim časopisima i novinama

Prilozi za bibliografiju planina i planinarstva

JAKOB KOPIC

ZAGREB

KULISA 1927—1941.

- Geno R. Senečić: Po Kalničkim goricama. 1930, 28, 26.
- Tonfilsko snimanje na Mont Blancu. 1931, 1, 8.
- Planinske ferijalne kolonije. 1931, 18, 23.
- N. Skržić: Tragedija u ledu Francuskih Alpa — jedan student Jugoslaven spasio život njemačkim turistima i biva odlikovan zlatnim križom za zasluge. 1931, 32, 24.
- V. H.: Otvorenie planinarske kuće na Risnjaku. 1932, 28, 6.
- Z. V.: Bregovi mame i prijete (o utjecaju gorske klime na ljudski organizam). 1933, 19, 15.
- B. R.: Uspon na Sljeme. 1933, 24, 9.
- Požar planinarskog doma (Tomislavovog). 1934, 5, 9.
- Franjo M. Fuis: U Zagrebenom carstvu siga pod Zagrebačkom gorom (Veternika). 1934, 12, 1.
- Tribut u krvi za svladavanje visina — gorski divovi traže ga od planinara nemilosrdno svake godine. 1934, 25, 4.
- Sto će zagrebački športaši dobiti za božić? — Na Sljemenu je izgrađena velika moderna skijaška skakalnica. 1934, 34, 15.

SAMOBORAC 1925—1930. i 1939—1941.

- Otvorenie Pasarićevog puta. 1925, 2, 1.
- Otvorenie planinarske kuće na Japetiću. 1925, 11, 3.
- Naša planinarska podružnica Japetić (o radu u prošloj godini). 1925, 13, 3.
- Dr. Gizela Tarczay: Žena i planinarstvo. 1926, 9, 1; 10, 1; 12, 1; 13, 2.
- Naša željeznicu i planinarstvo. 1926, 9, 3.
- Blagoslov planinarske kuće na Japetiću. 1926, 10, 1.
- Kongres planinarskog saveza. 1926, 17, 4.
- Dr. Fran Šuklje: Jedan izlet ove zime. 1927, 1, 4.
- Podružnica Japetić (godišnja skupština). 1927, 6, 4.
- Cerinski vir. 1928, 2, 1.
- Cuvajmo prirodu. 1928, 7, 2.
- Glavna skupština planinarskog društva. 1928, 9, 3.
- Posveta i otvorenie špilje Vrlovke. 1928, 17, 1.
- Jeste li već bili na Japetiću. 1929, 4, 1.
- Glavna skupština planinarskog društva. 1929, 8, 2.
- Stjepko Debeljak: Po Alpama. 1929, 18, 1. — 19, 1.
- Fran Šuklje: Po kamenju od Samobora do Kupinca. 1939, 38—39, 6.
- Fran Šuklje: Iz daleke prošlosti Samoborske gore. 1940, 48, 5.
- HPD podružnica Japetić (godišnja skupština). 1941, 6, 3.

ZUMBERAČKE NOVINE 1934—1940.

- Gurović Dane: Izlet na Svetu Geru. 1934, 4, 4.
- T. K.: Planinarstvo u Zumberku. 1934, 8, 2.
- Dr. Stjepan Karlić: Sa Zumberačkih gora. 1937, 6, 4.
- J. S.: Preko planinskih visina Sv. Gere. 1937, 6, 8. — 10, 8.
- Za Zumberačke planine. 1938, 7, 2.
- Za žumberačko planinarstvo. 1938, 7, 7.
- Kreško Klisurić: Sa Svetе Gere 1939, 11, 6.
- Ruše planinarske znakove. 1939, 17, 1.
- N. Rožić: Izgradba špilje u Sv. Jani. 1939, 17, 7.
- Podizanje žumberačkog planinarskog doma u Sošicama. 1940, 10, 2.

ZAGREBAČKI LIST 1939—1941.

- Posljednji je čas da se donese regulatorna osnova zagrebačke gore. Sačuvajmo Sljemenu karakter prirodnog parka i nedajmo da nam propadne. 1939, 41, 5.

- Naglo uništavanje šuma u najbližoj okolini Zagreba. 1939, 49, 8.
- Nekoliko stotina tisuća ljudi bilo je do sada na Sljemenu. Botanički vrt HPD otvara se u ljetu kad se slavi 50-godišnjica piramide. 1939, 131, 5.
- Dr Josip Torbar izabran je za predsjednika Hrvatskog planinarskog društva. 1939, 134, 4.
- Značajan govor dra Josipa Torbara, predsjednika HPD na proslavi 50-godišnjice piramide i otvorenju planinskog botaničkog vrta. 1939, 161, 5.
- M. Širola: Sto se događa na Sljemenu? Tko ustaje protiv gradnje nove lugarnice? (umjesto stare dotrajale — Rauchove). 1939, 202, 6.
- U Zagrebu se osniva matica Hrvatskog planinarskog društva a u Sarajevu glavna podružnica. 1939, 210, 3.
- Wild-West na Zagrebačkom gori uoči Božićnih blagdana. Gradska šuma na Sljemenu se planinski čuva i regenerira te nalazi svoje neprijatelje među gradanima i ujezima. 1939, 266, 4.
- Novi tereni za našu skijaša pored nedavno otvorene planinarske kuće pod Velikim Vilincem. 1939, 288, 16.
- Velika planinarska fotoizložba godine 1940. 1939, 298, 4.
- O regulaciji Sljemena i izvoru topile vode — govor Ravnatelj gradskega turističkega odsjeka g. dr. Gollob. 1941, 643, 3.

OTKRIĆA 1954—1959.

- F. A.: Ovogodišnji pohod na neosvojene vrhunce Himalaje. 1954, 3, 188.
- 53 hiljadu godina od postanka Plitvičkih jezera (prof. M. Božičević). 1954, 3, 208.
- S. Božičević: Naše planine, nekada otoci u panonskom moru. 1954, 4, 279.
- Srećko Tičina: Ljudi na vrhu K-2. 1954, 6, 404.
- Srećko Božičević: Planinarenje u podzemlju. 1954, 7, 541.
- Srećko Tičina: Osvajači K-2 vratili se u domovinu. Strajk na ledjenicama Karakorum. 1954, 7, 574.
- Nove žrtve Himalaje. 1955, 1, 13.
- Srećko Božičević: Smrt u najdubljem ponoru svijeta. 1955, 1, 76.
- Litica smrti (sjeverna stijena Eiger). 1955, 2, 151.
- Pećina u kojoj su živjeli prastanovnici Hrvatskog Zagorja (Vindija). 1955, 3, 175.
- Upravo kreće najnovija ekspedicija na Himalaju. 1955, 4, 244.
- Himalajska ekspedicija naišla na neprilike. 1955, 5, 326.
- D. Medanić: Uspjesi ovogodišnjih ekspedicija na Himalaji. 1955, 7, 484.
- Nesretni milijuni Karakorum (o troškovima talijanske ekspedicije). 1955, 9, 653.
- Tri Škotlandanke na Himalaji. 1955, 9, 687.
- Edmund Hillary: Na Himalaji poslije osvajanja Mt. Everesta. 1955, 12, 934.
- S. P.: Rijeke i jezera u ugulinskom podzemlju. 1956, 4, 252.
- Spel: Ponori u Jugoslaviji među najdubljima u svijetu. 1956, 11, 815.
- Zanemarena ljepota (Cerovačke pećine). 1956, 12, 902.
- Spel: Zašto istražujemo pećine i ponore. 1957, 3, 190.
- S. B.: Rudnici na Zagrebačkoj gori. 1957, 5, 316.
- Autocestom na krov svijeta. 1957, 7, 406.
- Dr. Veljko Rogić: Jeli Perućica prašuma? 1957, 9, 574.
- Srećko Božičević: Vražji prolaz. 1958, 2, 108.
- Jov. D. Marković: Davolja varoš (zemljani stobovi u okolini Kuršumlijie). 1958, 4, 240.
- Neosvojeni Everest. 1958, 10, 582.
- Zvane Crnja: Ledeni pakao Bjelašnice. 1959, 2, 32.

Početak organiziranog planinarskog obrazovanja u Srbiji

TEODOR ANDREJEVIĆ

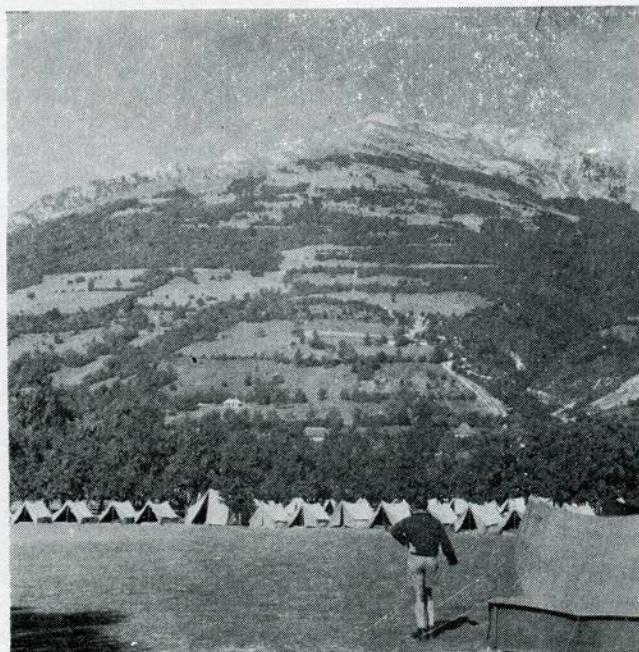
NOVI SAD

Početkom sistematski organiziranog planinarskog obrazovanja u Srbiji smatra se Tečaj za načelnike planinarskih društava Planinarskog saveza Srbije (PSS), održan 2—20. augusta 1950. pod planinom Visitor, u neposrednoj blizini Plavskog jezera u Crnoj Gori. Organiziralo ga je tadašnje Načelništvo Saveza kao neodložnu potrebu u stvaranju stručnih planinarskih kadrova. Značajno je da se pedesetih godina planinarstvo u Srbiji počelo tako naglo širiti i da je dobio tako nevjerojatan polet, da je za mnoga društva prihvaćanje velikog broja članova i njihovo izvođenje na izlete i pohode, u nedostatku stručnih kadrova, predstavljalo pravi problem. Tako je od februara 1950. do marta 1951. osnovano u Srbiji, uključujući i Pokrajine, 90 novih planinarskih društava. Mnoga su imala po 700—800, a neka čak i preko 1000 aktivnih članova! Razumljivo je da je s malim brojem iskusnih planinara, bez stručnih i školovanih vodiča i gotovo bez ikakve stručne planinarske literature, organiziranje izleta i pohoda moralo zadavati i velike teškoće, a u visokim planinama često i mnoge neprijatnosti. Čla-

novi koji su željeli da samostalno i iz osobnog interesa stiču planinarska znanja, to gotovo da nisu ni mogli, jer je u Srbiji prije rata izdano samo nekoliko publikacija o planinarstvu i to više putopisno-literarnog karaktera, kao što su almanah Srpskog planinarskog društva »Naše planine«, »Đaci planinari« dr. Radivoja Simonovića i »Knjiga o planini« profesora Raška Dimitrijevića.

Pri ovakovom stanju u planinarstvu i planinarskim organizacijama, Načelništvo PSS prihvatilo se složenog zadatka da formiranjem planinarske škole omogući planinarskim društima, putem sticanja osnovnih planinarskih znanja, stvaranje odgovarajućih stručnih kadrova. Ovi kadrovi bi kao sposobni i školovani načelnici društava, poređ svog osnovnog zadatka, stručnog planiranja i izvođenja izleta i pohoda, poslige u svojim društima organizirali odgovarajuće kurseve i seminare.

Tako je u sklopu Općeg fiskulturnog logora Komiteta za fiskulturu NR Srbije, čiji je komandant bio direktor Srednje fiskulturne škole Dragoš Stevanović, podignut i poseban logor PSS. Nalazio se, kao i Opći logor ostalih

Planinarski logor pod Visitorom

Foto: Ing. R. Stefanović

sportista, u podnožju planine Visitor, na nadmorskoj visini od oko 950 metara, u neposrednoj blizini Plavskog jezera. Za smještaj 35 tečajaca (32 planinara i 3 planinarke)* iz 33 planinarske organizacije u Srbiji, rukovodstva i predavača, podignuta su 3 velika i 9 malih šatora, postavljenih u obliku pravokutne potkovice. To je bio interesantan i lijepo uređen logor koji je omogućavao udoban smještaj, jer su u svim šatorima planinari izgradili sebi opletene krevete i postavili razne "patente" za smještaj stvari. Na sredini logora izgrađeno je vatrište za logorsku vatru okruženo balvanima za sjedenje. Kuriozitet logora bila je velika školska tabla, pozajmljena od osnovne škole u Plavu, radi što uspješnije nastave. Kao simbol školstva, ona je čudesno odsakala u ambijentu divlje prirode, no pokazalo se da bi izvođenje nastave iz nekih predmeta bez ove table bilo gotovo nemoguće. Svakog jutra, poslije jutarnje gimnastike, vršena je smotra logora i šatora, a zatim je proglašavan pobednik najbolje uređenog šatora. Prehrana tečajaca i predavača bila je iz kuhinje Općeg fiskulturnog logora, što je u mnogome olakšalo organizaciju.

Tečaj se odlikovao uzornom disciplinom, vrednoćom i planinarskim drugarstvom svojih članova. Nije bilo ni jednog ispada ili otkazivanja poslušnosti, niti je itko od tečajaca bio kažnjen, pa čak ni opomenut. Tečaj je dobivao pohvale od Opće komande logora, rukovodstva i trenera ostalih sportskih organizacija.

Vodstvo tečaja sačinjavali su dr. Dragomir Stojčević, Teodor Andrejević i Miodrag Milošević.

Nastava je izvođena iz slijedećih predmeta: Razvoj i zadaci planinarstva (2 sata), Formiranje i organizacija Planinarskog saveza, načelničke službe, Pravilnik i Statut (5), Planinarska geografija (3), Metodologija obradivanja planina (2), Vanarmijsko vaspitanje u planinarskim organizacijama (2), Organizacija i izvođenje izleta i pohoda (5), Tehnika kretanja (8), Čitanje karata i orientacija (16), Planinarska oprema (3), Planinarska higijena i prva pomoć (6), Planinarsko logorovanje (6), Markiranje puteva, izgradnja planinarskih staza i domova (3), Osnovi alpinizma i zimskog planinarenja (2), Signalizacija u planini (1) i Osnovna znanja iz meteorologije (1). Uz to je održano i nekoliko predavanja iz drugih sportskih disciplina, kao što su kajakaštvo i plivanje. Koristeći blizinu Plavskog jezera i prisutnost stručnjaka za ove discipline u Općem fiskulturnom logoru, upoznavanje s ovim sportskim granama poslužilo je

i kao osvježenje tečajaca. Radi lakšeg izvođenja nastave, za veći dio predmeta pripremljena su i na šapirografu umnožena skripta.

Predavači su bili naši istaknuti planinari: Koča Jončić (Razvoj i zadaci planinarstva), Duško Jovanović (Organizacija izleta i pohoda, Meteorologija), dr. Drag. Stojčević (Planiranje izleta i pohoda, Planinarski savez, Pravilnik, Statut, Vanarmijski odgoj u planinarskoj organizaciji), ing. Ratko Stefanović (Tehnika kretanja, Planinarska oprema, Markiranje puteva, Signalizacija), ing. Miodrag Božinović (Planinarska geografija, Metodologija obradivanja planina), dr. Pera Kostić (Planinarska higijena i prva pomoć), Istok Paljaruci i Rastko Stojanović (Osnovi alpinizma i zimskog planinarenja) i Teodor Andrejević (Čitanje karata i orientacija, Planinarsko logorovanje).

Nastavni program bio je vrlo obiman, s mnogo teoretskog gradiva, tako da je malo vremena preostajalo za praktičan rad i vježbe. Ipak su održana dva uspjela izleta, jednodnevni na Visitor (2210 m) i dvodnevni u srce planinskog masiva Prokletija. Planiranje i izvođenje povjerenje je kao praktična vježba samim tečajcima. U toku dvodnevног pohoda tečajci su imali prilike da se upoznaju s ljepotama Prokletija. Prevalivši oko 50 km, zajedno sa svojim nastavnicima, izvršili uspone na Krš Bogičevice (2358 m), Pasiji vrh (2406 m), Marjaš (2530 m) i Starac (2426 m). Po završetku pohoda svi su bili obavezni da izrade »Kritiku pohoda« koja je poslužila da se iscrpno analiziraju njegove dobre i loše strane.

Ovaj prvi tečaj PSS je i pored nekih slabosti u nastavnom programu i njegovom izvođenju dao nesumnjive rezultate. Iako ispiti na kraju tečaja iz objektivnih razloga nisu mogli biti obavljeni (većina predavača je poslije održanih predavanja morala oputovati), po izjavama samih tečajaca, stečena su solidna planinarska znanja i praktična iskustva. Prema kasnije dobijenim podacima, od 35 tečajaca 25 su aktivno u toku godine radili kao načelnici društava. U društima je bilo organizirano oko 20 kurseva na kojima su načelnici prenosili na članstvo znanja stečena na tečaju, a skripta koja su ponijeli s tečaja obilato su korištena kao prva i tada jedina stručna planinarska literatura u Srbiji.

Tečaj je među planinarama Srbije stvorio novi duh i dao poticaja za usavršavanje planinarskih znanja i kadrova. Iz njega su poslije iznikli veliki i oduševljeni planinarski radnici, kao što su Milorad Jevtić iz Peći, Ivan Josipović-Duca iz Petrovaradina i mnogi drugi, koji su do današnjeg dana ostali vjerni planinarskoj organizaciji.

* Nažalost, popis s njihovim imenima i iz kojih su planinarskih društava bili, izgubljen je.

Svladavanje vodenih prepreka u špiljama

Povijesni pregled

VLADO BOŽIĆ

ZAGREB

Relativno dobar pregled razvoja istraživanja speleoloških objekata s vodom, odnosno pregled razvoja tehnike njihova savladavanja, moguće je danas stići na osnovi podataka iz speleološke literature, pa su tako i podaci za ovaj članak uzeti iz nje.

Treba se prisjetiti da se voda kao prepreka u špiljama javlja u više oblika: plitka voda s mnogo blata, dubla voda s mirnom površinom (jezero, mirni vodeni tok), bujica, vodopad, sifon (potopljeni kanal) i voda u drugom agregatnom stanju tj. kao snijeg i led.

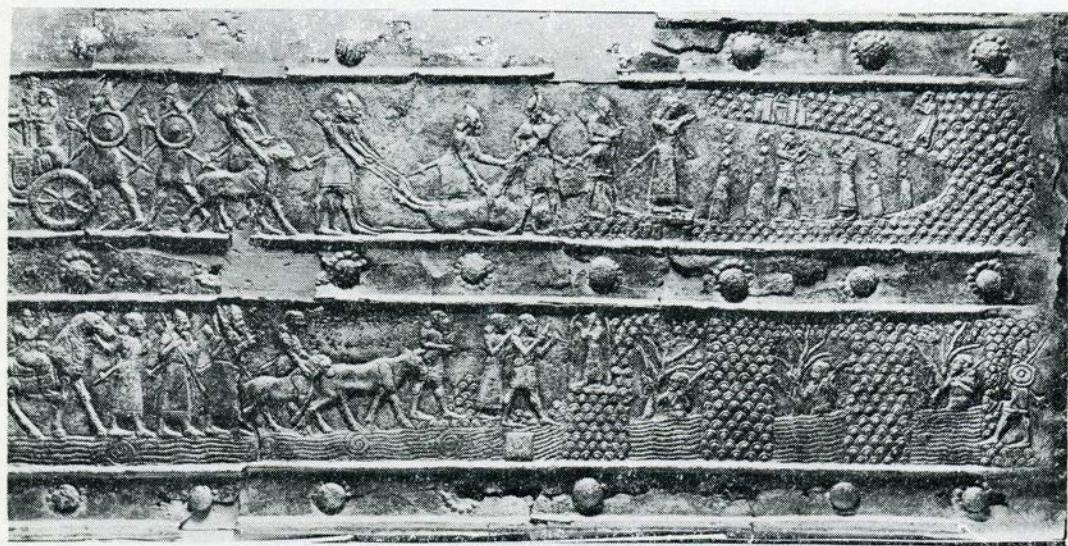
Poznata je činjenica da su i naši preci ulazili u špilje još u dalekoj prošlosti. Dulje su se zadržavali na ulaznim dijelovima i to u relativno suhim i toplijim špiljama, jer su im takve bile ugodnije za boravak, ali ih je znatiželja tjerala da uđu i u dublje dijelove, gdje više nije bilo samo suhih i lako prohodnih kanala. Sigurno je da su u nekimailazili i na vodene prepreke. Nema mnogo izravnih dokaza o njihovom svladavanju, ali ima više neizravnih.

Ima dokaza da su prvi hominidi (prva čovjekolika bića) obitavali i u špiljama još prije više od dva milijuna godina, da su u blizoj prošlosti pronadjeni ostaci »čovjeka« u špiljama, npr. ostaci »Pekinškog čovjeka« u špilji Cu-ku-tjen, kod Pekinga u Kini, koji su stari oko 500 000 godina, zatim nalazi prahlidi u našoj špilji Vindiji u Hrvatskom za-

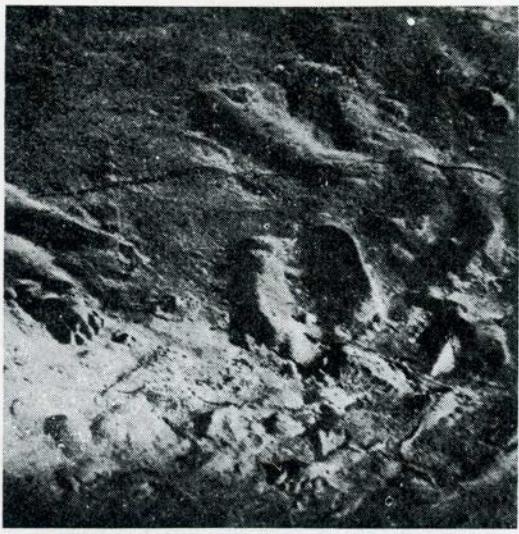
gorju, od kojih su neki stari i 200 000 godina, pa mlađi nalazi poznatog Neandertalskog čovjeka u špilji Feldhoferhöhle kraj Neandertala u Njemačkoj i našeg Krapinskog pračovjeka, koji su stari od 100 000 do 50 000 godina. Moglo bi se tako još dugo nabrajati. No svj ti nalazi pronadjeni su na ulaznim dijelovima špilja i danas nema pouzdanih dokaza boravka tih naših dalekih predaka, makar i slučajnih, u dubljim dijelovima podzemlja.

Najstariji dokazi o zalaženju prahlidi u dublje dijelove pronađeni su upravo u onim špiljama gdje je trebalo savladati vodene prepreke, danas najlakše: plitku vodu i blato. Pronadjeni su tragovi stopala prahlidi koji su, onda, gazili po plitkoj vodi i blatu, a danas su ti dijelovi špilja suhi, otvrđnuti ili čak okamenjeni. Najstariji takav otisak pračovjekovog stopala pronađen je u Grotti della Streghe u Italiji, a star je oko 70 000 godina; slijedi mlađi takav otisak u špilji Aldène (Aude) u Francuskoj, star oko 30 000 godina, nađen prilično daleko od ulaza u špilju.

Relativno mnogo dokaza boravka pračovjeka u dubljim dijelovima špilja ima tek iz doba pojave »razumnog čovjeka«, tj. od vremena kada pračovjek počinje izražavati svoj duh, svoju kulturu, svoju umjetnost na stijenama špilja u obliku crteža, gravura i skulptura, a to je započelo prije oko 40 000 godina. U razdoblju od 40 000 do 10 000 go-

Najstariji slikovni prikaz jedne špilje u svijetu potiče iz 853. god. p.n.e., a predstavlja posjetu asirskog kralja Shalmanesera izvor-špilji na izvorištu rijeke Tigrisa

Otisci pračovjekova stopala stari oko 15 000 godina, nađeni 2000 m daleko od ulaza u osušenom blatu špilje Niaux u Francuskoj

dina načinjeno ih je mnogo. Najviše ih je pronađeno u špiljama južne Francuske i sjeverne Španjolske, ali ih ima i na ostalim kontinentima.

Da bi se došlo do nekih od tih špiljskih rukotvorina potrebno je uložiti mnogo truda, hrabrosti i volje. Tako se npr. u francuskoj špilji Niaux nalaze tragovi nogu (otisci stopala i koljena) u osušenom blatu udaljeni čak 2000 m od ulaza (do sada najudaljeniji tragovi boravka praljudi od ulaza), a stari su oko 15 000 godina. Do njih se može doći jedino tako da se prođe špiljskim kanalom u kojem ima mnogo raznih prepreka: niskih hodnika, uskih prolaza, potok (doduše plitak) s više manjih jezera i slapova.

U špilji de Pergousset u Francuskoj, čiji je ulazni dio služio kao prapovijesno svetište i u kojem ima mnogo špiljskih crteža, nalaze se u daljem dijelu špilje i tragovi puzaњa po blatu (otisci stopala, koljena i lakata u dužini od oko 300 m!), u kanalu visokom svega 25 cm, što je svakaako bio ondašnji povdig.

Mnogo hrabrosti i smjelosti trebalo je pravojku u špilji La Pasièga u Španjolskoj da savlada nekoliko stotina metara špiljskog kanala, po čijem dnu teče podzemna rijeka tvoreći jezera, bujice i vodopade, da dođe do mjesta gdje će slikati svoje crteže. Ustanovljeno je da u špilji ima crteža starih od 30 000 do 15 000 godina, što znači da je špilja bila posjećivana milenijima.

Kada je poznati francuski speleolog Norbert Casteret preronio mali sifon u špilji Montespan u Francuskoj 1922. godine (o ovom pot hvatu još će biti govora), ostao je iznenaden onim što je video. Pronašao je divne špiljske crteže i tragove stopala pračovjeka stare oko 10 000 godina. Nije sigurno da su i praljudi

moralni roniti kroz taj sifon, jer je onda možda voda bila niža, pa nije bilo sifona, ali je sigurno da su moralni duboko zagaziti u vodu da bi prošli kanal kojim je jedino bilo moguće doći do dvorane sa crtežima. Danas je do ove dvorane prokopan umjetni rov, tako da crteže mogu razgledati i turisti.

Nekoliko stotina metara špiljskog kanala, po čijem dnu teče potok praveći jezera, bujice i slapove, treba proći u špilji Tuc d'Audoubert u Francuskoj da bi se došlo do glinenih skulptura bizona starih oko 10 000 godina.

Izvanredno očuvani tragovi bosih nogu jedne žene i jednog djeteta (!), koji su pregažili vodu podzemnog jezera, nalaze se danas u okamenjenom blatu špilje Pech-Merl u Francuskoj. Stari su oko 10 000 godina, a nalaze se nekoliko stotina metara od ulaza u špilju.

I u mlađoj prošlosti nađeno je sličnih tragova. Poznati su nalazi američkih Indijanaca u špiljskom sistemu Flint Mammoth stari 5–6000 godina, ali su posebno zanimljivi otisci stopala u špilji Jaguar Cave u državi Tennessee, kroz koju teče manji potok i u kojemu ima mnogo niskih blatnih dijelova. Tu je oko 1400 m od ulaza, u jednom blatnom kanalu, pronađeno mnogo otiska stopala i ostataka baklji. Radiokarbonskom analizom ugljena iz baklji ustanovljeno je da potječe iz dva razdoblja, iz 2745. i 2580. god. p. n. e. Tu je boravilo 9 Indijanaca, od čega 8 bosih i jedan u mokasinama, a također je ustanovljeno da su među njima bile dvije žene i jedno dijete.

Ovi otisci nogu i ruku u blatu, kao i brojni crteži i skulpture, nesumnjivo dokazuju da su već i naši daleki preci »istraživali« špilje.

Prvi povijesni podatak o boravku Ijudi u jednoj špilji kroz koju teče podzemna rijeka star je više od 3000 godina, a nalazi se u Kurdistalu, u današnjoj Turskoj. Na izvorištu rijeke Tigrisa, jedna od rječica koje tvore tu riju (tamošnji naziv te rječice je Bylkalein-Su), protiče kroz prirodni tunel-špilju. Na izvorskom dijelu špilje ugraviran je lik asirskog kralja s popratnim tekstom. Iz teksta se saznaće da je asirski kralj Tiglath Pilesar 1100. godine p. n. e. bio ovđe po treći put i da je tu, u spomen tog događaja, uklisan njegov lik i opis njegova porijekla. U tekstu ništa ne piše o boravku u špilji, ali je lako zaključiti da su u nju ulazili kraljevi vojnici, ako ne i sam kralj.

Tu istu špilju »istražili« su podanici asirskog kralja Shalmanesera III. po njegovu izričitom naređenju 853. god. p. n. e. neposredno nakon uspješne bitke u blizini. U spomen pobjede nad neprijateljem i uspješnog istraživanja špilje on je na ulazu dao ugravirati svoj lik i popratni tekst. Taj događaj prikazan je u reljefno na brončanoj ploči koja je ukrašavala drvena vrata na ulazu u Shalmaneserovu palaču u Belawartu. Ta se ploča danas nalazi u Britanskom muzeju u

Londonu i najstariji je u svijetu slikovni prikaz jednog speleološkog objekta. U gornjem dijelu slike vide se stalagmiti i kapljice vode kako na njih padaju, a u donjem dijelu prikazan je dio špilje kroz koji teče voda. Pred špiljom se vidi kralj i ljudi koji vode bika i ovnu, ulaz u špilju s ugraviranim likom kralja i unutrašnjost špilje, gdje ljudi u vodi do pasa s granama u rukama (vjerojatno zapaljenim) dočekuju kralja. Tekst ispod slike glasi: »Ušao sam u izvor rijeke, prinio sam žrtve bogu i postavio sam svoj kraljevski lik«. Opširniji opis te »speleološke ekspedicije« nalazi se i na obelisku od crnog mramora u palači u Nimrudu, tadašnjoj prijestolnici Asirije, a i na jednom kipu bika, također u Nimrudu. Kralj je još dva puta posjetio špilju: 845. i 844. god. p. n. e., i to je također zapisao na ulazu u špilju.

Podataka o speleološkoj aktivnosti u starijim vijeku ima veoma malo pa se može zaključiti da nekog speleološkog istraživanja i nije bilo. Ipak, u tom razdoblju bilo je ljudi koji su pokušavali tumačiti sistem cirkuliranja podzemnih voda, naročito izvora. Tako grčki povjesničar Herodot (484–424. god. p. n. e.) u svom djelu »Historia« (9 knjiga) raspravlja i o ponorima i rijekama ponornicama, a posebno se bavio problemom podzemnog toka rijeke Lykos u Grčkoj, a isto tako su Platon (427–347), Aristotel (384–322) i Epikur (341–270) pokušavali u svojim raspravama naći tumačenja za akumuliranje vode u podzemljiju i za funkcioniranje izvora, ali se iz njihovih djela ne može zaključiti da su i zalazili u neke špilje. Mlađi pisci starog vijeka, kao npr. Vergilije (70–19) i Strabon (63. god. p. n. e. — 19. god. o. e.), sigurno su sami zalazili u neke špilje, čak i u našem kršu. Vergilije u »Eneidi«, a Strabon u »Geografiji« opisuju Notranjsku reku u slovenskom Krasu kao ponornicu koja podzemno teče prema današnjem Trstu i tu izvire kao rijeka Timavo. Problemom izvorskih voda bavio se i Vitruvije Polion u djelu »De Architectura« 27. god. p. n. e., ali nije moguće zaključiti je li i sam ulazio u špilje.

Rimski pjesnik, filozof i veliki prirodnjak, Seneka Lucije Enej (4. god. p. n. e. — 65. god. o. e.) u svom djelu »Naturales questiones« (5. knjiga, poglavljje 15) iz 64. god. o. e. opisuje kako je Filip Makedonski (382–336) naredio grupi svojih rudara da istraže stari napušteni rudnik i kako su rudari nakon dugog lutanja zašli i u prirodnu špilju i tu našli na veliku podzemnu rijeku, koju nisu mogli prijeći. Iz teksta nije moguće ustanoviti gdje se nalazio taj rudnik.

I Plinije Stariji (23–79) je u prvoj enciklopediji na svijetu, u djelu »Naturalis Historia« (sadrži 37 knjiga), obrađivao problem cirkulacije podzemnih voda, ali također nije moguće zaključiti je li ulazio u podzemlje.

Prvi podatak iz srednjeg vijeka o ulaska u špilju s vodom datira iz 1002. godine. Opat William of Malnesbury objavio je opis jedne

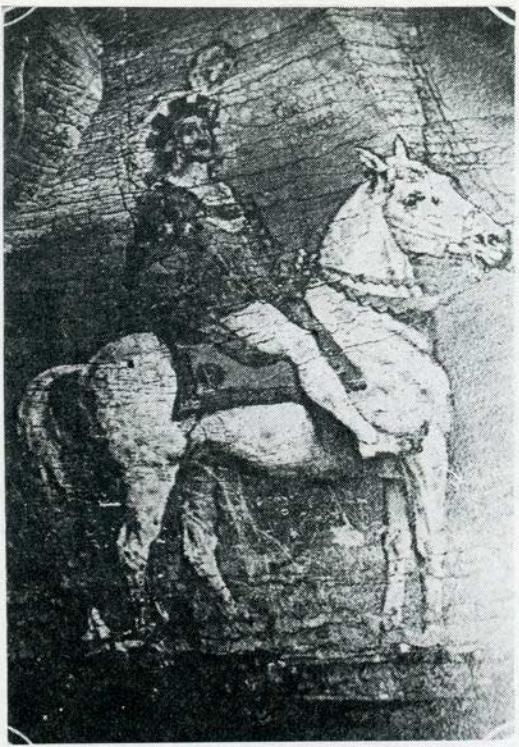

Rijetka pretpovijesna skulptura (bizon) iz špilje Tuc d'Audoubert u Francuskoj stara oko 10 000 godina; nalazi se nekoliko stotina metara od ulaza, a da se dođe do nje treba svladati i vodene prepreke

špilje u Italiji, koju je istražio sa svojim ljudima. Pun je fantazije, ali se ipak može zaključiti kakva je špilja. On opisuje uzak špiljski hodnik u kojem je s lijeve strane duboka provalija i u kojoj huči voda, a na kraju špilje veliko jezero. Na drugoj obali stoji zlatni konj s jahačima, a preko jezera vodi brončani most. On se savine čim netko stane na nj, a čovjek od bronce udari došljaka po glavi tako da mu odmah padne mrak na oči.

Slijedi opis Henryja of Huntingtona špilje Cheddar u Somersetu u Engleskoj iz 1135. godine. On kaže da je u nju ulazilo mnogo ljudi i da su išli daleko, prelazeći više puta podzemnu rijeku, ali da nisu došli do kraja špilje.

Prvo svladavanje podzemne rijeke, o kojem ima više podataka, dogodilo se u Francuskoj 10. svibnja 1516, a izvedeno je, može se reći, na »najvišem državnom nivou«. Tog dana je, naime, francuski kralj Francois I istraživao špilju Grotte de la Balme (u Iséru) kroz koju teče podzemna rijeka i to pomoću čamca. To je do sada prva poznata primjena čamca u speleološkim istraživanjima. Kralj sam ipak nije daleko zašao u špilju, ali je zato naredio dvojici robijaša, obećavši im pomilovanje od smrte kazne, ako nastave istraživanja čamcem. Robijaši su čamcem doprli oko 150 m daleko u špilju i tu zastali zbog jakе buke koju je voda stvarala pred njima. Da bi ustanovili o čemu se radi oni su na jednu dasku stavili zapaljenu svijeću i gurnuli dasku prema mjestu odakle je dopirala buka. Kada je daska nestala u uzburkanoj vodi, oni su se vratili i o tome obavijestili

Francuski slikar Theodore Levigne naslikao je na stropu špilju Grotte de la Balme u Francuskoj fresku kralja Françoisa I. za sjećanje na njegovo istraživanje te špilje 1516. godine

kralja. Za učinjeni podvig kralj im je poštido živote.

Još je jedno značajno speleološko istraživanje organizirao potkraj srednjeg vijeka jedan državni poglavac. Austrijski car Rudolf II bio je, kako bismo to danas rekli, pokrovitelj nekoliko speleoloških ekspedicija kolovoza 1591. u jami Geldloch (ili Oetscherhöhle) u Austriji, kojih je vođa bio Richard Strein. Istraživanje je značajno po tome što je to bilo prvo poznato istraživanje jedne jame s ledom. Strein je naišao na led već na ulazu u jamu i po zaledenim kosim stijenama jame spustio se do zaledenog jezera. Odatile je, opet po zaledenom kosom kanalu, došao do niza jama koje su poslije istražene do dubine od 432 m. Sa svojom ekipom potpuno je istražio jedan kosi kanal dug 860 metara.

U ranim godinama novog vijeka kao i kroz cijeli novi vijek sve do današnjih dana bilo je mnogo speleoloških istraživanja u kojima su savladane i razne vodene prepreke. Kako piše neki Glenwil 1668. godine, engleski rudari u Mendiju često su, kopajući rovove, nailazili na suhe kaverne, ali i na špilje s vodom. No, oni su podzemnu rijeku ili jezero savladali vrlo jednostavno: nasipavajući u vodu materijal iz rudnika ili kopajući novi, viši rov.

Prvi naš čovjek koji je počeo istraživati špilje općenito, pa tako i one s vodom, bio je kranjski plemić Ivan Vajkhard Valvazor. U svom djelu »Topographia ducatus Carnioliae modernae« iz 1687. opisao je istraživanje ponor-špilje Tkalca jame u Rakovom Škocjanu u Sloveniji. U lipnju 1678. on je krenuo malim čamcem niz podzemnu rijeku Rak. Nakon »50 koraka« plovidbe po mirnoj vodi naišao je na jake bujice, brzake, koji su mu onemogućili dalju vožnju čamcem, ali ne i njegovo dalje napredovanje (nije poznato kako daleko je stigao). Istražujući detaljnije teren iznad špilje 1684. god. pronašao je novi ulaz u podzemlje, kojim je opet došao do podzemne rijeke Rak iza spomenutih brzaka, ali sada s relativno mirnim vodenim tokom, no kako nije imao čamce nije mogao dalje.

Austrijanac Joseph Anton Nagel istraživao je mnoga speleološka objekata u slovenskom Krasu, a u nekim je svladao i vodene tokove, npr. u Planinskoj jami (dopro je oko 660 m vodenim tokom od ulaza), u Črnoj i Magdalenoj jami, i ta istraživanja objavio 1784. godine.

Belgijski svećenik Francois Xavier de Faller volio je i proučavao prirodu pa je u lipnju 1771. čamcem ušao oko 270 m u izvor-špilju Grotte du Dôme. Pet godina poslije prošao je i dalje, svladavši prepreke od gomile kamena, i došao opet do podzemne rijeke, ali nije nastavio istraživanje.

Špilja Han sur Lesse u Belgiji ima lako pristupačan ulaz, iz kojeg izvire rijeka Lesse. U ovu špilju ulazili su ljudi i prije, ali su tek od 1771. godine registrirani prvi posjeti čamcem u špilju.

Prvo zabilježeno ronjenje u jednom speleološkom objektu datira iz 1773. godine kada je neki Day zaronio u špilji Pusk Cavern u Engleskoj, na mjestu gdje rječica Buxton Water ponire u sifonu ispod jedne stijene. Prema pisanju Olivera iz 1776/1777. god. to je izgledalo ovako: »On je zaplivao pod onaj kamen, a onda nestao za neko vrijeme, tako da su njegovi pratioci već pomislili da se utopio. Odjednom se začuo čudan uzvik i na površini se pojavio ronilac. Njegov vođa R. Daykin ispružio se nad jezero koliko je najviše mogao i uspio uhvatiti za ruku g. Daya koji se utapljao. Neko vrijeme g. Day nije mogao progovoriti niti riječi, ali se uskoro osvijestio i odmah rekao da mora ponovo roniti. No, njegovi pratioci uspjeli su ga odgovoriti od te zamislj.« U izvještaju Williama Braya o istom dogadaju iz 1777. godine stoji »da je on zaronio, ali kako se moglo i očekivati, udario je glavom o kamen i nepokretan potonuo na dno, pa je uz velike napore pratilec izvučen iz vode«. Prema Oliveru čini se da g. Day nije bio pri zdravoj pameti, jer je poslije pokušao roniti u »podmornici« u Plimouthu i boraviti pod vodom neko vrijeme. To je bio samo pokušaj, jer je »podmornica« zaronila zajedno s njim i nikad više nije izronila.

Francuski liječnik i prirodoslovac Baltazar

Hacquet istraživao je i naše speleološke objekte. Posebno je zanimljivo spomenuti njegovo istraživanje Postojnske špilje 1774. godine, kada je zbog izuzetno niskog vodostaja Pivke uspio proći kroz kanal koji je inače potopljen i tvori sifon. Duboko gazeći vodu i koristeći se niskim zračnim prostorom iznad vode uspio je proći bivši sifon i od Velike dvorane napredovati još oko 130 metara po vrlo teško prolaznom koritu rijeke. Dalje napredovanje spriječio je novi duboki sifon. Takav nizak vodostaj registriran je do sada još samo 1911. i 1956., ali Hacquetov povdig nije nikada bio ponovljen.

Prvi pokušaj svladavanja sifona pomoću eksploziva registriran je 1776. god. u istoj špilji gdje je Day 1773. izveo prvi pokušaj preronjavanja sifona. 18. VIII 1776. neki entuzijasti su eksplozivom uspjeli proširiti rupu u stijeni iznad ponora, odnosno, sifona u špilji Pusk Cavern, a 17. VII 1777. produbiti je za 13,5 m, ali nisu uspjeli prijeći sifon kako su se nadali.

Prvo svladavanje vodenog toka u špilji plivanjem bilo je 27. VIII 1782. u istoj špilji u kojoj je obavljeno i prvo istraživanje pomoću čamca — u špilji Grotte de la Balme u Francuskoj. Tog dana je P. Bourrit plivajući stigao otprilike do istog mesta do kojeg su 1516. doprli robijaši čamcem. Opremu i svjetlo imao je na posebno pripremljenoj splavi. Uzeo je omanji balvan i na njega učvrstio ljestve duge 2,5 m. Na balvan je, na mjestima između prečaka ljestava, postavio svjeće. Poprijeko na ljestve je na svakom kraju učvrstio kratku dasku da spriječi okretanje balvana. Na jednu dasku je stavio kutiju s užetom za mjerjenje dubine, termometar, kutiju s kresivom za paljenje svijeća, sat i ostale stvari koje mogu biti od koristi. Plivao je desnom rukom, a lijevom se držao za splav i tako preplivao 126 metara vodenog toka! Kao što se moglo i očekivati, nakon tog istraživanja bio je tako promrzao da je jedva mogao izići iz vode. Ukrzo zatim umro je od prehlade.

Zahvaljujući posjeti austrijskog cara Franje I Postojnskoj špilji 16. V 1816., kojemu se špilja jako dopala i koji je obećao da će ovamo ponovo doći, u Postojni su se za njegov drugi posjet posebno pripremali. Htjeli su postaviti bolju rasvjetu u Velikoj dvorani. Zadatak postavljanja baklji dobili su ondašnji vodiči po špilji Luka Čeč, Franc Šibenik i Valentim Berne. Te 1818. godine u proljeće je voda bila jako niska tako da su njih trojica uspjeli lako pregaziti Pivku u Velikoj dvorani i postaviti vatrogasne ljestve na suprotnu stijenu dvorane radi postavljanja baklji. Dalji tok događaja već je poznat: Luka Čeč je visoko iznad rijeke pronašao prolaz u danas najljepše dijelove Postojnske špilje. Radnici su tada postavili most preko Pivke i ukljesali stepenice u stijeni Velike dvorane, tako da je 16. IV 1818. car sa svojom pratnjom mogao doći sve do Velike gore (Kalvarije).

Prikaz Martelovog istraživanja protočne špilje Bramabiau u Francuskoj 1888. godine

Te iste 1818. godine, 1. rujna, belgijski grof Robiano de Borsbeck izveo je osobitu akciju u špilji Grotte du Dôme u Belgiji. On je pustio da ga vodena struja unese u špilju na splavi napravljenoj od dasaka i jedne cijevi u kojoj je čučao. Splav su pomoću užeta zadržavali njegovi prijatelji na ulazu u špilju, a on je sam bio vezan posebnim užetom oko pasa. Mjereći dubinu vode dugачkim kolcem u jednom je trenutku izgubio ravnotežu i prevrnuo se. Srećom je bio vezan užetom pa su ga prijatelji izvukli, ali jedva živa. Nakon te avanture više se nije upuštao u takve pothvate, iako je i dalje istraživao špilje s vodom u Belgiji, pa je tako istražio još oko 100 metara vodenih kanala u špilji Han sur Lesse.

Prvo speleološko istraživanje koje je organizirala jedna znanstvena ustanova bilo je istraživanje te iste špilje 18. X 1822. Organizator je bila Kraljevska akademija znanosti i umjetnosti iz Brisa u Belgiji, a preuzeo ga je Lambert Adolph Jacques Quetelet, profesor matematike i direktor opservatorija u Brisu. On je sa svojom ekipom u povoljnim vremenskim uvjetima, pomoću splavi, svladao podzemni tok rijeke i nakon mukotrpnog prelaska preko 1,8 km raznih prepreka podzemno stigao do mjesta gdje rječka ponovo izlazi na danje svjetlo i gdje se špilja (izvor) zove Trou d'Enfoule.

(Nastavak slijedi)

Speleologija

ACETILENSKA SVJETILJKA »CIBLE«

Vrlo teško je točno odrediti koliko se tipova acetilenskih svjetiljki u svijetu danas proizvodi, no možemo reći da se za speleošku aktivnost uglavnom koristiti desetak tipova. Svaki od njih ima svoje dobre i loše osobine. Ovisno o upotrebi, odabire se veličina, materijal od kojeg je izrađena i oblik svjetiljke. O svim tim faktorima ovisi i korisna količina proizvedenog plina acetilena koji se koristi za sagorijevanje i rasvjetu. Speleozi u Hrvatskoj su do sada testirali i isprobali gotovo sve najpoznatije tipove acetilenskih svjetiljki (King, Arras, Plastique, Premier, Fisma, Italian itd.).

Tokom srpnja 1981. godine, prilikom posjeta spiljama Sjedinjenih Američkih Država zagrebački speleozi dipl. ing. Tihomir Kovačević i dipl. ing. Mladen Garašić, vidjeli su i upoznali prototip nove vrste francuske acetilenske svjetiljke tipa »Cible«. U razgovoru s konstruktorom te svjetiljke ocijenili su da bi ona mogla imati neke kvalitete koje dodatašnji tipovi svjetiljki nisu imali. Zarko Supičić, član Speleoškog odsjeka PD JNA »Sutjeska« i Društva za istraživanje i snimanja krških fenomena iz Zagreba, isprobao je acetilensku svjetiljku »Cible« na speleoškim akcijama (ponor Crnog vrela, Rokina bezdana) tokom 1981. godine. Evo nekoliko karakteristika o acetilenskoj svjetiljki »Cible«:

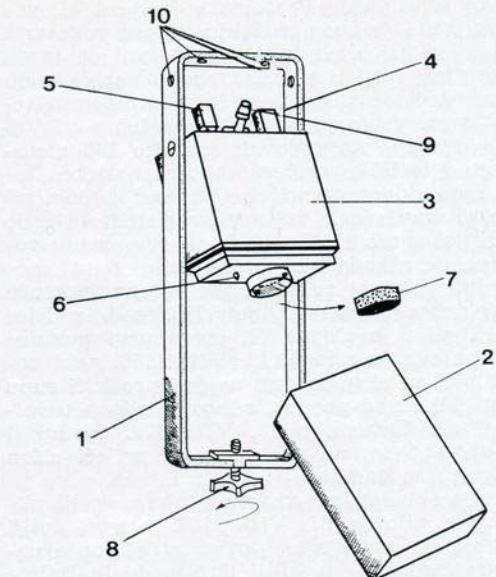
— svjetiljka je prizmatskog (četverostrana prizma) oblika te zato manje zapinje prilikom prolaska i provlačenja u uskim spiljskim kanalima;

— karbidno punjenje se nakon trošenja (upotrebe) vrlo jednostavno odstranjuje iz predjela za sagorijevanje i na taj način se može očuvati ekološka čistoća podzemlja. Naime, primjećeno je da speleozi uslijed vlastitog »komoditeta« izbjegavaju iznositi iz speleoških objekata istrošeni karbid u vrećicama, već ga samo izbacuju na tlo. To svakako remeti ekološku ravnotežu speleoških objekata;

— po volji se može odabrati veći ili manji tip predjela za sagorijevanje (gornji dio, rezervoar za vodu, ostaje isti), kao i količina karbida za sagorijevanje. Može se nositi nekoliko karbidnih objekata;

— po volji se može odabrati veći ili manji tip predjela za sagorijevanje (gornji dio, rezervoar za vodu, ostaje isti), kao i količina karbida za sagorijevanje. Može se nositi nekoliko karbidnih objekata;

— svjetiljka je prvenstveno namijenjena instalaciji na šljemu, te se u manjoj mjeri može koristiti za nošenje u ruci;

Slika 1. Dijelovi acetilenske svjetiljke »Cible«: 1 okvir, 2 spremište za karbid (predjel za sagorijevanje), 3 spremište za vodu, 4 čep spremišta za vodu, 5 regulator količine vode, 6 vrh klina za vodu, 7 spužva za odvod acetilena, 8 vijak za sticanje kućišta, 9 odvod acetilena, 10 rupe za montiranje većeg predjela za sagorijevanje

punjjenja u posebnim predjelima za sagorijevanje s poklopcom;

— rezervni i dodatni pribor je vrlo bogat i relativno jeftin na tržištu;

— svjetiljka je prvenstveno namijenjena instalaciji na šljemu, te se u manjoj mjeri može koristiti za nošenje u ruci;

— dizajn svjetiljke je takav da se vrlo lako zamjećuje u tamnim prostorima podzemlja; obječna je fluorescentnim bojama — zelenom, žutom, crvenom ili plavom; izradena je od vrlo kvalitetnog materijala i relativno je male težine.

Techničke osobitosti svjetiljke »Cible«

Prema konstruktoru i proizvođaču navode se slijedeći podaci. Veličina: $290 \times 80 \times 40$ mm (manji tip) ili $290 \times 100 \times 50$ mm (veći tip). Težina (zajedno s karbidom i vodom): 700 g (manji tip) ili 850 g (veći tip). Karbidna punjenja: od 200 g i do 300 g. Izdržljivost: 6 sati (mali tip) ili 8 sati (veliki tip). Iskustvo je pokazalo da ove svjetiljke proizvode acetilen (svjetlost) malo duže nego što navodi proizvođač (od 8 do 11 sati). Sve svjetiljke su prije prodaje testirane na pritisak od 1 bar, te su s toga vrlo sigurne za upotrebu.

Bilo bi dobro da speleoški odsjeci i društva nabave bar jednu acetilensku svjetiljku tipa »Cible« jer će ona u određenim situacijama (osobito u objektima s vodom) zamjeniti čak i najbolju acetilensku svjetiljku, npr. tipa »Fisma«, koja s jednim karbidnim punjenjem svijeti od 14 do 18 sati. Dodatne informacije o svjetiljci »Cible« mogu se dobiti od Komisije za opremu i tehniku Saveza speleologa Jugoslavije ili kod Društva za istraživanja i snimanja krških fenomena iz Zagreba.

Ing. Mladen GARASIC

Slika 2. Usporedba nove acetilenske svjetiljke »Cible« i stare »Fisma«. Pored njih je najnoviji tip svjetileće cijevi »Cyalume« Foto: Z. Supičić

SPUŠTALICA »PETZL — STOP DESCENDEUR«

Danas se gotovo ne može zamisliti alpinistička, speleoška ili oprema za spašavanje bez neke vrste descendera ili spuštalice. U ovom članku bit će govor o novoj vrsti descendera.

Koncem 1980. godine poznati proizvođač speleoške i alpinističke opreme Petzl iz Grenobla u Franc-

uskoj počeo je serijski proizvoditi sedmi model svojih vrlo cijenjenih i traženih descendera (u slobodnom prijevodu — spuštalica, od fr. descendre — spuštati se, op. a.). Naiće, prije desetak godina proizvedeni su jednostruki i dvostruki descenderi (»osmice«), a prije sedam godina isti takvi, samo uz dodatnu »bravicu« koja omogućava sigurnije i lakše vezivanje s karabinerom. Postoje i dvije modifikacije dvostruktih descendera (s dva utora i s jednim utorom na donjoj poluzi, op. a.). Uz prijašnjih šest modela Petzl-descendera, obavezno se mora upotrebljavati dodatno prsno osiguranje uz pomoć Prussikovih uzlova ili mehaničkih stezaljki — shuntova, jer u slučaju nesvjestice speleologa, uže nekontrolirano klizi kroz descender.

Ovaj posljednji model izrađen je tako da se (bar prema konstrukciji) ne treba koristiti dodatno osiguranje jer je isključena mogućnost pada i nekontroliranog klizanja užeta kroz descender. Speleolog mora stalno pritisikavati polugu za klizanje da bi se spuštao. U slučaju nesvjestice speleolog ostane na užetu.

Članovi Društva za istraživanja i snimanja krških fenomena i Speleološkog odsjeka PD JNA »Sutjeska« iz Zagreba, dipl. ing. Tihomir Kovačević i mr Mladen Garašić, testirali su »Stop descendeur« tokom 1981. godine na nekoliko akcija prilikom duljih i kraćih spuštanja u speleološke objekte. Evo najznačajnijih zapažanja:

- za kratke skokove (do 30 metara) »Stop« ima prednost jer se ne treba koristiti shunt (prsno osiguranje), i jer je potrebno manje vremena za pripremu spuštanja;

- za dulje skokove (preko 50 metara) i spuštanja u previsu »Stop« nije suviše praktičan, jer se gubi dosta snage na stiskanje poluge koja omogućava klizanje užeta. To je provjereno nekoliko puta na previsu dubine oko 100 metara. Spuštanje je dugotrajnije i mnogo teže (pritisak ruke) nego s klasičnim descenderom. Prilikom spuštanja u veliku dubinu, kada ima preko 100 metara užeta ispod speleologa, uže treba rukom podizati i uguravati u descender jer je preveliko trenje, a spuštanje je otežano;

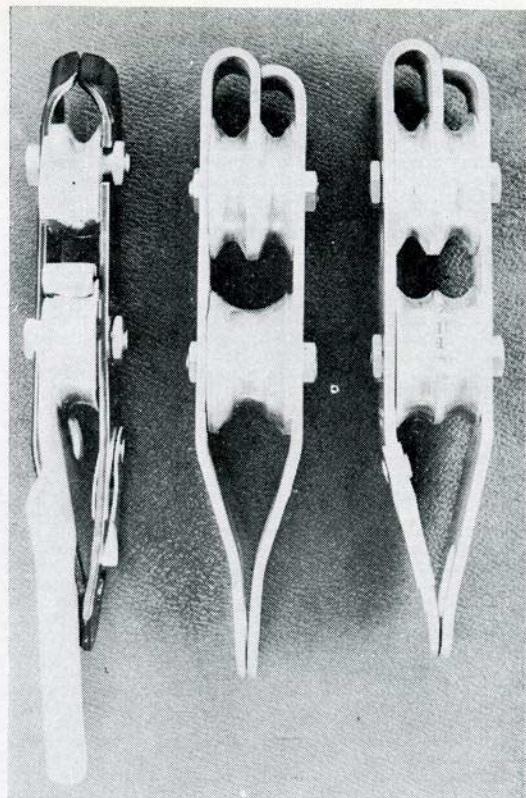
- nedostatak je ovog modela što se može upotrebljavati samo za jedno uže (jednostruki);

- dobra strana ovog modela je da se prilikom spuštanja može vrlo jednostavno odmarati na užetu (nije potrebno nikakvo dodatno »ukočenje«);

- nakon zaustavljanja i odmaranja na užetu, ponovno kretanje ne predstavlja problem (kod prijašnjih modela treba odvezati »uzao za odmaranje«).

Zaključak

Descender »Petzl — Stop« se ne preporučuje za dulje skokove, ali je dobar za početnike na manjim akcijama. Također je dobar za horizontalne objekte s mnogo skokova jer se ne mora upotrebljavati dodatno prsno osiguranje. Radi sigurnosti prilikom skokove). Njegova će upotreba vjerojatno biti najviše izražena prilikom spuštanja (ljudi i opreme) s

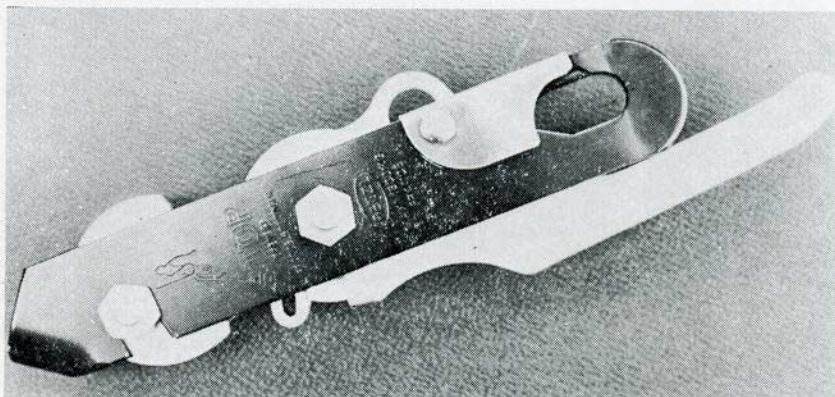
Stop descendeur i dvije varijante descendeura Petzl

Foto: M. Garašić

fiksnim descenderom na površini, jer se pri tome ne treba koristiti ostale mehaničke stezaljke (razumije se, uz sve mjere opreza!). Sigurno će se koristiti u alpinizmu, speleologiji i spašavanju. Testiran je na terete do 1500 kp težine.

Ako bi se otklonili prije spomenuti nedostaci, modificirani »Stop« bi u budućnosti mogao potpuno zamijeniti »klasične« i »rack« descendere.

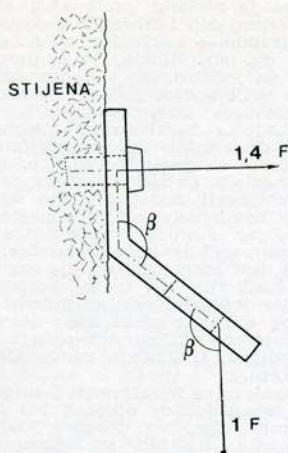
Ing. Mladen GARAŠIĆ

Stop descendeur Petzl

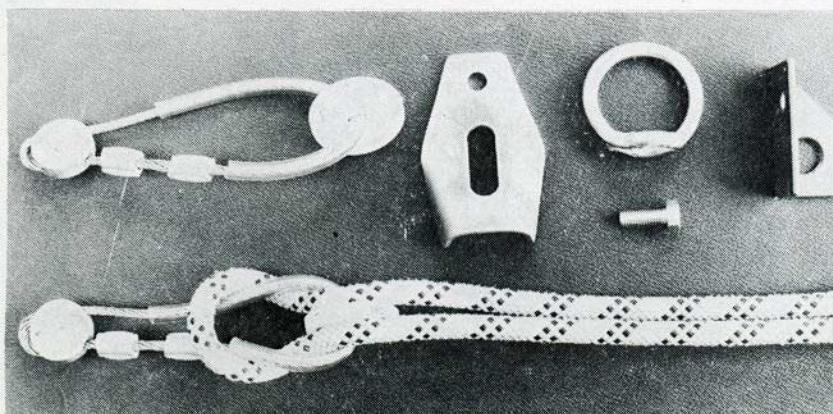
Foto: M. Garašić

Posljednjih godina tehnika speleoloških istraživanja doživjela je velik korak naprijed zahvaljujući ubrzanom razvitu opreme, odbacivanju starih, nesigurnih tehničkih rješenja i usvajajuju novih i pouzdanijih metoda napredovanja. Posljedica toga je prodror u sve dublje dijelove podzemlja i sveladanje ekstremno teških detalja, koji bi prije više desetaka godina i iksusnim speleolozima predstavljali nepremostiv problem. Prije više od desetak godina revoluciju u speleologiji napravili su bor-klinovi, a nedugo zatim i spit-klinovi, bez kojih je danas nemoguće zamisliti ozbiljnije speleološko istraživanje (danas su oni, između ostalog, sastavni dio opreme svakog bolje opremljenog speleologa). Cesto je nemoguće ostvariti pouzdano sidrište ili međuosiguranje bez spit-klinova jer oni u mnogim situacijama predstavljaju jedino pomagalo koje se relativno sigurno može uvrstiti u većinu stijena i sigastih tvorevina (pri čemu im se nosivost kreće od više stotina, pa i do tisuću kilograma u ekstremnim slučajevima). Uobičajeni način uvrštenja užeta bila je do sada upotreba desetaka vrsta pločica s vijkom i rupom u koju je bilo potrebno ukopati karabiner, međutim nedavno 1980. se pojavilo novo tehničko pomagalo CAT (francuske proizvodnje TSA — Georges Marbach, Choranche — 38680, Pont-en-Royans), koje je donekle pojednostavilo radnje oko postavljanja užeta u spit-klin. Ono se sastoјi od cilindrične metalne pločice s rupom u sredini i vijkom koji je osiguran protiv ispadanja (dakle, ne možemo ga izgubiti). Kroz pločicu je provedena i pomoću dva osigurača pričvršćena inox-žica promjeru 4 mm, na koju se, bez upotrebe karabinera (!), učvršćuje uže. Da bismo to ostvarili potrebno je na užetu napraviti križni vodički čvor (tzv. osmici ili neki adekvatniji), njegovo oko (petlju) provući kroz oko koje čini savinuta inox-žica, prebaciti ga preko cilindrične pločice i zatim zategnuti. Na taj način metalna žica i očica užeta čine ambulantni (mornarski ili muški) užao kojim je uže definitivno fiksirano (sl. 1). Jednostavnim i brzim pokretom ruke, na isti način, ali obrnutim redoslijedom, moguće je uže izvući iz tog položaja. Kao i sve klasične pločice, CAT se ključem i vijkom zateže u zabijeni spit u stijeni. Donji dio metalne žice (na mjestu gdje uže priliježe uz nju) presvučen je plastičnim omotačem radi zaštite užeta od oštре žice. On ujedno povećava presjek te žice koji je vrlo važan pri izradi sidrišta jer utječe na čvrstoću užeta. Ona je, naime, proporcionalna promjeru predmeta oko kojeg je uže prebačeno — što je promjer žice manji, veći je gubitak čvrstoće užeta na dodirnom mjestu, i obrnuto. Ako je promjer veći, manja je mogućnost pucanja užeta uslijed savijanja pod oštrim kutom. Na tom, za-

Slika 2. Odnos sila F na pločici

štičenom dijelu žice postoji i manji plastični kolutić koji održava razmak između stijene i užeta i time sprečava njegovo trenje o oštре i hrapave izbočine. Cijela konstrukcija CAT-pomagala veoma je lagana (u svakom slučaju lakaš od kombinacije pločica-karabiner), a prekidna čvrstoća joj iznosi 1600 kp. Osim toga, CAT posjeduje još jednu, mnogo veću prednost nad nekim dosada upotrebљivanim pločicama. Da bismo to objasnili morat ćemo se poslužiti fizikom. Naime, zbog rasporeda i sprega sila koje djeluju na pločicu prilikom njezina opterećenja, tako je izračunati da je komponenta koja djeluje u pravcu okomitom na stijenu oko 1,4 puta veća od sile koja vrši pritisak paralelno sa stijenom (na toj strani se obično i nalazi neki teret). To znači da npr. čovjek težak 80 kg koji visi na okomitoj stijeni o spitu, prouzrokuje silu od 112 kp u smjeru okomitom na spit i stijenu. Razlog tome su odnosi dimenzija krakova pločice (sl. 2). Krak na kojem se nalaze karabiner i uže nešto je kraći od kraka s otvorom za vijk, što uzrokuje povećanje okomite komponente na principu poluge. Promjenom kuta opterećenja situacija se, naravno, mijenja (sl. 2). Odavde možemo zaključiti da bi, teoretski, mnogo bolje odgovarale pločice s malo izmijenjenim odnosima: donji, opterećeni krak duži, a gornji kraći. No, bez obzira na to, sada

Slika 1. CAT (kolutić), razni tipovi pločica, spajanje CAT-a s penjačkim užetom
Foto: Ž. Supić

je mnogo lakše uočiti prednost CAT-pomagala. Kod njega su ovakve pojave potpuno zanemarive jer inox-žica nije potpuno kruta (ne djeluje na stijenu kao poluga), a osim toga je i mnogo duž od promjera cilindrične pločice s vijkom, pa uopće ne može biti govora o nekoj okomitoj parazitskoj komponenti koja bi utjecala na čvrstoću spita. Praktički, dakle, postoji samo ona sila (misli se na veličinu i smjer) kojom je spit primarno opterećen, što svakako povećava sigurnost pri radu s ovakvom vrstom tehničkih pomagala.

Potrebno je spomenuti i jednu lošu stranu ove sprave. Iz crteža ćemo lako zaključiti o čemu se radi. Kada je CAT učvršćen na stijeni, nemoguće je brzo osloboditi uže iz njega. Za to je potrebno

ili odvezati vodički čvor ili ključem odvrnuti vijak kojim je CAT fiksiran. To, naravno, oduzima mnogo više vremena nego izbacivanje užeta iz karabinera, a ponekad je neizvedivo jer se može dogoditi da je na istom spitu pričvršćeno više užeta. Taj problem moguće je riješiti jedino postavljanjem karabinera između užeta i CAT-a. Time se, dakako, gubi jedna od osnovnih prednosti ovog pomagala, ali ono zato uklanja utjecaj popratnih sila u pločici.

Cijena CAT-pomagala se u evropskim zemljama kreće između 90 i 135 dinara (najpovoljnije cijene su svakako u Francuskoj), a kombinacija karabiner-pločica preko 200 din.

Zarko SUPIĆ

Zaštita prirode

PLANINA VELEBIT PROGLAŠENA PARKOM PRIRODE

Na temelju člana 389. Ustava SR Hrvatske, Savjeta SR Hrvatske na sjednici Vijeća udruženog rada 28. i 29. svibnja 1981. i Vijeća općina 29. svibnja 1981. godine donio je Zakon kojim se planina Velebit proglašava parkom prirode u ukupnoj površini od oko 200.000 ha.

Granica parka prirode teče od Senja, isključivši grad, cestom kroz Senjsku dragu do Vratnika i Melinca, od Melinca podnožjem Senjskog bila šumskom cestom na Kalčevac, od Kalčevca padinom Senjskog bila, šumskom cestom do ceste Krasno — Otočac iznad Kutereva, te rubom šume iznad Kutereva i nadalje putem Kuterevo-zaselak Klobučari uključivši Rožmanov vrh (956). Medvedak (890) i Sigurnjakov vrh (990), od zaselaka Klobučari preko ceste Lipovo Polje — Krasno na Runjavicu (804) uključivši Crni vrh (1096) i Veliki Konj (1137), od Runjavice (804) na Oštrac (977) te dalje na zapad rubom šume iznad ceste u Kosinjskom Bakovcu do kote 606 na istoj cesti, od kote 606 na jug na Sedmakovu riju (1184) te preko zaseoka Bakovac rubom šume do zaseoka Velika Plana (623), nadalje na Španjušu (754), te rubom šume u Kalinovači na Budzovan (780), a zatim rubom šume iznad sela Bužima do sela Trnovca (591), nadalje rubom šume preko ceste Gospić-Jadovno ispod Paljevine (800). Malog Cokzaka (938) i Gušte (842) na cestu Gospić — Karlobag, odatle rubom šume iznad sela Rizvanuša, te skreće na sjever iznad Divosela rubom šume do ceste Divoselo — Čitluk, a zatim rubom šume iznad te ceste iznad Čitluka, pa na jugozapad putem preko polja do ruba šume ispod Butkove glavice (655), nadalje rubom šume na istok preko Počitelja na Breznik, te iznad zaseoka Kukljice na cestu Gospić — Gračac i kota 579 Medak-brdo, pa rubom šume, uključivši čitavu gospodarsku jedinicu Bogunica — Kusurina, do Kruškovaca — Papuče i rubom šume iznad sela Raduča do kote 567 iznad sela Sveti Rok, od kote 567 cestom na izvor Ričice, te dalje lijevom obalom Ričice do želičničkog mosta u Stikadi, zatim želičničkom prugom do cestovnog prelaza preko pruge iznad zaseoka Gaćeša, želičničkom prugom do stаницe Malovan i dalje prugom do Sućevića, od Sućevića cestom na vrelo Zrmanje, lijevom obalom i kanionom Zrmanje do Anzulovca ispod Obrovaca, od Anzulovca stazom na Bravar, te ispod zaseoka Nekića, Kite (244) i Stražnjenice (238) na obalu mora kod sela Rovanjske i dalje obalom do početne točke (Senj).

Posebno su zaštićeni objekti prirode na području novog parka prirode Nacionalni park »Paklenica«, Strog prirodnih rezervat »Hajdučki i Rožanski kuškovi«, Specijalni rezervat šumske vegetacije »Stirovača«, Specijalni botanički rezervat »Zavižan — Balinovac — Zavižanska (Velika) kosa«, Velebitski botanički vrt i geomorfološki spomenik prirode »Cerovačke pećine«. Oni su i dalje pod posebnom zaštitom u poznatim kategorijama zaštite.

U područjima velebitskog parka prirode koja nisu proglašena posebno zaštićenim objektima, gos-

podari se šumama i šumskim zemljištem u skladu sa Zakonom o šumama i Prostornim planom područja posebne namjene.

Planinarska društva pa i velik broj njihovog članstva nisu upoznati s ovim Zakonom. Isto tako malo su poznate zakonske kategorije zaštite u posebno zaštićenim objektima prirode na Velebitu. Zato se događa da se i planinari u ovim objektima ne ponašaju u skladu s odredbama zakona, a niti utiču na nezakonite pojave drugih osoba.

Ima doduše i onih kojima su dobro poznati propisi u pogledu zaštite prirode, ali ih svjesno krše. Zato nije rijedak slučaj da se zemljište nemilice uzurpira, a šumske površine bez dozvole sjeku i uništavaju.

Poseban je problem uništavanje faune. Skoro svakog vikenda na širem području Velebita, ali i neposredno u zaštićenim područjima, mogu se čuti pučnjave iz lovačkih pušaka. Ovdje osobito mislim na Nacionalni park »Paklenicu«.

Na primjedbe savjesnih planinara sudionici se izgovaraju da ne ubijaju u Nacionalnom parku. Naišme, oni pošalju goniće u srce Nacionalnog parka, koji izgone divljac iz Parka na puščane cijevi lovac. Oni pak čekaju uz samu ivicu Parka i ubijaju sve što im naleti na nišan. Citaće, presuditi!

PD »Paklenica« iz Zadra pokrenulo je pitanje krivolovstva i drugih nezakonitih pojava na Velebitu, u prvom redu u Nacionalnom parku »Paklenica«, u Savjetu ovog Parka. Donijeti su odgovarajući zaključci, ali ih nitko ne poštaje. PD »Paklenica« je ovome pismeno obavijestio sve nadležne organe, od SUP-a Zadru do Zavoda za zaštitu prirode SR Hrvatske u Zagrebu, međutim, iako je od tada prošla skoro godina dana, nitko ništa nije poduzeo da se spriječe ove nemile pojave. I dalje se puča, i dalje se ubija, a posljedica je da se sve manje vida divljaci i na Velebitu pa i u Nacionalnom parku. Prijed desetak godina sretali su se čopori srna, a danas je velika rijetkost da se one uopće mogu vidjeti. Možemo očekivati da za nekoliko godina u Parku, a zatim i u Velebitu, nećemo moći vidjeti ni jedne jedine životinje. Čudno, ali istinito. Čemu onda zakoni, brojne organizacije i organi, koji su plaćeni da čuvaju ištite zaštićenu floru i faunu, a posebno u zaštićenim objektima?

Svi planinari koji hodaju ovom našom najljepšom planinom u Republici mogu pridonijeti da se odredbe tih zakona dosljedno poštuju, a nadležni organi da izvršavaju društvene obvezne u skladu s tim zakonima, te da na taj način opravdavaju svoje osobne dohotke, koje im osiguravaju radnici i stroja, rudari iz rudarskih jama itd. Ne bi se i dalje smjelo tolerirati ova društvena štetnoćinstva, jer nam sadašnje, a posebno buduće generacije, to nikad neće oprostiti.

D. P.

Jubileji

TRIDESET GODINA PD »SUTJESKA« U ZAGREBU

Trideset godina u životu čovjeka i jeste i nije mnogo. U najboljim godinama je i praktično tek počinje da živi pravi život. Ali, trideset godina života i rada jednog društva svakako predstavlja period o kome ima što da se kaže i napiše. Naročito je evidentan rad PD JNA »Sutjeska« iz Zagreba, kako zbog sredine u kojoj djeluje tako i zbog specifičnih uvjeta u kojima je nastalo i u kojima radi.

Osnovano je u doba u kojem su ljudi voljom i entuzijazmom nadoknadjivali sve što još nisu imali — visok standard i udoban život, jer je oružje još zvezkalo na granicama, a posljedice rata još nisu bile zarasle. Osnivačka skupština je održana 29. rujna 1950. Tada je osnovano PD JNA, a 1958. godine, pošto je svojom aktivnošću preraslo okvire Doma JNA, preimenovano je u PD JNA »Sutjeska«. To je bilo prvo planinarsko društvo koje je osnovano u redovima JNA. Na skupštini su prihvaćena pravila, plan rada i na kraju je izabran upravni i nadzorni odbor, u koji su izabrani najzaslužniji članovi: Bojan Polak — predsjednik, Marko Labus — tajnik, Mirko Petrović, Jovo Ostojić, Rikard Romih, Viktor Podboj, Ljubica Bursić, Tončka Vrbovec, Alojz Bele, Ivan Gobac, Dimitrije Petrović, Stevo Vidović, Joža Prapotnik, Zorko Ukman, Ignac Kraljević, Ivo Veljačić, Aleksandar Polanski, Ivo Bursić i Zdravko Buzadžić.

Odmah zatim organiziraju se pohodi na Sljeme, Samoborsko gorje, Plješivici, Petehovac, Vrsić, Kranjsku Goru, Karavanke, a održavaju se i stručna predavanja. Dobro organiziranim i sistematskim radom društvo su pristupili novi članovi, tako da ih je u veljači 1951. bilo 280.

Sredinom pedesetih godina društvo pogadaju objektivne potreškoće, specifične za ovo društvo, a to je fluktuacija članstva. Velik broj aktivista bio je prekomandovan u druge jedinice ili upućen na školovanje, dok su drugi zbog prestanka aktivne službe u JNA napustili Zagreb. Ta kriza je trajala sve do konca 1957., iako i u tome dosta teškom periodu društvo aktivno radi, tako da uspijeva djelatnost proširiti i na druge jedinice i ustanove u garnizonu Zagreb.

Novi polet osjeća se od 1958. kada u redove upravnog odbora dolaze veliki planinarski entuzijasti Božidar Skerl, Joža Gošek, Milivoj Gluhak, Stjepan Strbec, Mira Piršl, Elvira Kon, Ivo Kraljeta. Težište rada do 1966. bilo je na odgajanju i stručnom usavršavanju mladih. Osnivaju se pionirske sekcije u sastavu osmogodišnjih škola: »S. S. Kranjčević«, »A. Cesarec«, »Ferenčić« i »Vrbaničević«, čijim radom rukovode Mira Piršl i Desa Badovinac. U to doba je »Sutjeska« imala najbrojniju pionirsku sekciju u planinarskoj organizaciji Hrvatske. Članovi sudjeluju u skijaško-planinarskim natjecanjima. Osim jednodnevnih izleta koji se organiziraju u neposrednoj okolini Zagreba, redovno su odlazili i na višednevne uspone na skoro sve važnije masive u Jugoslaviji.

Društvo je slalo aktiviste na tečajeve za vodiče i alpinizam koji su održavani u organizaciji PSH i PSJ. Broj članova je povećan na 925 (615 seniora, 280 pionira i 30 omladinaca). PSH je dodjelio 1958. društvu i planinarski dom »Sljeme« (bivši Prekratić). Dom je adaptiran, a zatim se prišlo uređenju okoline doma. Međutim, zbog raznih objektivnih problema društvo nije bilo u mogućnosti da održi dom, pa je stavljen na raspolaganje općini Donja Stubica 1965. godine.

Nova stagnacija je zahtvalila društvo 1966-70., najveća od osnivanja. Članstvo se smanjilo na svega 70. Opet je osnovni razlog bila velika fluktacija kadrova, što je uzrokovala specifičnost vojnog poziva, a vojne osobe su obavljale najdogovorne funkcije u upravi društva.

Na inicijativu Božidara Skerla, jednog od najzaslužnijih članova društva i predsjednika PSH, sjedište društva se 1970. premješta iz Doma JNA u Tehnički školski centar KOV JNA (TSC). Od tada do danas rad društva se odvija u okvirima planinarskih sekcija vojnih škola TSC, zatim

Broderskog instituta, Fakulteta političkih nauka, Školskog centra republičkog SUP-a i Speleološkog odsjeka sa sjedištem u Domu JNA.

Novom radanju društva pridonijeli su i nastavnici geografije Tehničke srednje vojne škole i OSVŠ »Ivo Lola Ribar« jer su bili inicijatori i voditelji planinarsko-geografskih sekcija koje su imale bogat sadržaj rada: izleti, orientacija, popularna predavanja itd. što je privlačilo mlađe ljudje-pitomce vojnih škola, koji masovno počinju raditi u njima, a samim time i u društvu uopće. Oformljen je 1973. privremeni upravni odbor, u koji su ušli: Antun Jeras, predsjednik, Anton Nemet, potpredsjednik, Đuro Milošević, tajnik, Blanka Kragelj, blagajnik, i Durdica Nagy, za propagandu. Skupština je održana 21. maja 1975., a prisustvovalo je skoro svu članstvo, što je bio dobar predznak. Konstatiran je porast članstva od 70 u 1968. na 500 u 1975., a 90% ukupnog članstva sačinjavali su omladinci-pitomci vojnih škola. U tom su razdoblju bili najuspješniji pohodi partizanskim stazama:

Partizanski marš »Tragom XIII primorsko-goranske divizije«, od Jasenka do Matić poljane, u kome je 1976. sudjelovalo preko 300 planinara. Pohod »Tragom zagrebačkog partizanskog odreda« 1977. s 200 sudionika i pohod na Petrovu goru sa 153 planinara. Prisutnost velikog broja članova društva na mnogim planinarskim manifestacijama pokazuje nov polet u radu društva.

Od 1970. do danas najznačajnije radne akcije bile su elektrifikacija doma na Velikom dolu, uvođenje vodovoda u dom »Janko Gredelj« na Oštrcu, pošumljavanje ogoljelih površina Zagrebačke gore, te uređenje kuće na Jančarici i doma u Vojnom Tuku, koje je društvo dobilo na upravljanje 1973. od PSH.

Uspješnost u radu posebno je vidljiva kod sekcije za orientaciju, odsjeka za speleologiju, izletničke sekcije Broderskog instituta i sekcija u TSC.

Mladi članovi društva, pitomci TSC-a, redovno sudjeluju na svim značajnijim orientacijskim natjecanjima širom Jugoslavije. Postižu odlične rezultate, što se vidi u pozamašnoj zbirci raznovrsnih nagrada, diploma i trofeja. Najveći uspjeh su postigli 1980., kada postaju prvaci u Republici i osvajaju IV mjesto u zemlji. Pored natjecateljskih sekcija je postigla i nekoliko velikih pothvata kao što su: masovno natjecanje svih pitomaca škola TSC-a 1979., orientacijsko natjecanje pod nazivom »Ponike '80« na kojem je sudjelovalo blizu 300 natjecatelja iz brojnih planinarskih društava širom Jugoslavije, kao i ekipne školskih centara JNA iz Novog Sada, Sarajeva i Splita, pored pitomaca iz škola TSC-a.

Ne manji uspjeh postiže i odsjek za speleologiju koji je osnovan 1978. U proteklom periodu ostvario je preko 200 speleoloških akcija na kojima je posjećeno ili istraženo 157 speleoloških objekata. Organizirali su i Saveznu speleološku akciju »Rokina bezdana '79.«, na kojoj su sudjelovali i speleolozi iz Rijeke, Beograda i Pazina.

Izletnička sekcija Broderskog instituta osnovana je 1978. Ostvarila je u protekle tri godine 108 izleta. Bogat program rada i odlična organiziranost sekcije utjecali su tako da danas broj preko 190 planinara. Međudruštvenu suradnju ostvaruje s PD »Grafčar« i »OKI« iz Zagreba.

Oblježavanje 35. godišnjice tragedije partizana na Matić-poljani, 1979. god. je uveličano činom bratimljenja s PD »Rašica« iz Sentvida kod Ljubljane.

Ipak, najveći uspjeh su mnoge generacije sadašnjih i budućih starješina naše Armije koji su prošli kroz svojevrsnu školu ljubavi prema svojoj zemlji upravo u ovom društvu, pa se tako u mnogim krajevima Jugoslavije mogu sresti poneki od nekadašnjih članova »Sutjeske«, koji su nastavili s planinarstvom i u novoj sredini, a za to su bili sposobljeni još za vrijeme pitomačkih dana.

Obilježavajući svoj veliki jubilej, na svečanoj skupštini održanoj 13. ožujka 1981. u dvorani Doma pitomaca TŠC KoV »General-armije Ivan Gošnjak«, uz prisutnost velikog broja gostiju i starijih članova, kao i velikog broja pitomaca, koji sada čine najveći dio članstva, protekli period je ocijenjen kao vrlo plodan, bez obzira na sve stogancije u radu. Društvo je odlikovano najvećim odlikovanjem Velikom plaketom, kao i najvećim priznanjem planinarskog saveza Slovenije, Zlatnim znakom PZS. Komanda Zagrebačke armijske oblasti je »Sutjeski«, za izuzetan rad među pripadnicima Jugoslavenske narodne armije, dodijelila Veliku plaketu JNA, koju je predsjedniku društva uručio general Pleše.

Nastavljajući sa razvijanjem bratstva i jedinstva među našim narodima, na svečanoj skupštini je obavljenо bratstvo s PD »Dol pri Hrastniku« iz istoimenog mesta, koje je već pobratimljeno s PD »Rašica«, tako da će ovo doprinijeti još jačem učvršćenju bratskih veza između »Dola pri Hrastniku«, »Rašice« i »Sutjeske«, čiji primjer treba da služi i drugim društvima. Pored društva i mnogi zasluzni članovi su dobili odgovarajuća priznanja od PSH, PSJ i od samog društva. Nakon službenog dijela skupštine organizirana je planinarska zabava, uz prepričavanje mnogih zgodna i nezgoda, s mnogih izleta i susreta, koji nikada ne mogu da budu zaboravljeni.

Mirsad S. Imamović

Vijesti

• Republičko orijentacijsko natjecanje PSH. U nedjelju 27. lipnja održano je na Petehovcu orijentacijsko natjecanje PSH u muškoj i ženskoj kategoriji. Staza u muškoj kategoriji bila je dužine 8 km sa 440 m uspona i ukupno 17 kontrolnih točaka, a ženska kategorija imala je stazu dužine 7 km sa 400 m uspona i 7 kt. Plasman u muškoj kategoriji je slijedeći: 1. PD »Ravna gorica« Varaždin u sastavu Zlatko Smerke, Darko Šakar i Jerko Spahija, 2. PD »Sutjeska« Zagreb u sastavu Vlado Jovanović, Radoslav Filipović i Milić Đekulić, 3. PD »Sutjeska« u sastavu Ivan Bukvić, Roman Zupanec i Nebojša Veličković. U ženskoj kategoriji plasman je slijedeći: 1. PD »Sljeme« Zagreb u sastavu Senka Gros, Marija Pečanić i Sunčana Saks, 2. PD »Zagreb-matica« u sastavu Dunja Urojić, Nataša Smerke i Goran Lugomer, 3. PD »Sutjeska« u sastavu Slavica Bajić, Jadranka Bajić i Marica Maras. Tri prvo-plasirane ekipe u muškoj kategoriji zastupat će PSH na prvenstvu u jesen na Fruškoj gori.

(N. A.)

• Susret PS BiH — PSH. Tradicionalni susret delegacija Planinarskog saveza BiH i Hrvatske održan je u subotu i nedjelju 12. i 13. lipnja na području Velike Kladuše i Petrove gore. Glavna tema razgovora bilo je uspostavljanje planinarske transverzale od Petrove gore do Bihaća u okviru planinarsko-partizanskog puta »Bratstvo i jedinstvo od Bihaća do Zabiljaka«. Dogovoren je da transverzalni put započe kod spomenika na Petrovcu na Petrovoj gori, te da vodi preko centralne bolnice i drugih povijesnih spomenika iz NOB do Velike Kladuše, odakle nastavlja do Bihaća. Trasa puta trajala bi tri dana, a otvorenenje se planira u ljetu iduće godine. Predviđeno je da u organizaciji transverzala osim ova Saveza sudjeluju i PD »OKI« iz Zagreba i PD »Krajišnik« iz Velike Kladuše. Za transverzalu će biti pripremljeni posebni dnevni-vodiči i spomen-značke. Vo-

deni su i razgovori o održavanju Savjetovanja planinara Jugoslavije o zaštiti prirode, koje će se održati 18. i 19. rujna na Kozari, a na kojem bi trebali prisustvovati predstavnici svih republičkih i pokrajinskih saveza.

(N. A.)

• IX zbor planinarskih vodiča i pripravnika Hrvatske. U organizaciji Stanice planinarskih vodiča Split i Komisije za vodiče PS Hrvatske te domaćina PD »Biokovo« iz Makarske (Sekcije planinarskih vodiča u Makarskoj) održan je Zbor planinarskih vodiča i pripravnika Hrvatske na Biokovu 28., 29. i 30. svibnja 1982. godine. Vodiči i pripravnici iz stanica planinarskih vodiča Zagreb, Zadar i Split (Makarska) okupili su se na Vošču (bijeli planinarski dom na 1370 m) i u dvodnevnom radu raspravljali o trenutno najbitnijim pitanjima vodičke organizacije i vodičke službe u SR Hrvatskoj. Prisutne je u ime PD »Biokovo« pozdravio Borut Kurtović i zatim predstavljajući Planinarski odбор Dalmacije Marko Sladić. Predsjednik Komisije za vodiče PSH Darko Luš podijelio je znakovne vodiče PSH novim vodičima ljetnih pohoda Stanice Split koji su nedavno uspješno položili ispit. Na Zboru su podneseni izvještaji Komisije za vodiče PSH i stanica Zagreb, Zadar i Split. Dominirala su slijedeća pitanja: školovanje vodičkih kadrova, organizacija vježbi, pripremanje članstva za polaganje ispita, vodenje građana i organiziranje planinarskih izleta, tura i pohoda u suradnji s turističkim organizacijama, vodenje planinaru u visoko gorje, većih grupa i partizanskih marševa, povezanost vodičke organizacije na svim razinama životne i radne sredine, a posebno s odgovarajućim strukturama općenarodne obrane i društvene samoustašte. Istanaknuta je potreba da planinarski vodiči vladaju jednim stranim jezikom, da se za vodiče i pripravnike osiguraju povlastice na planinarskim domovima kada su u akciji vodenja, da se definitivno ostvari uključivanje zaslужnih članova u vodiče društvenih

izleta, pokrene pitanje nabave kolektivne i osobne opreme, poduzme inicijativa za osnivanje stanice planinarskih vodiča u Makarskoj i pripremi jubilarni Zbor koji će se organizirati na području slavonske regije. Treba naglasiti da je održan i sastanak Komisije za vodiče PSH na kojem su precizirani i formulirani zaključci.

(Milan Sunko)

• Istarski planinarski put »Labin-ska republika«, koji se proteže od Slavnika (1028 m) Čičarijom do vrha Učke, 14. do 16. svibnja je obnovljen i proširen, tako da su sada kontrolne točke kako slijedi: Slavnik (1028 m), planinarski dom »Tumova koča«; Kojnik (802 m), žig je u limenom kutiju na vrhu; Zbevnica (1014 m), žig je u kutiju na vrhu; Gomila (1000 m), žig je iza spomenika u šumi »Gozdaci«; Orljak (1106 m), žig je u kutiju na vrhu; Brajkov vrh (1092 m), žig je ispod vrha, kod izvora, u kutiju; Planik (1273 m), žig je u kutiju na vrhu; Učka (1400 m), žig je u domu na Poklonu (922 m). Kako još nisu izrađeni dnevnički i značke, to obilaznicima preporučamo da se koriste sadašnjim dnevnicima i vodićom. Ne posjetiti Kojnik, Gomilu i Ogljariju prije Brajkovog vrha, bilo bi neoprostivo. Na Slavnik najpovoljnije je poći iz Podgorja. To isto vrijedi i za Kojnik. Do vrha Zbevnice s Kojnika treba ići greben-skim putem. Na Gomilu podite iz Trstenika ili Rašpora. Preporučamo iz Trstenika. U šumi »Gozdaci« kod spomenika I konferenciji AFZ-a za Istru je kontrolna točka. Spustite se prema Rašporu do Spomenika palim ženama iz doba NOB-e (jedinstveni spomenik). Na Orljak podite iz Račje Vas »Munskim« putem, te se preko vrha spustite na cestu Račja Vas — Veprinac. S desne strane nalazi se Spomen-obilježje osmorici mladinačica iz Lanišća (150 m od ceste). Odatle do Oglarije, te daleje obilježenim putem do Brajkovog vrha (izvor Korita). Dalje veznim putom »Riječka« transverzala sve do vrha Učke preko Planika i Poklona. Molimo sve obilaznike da se koriste, pored dnevnika, i vodičem. Cijena (dnevnik, vodič i značka) 100 dinara. (Josip Sakoman)

● Planinari PD »OKI« i PD »Sutjeska« iz Zagreba, njih 90, na 40-godišnjicu probjeda neprijateljskog obruča 1942. g., obišli su dio planinarske transverzale »Petrovogora«. Transverzala povezuje mjesto koja su od bitnog značenja za burnu povijest ove legendarne planine. Tu je, prema legendi, mjesto pogibije posljednje hrvatskog kralja Petra Svačića, zatim mjesto partizanskih bolnica i novi spomenik revoluciji na Petrovcu, najvišem vrhu Petrove gore. Nakon obilaska dijela transverzale planinari su se priključili velikom narodnom zboru na Bilještu.

(Z. S.)

● Članovi PD »Sokolovac«, Slavonska Požega, zajedno sa gostima i delegatima društava iz Sl. Broda, Nove Gradiške i Pakrac-a održali su 16. travnja 1982. redovnu skupštinu. Izvještaji govore da su članovi između dvije skupštine, bili veoma aktivni.

Tako su se istakli u akcijama na izgradnji skijaško-rekreacionog centra na Nevoljašu u Papuku, održavanju starih i obilježavanju novih puteva, organizaciji izleta, popularizaciji planinarstva i prirode živom i pisanim riječju, filmom i fotografijom, održavanju i brizi o domu u Velikoj itd. Sve je to pridonijelo omasovljenju društva, koje trenutno ima više od 400 članova. Još jedanput se potvrdilo da samo konkretnе akcije, primjerice, izgradnja kuće i skijaške staze na Nevoljašu, te organizacija masovnih izleta, kao što je to bio pohod na Vlašić, u Logarsku dolinu i na Javorinu, prednose na najbolji mogući način popularizaciju planinarstva. Zato je u planu rada za ovu godinu, uz redovne akcije na dovršenju zimsko-rekreacionog centra na Papuku, predviđen niz izleta. Također je istaknuta potreba veće suradnje između slavonskih društava. Osiguranjem društvenih prostorija u Slav. Požegi, te boljim korištenjem doma u Velikoj, kao i osnivanjem sekcija u radnim organizacijama još više ćemo pomoći razvoju planinarstva u Požeškoj kotlini, istaknuto je, izmedu ostaloga, u diskusiji i programu rada. Kako je ovo bila izborna skupština, za predsjednika je izabran Ivica Martinек, Tomislav Sablek i Zeljko Böhm za potpredsjednike, Ivan Jakovina za tajnika, a za članove Upravnog odbora Josip Garliović, Milan Kaučić, Mila Pavlović, Ljubica Zabrdac, Joža Skočir, Sadik Špačić, Stjepan Šega, Ivan Svajda i Tomislav Vuković. Pero Delač Franjo Mavrović i Vilko Simonić, izabrani su u Nadzorni odbor, a Josip Kapetanić, Josip Keča i Dorde Vujović u Sud časti. Pričekivanjem slajdova o akcijama planinara i članova Stanice GSS te drugarskom veselicom, zaključen je ovaj uspješni skup.

(Ivan Jakovina)

● Foto-sekcija PD »Ivančića«. Povodom Dana općine Ivanec 8. svibnja Foto-sekcija PD »Ivančića« iz Ivance organizirala je 15. izložbu fotografije »Ivanec 82«. Izložba ima tri teme: »Hrvatsko za-

gorje«, »Čovjek i planina« i slobodnu, a prikazivali su se i kolor-dijapozitivi na slobodnu temu. Na tu je izložbu iz svih krajeva Jugoslavije stigla 1431 fotografija od 254 autora i 657 dijapozitiva od 120 autora. Stručni žiri u kojem su bili Dragoslav Mirković, KMF FSJ iz Beograda, Oskar Dolenc, KMF FSJ iz Ljubljane i Ivan Urbanić, FA I iz Varaždina, izabrali su za izlaganje 41 fotografiju na temu »Hrvatsko zagorje«, 52 na temu »Čovjek i planina« i 126 na slobodnu temu, zatim 118 dijapozitiva za prikazivanje. Najboljim radovima i autorima podijeljene su nagrade. (C. S.)

● Marš planinara Rijeke putovima partizana. 30. svibnja 1982. održan je 10. tradicionalni marš planinara Rijeke putovima partizana u čast 90. godišnjice rođenja Josipa Broza Tita. Ovogodišnji marš održan je na dijelu legendarne partizanske staze Drežnica – Mošune – Tuholjbić. Broj sudionika 201. Najstariji sudionik marša bio je Berto Broznić (86. godina) iz PD PTT »Učka« Rijeka. Na Satničkom kod »šternje« prvoborac tog kraja Ivo Hreljan održao je sat povijesti evocirajući čio događaja iz ustaničke 1941. godine. Tu je prireden i partizanski ručak. Sudjelovala su sva PD Rijeke i PD »Opatića« iz Opatiće. Za pohvalu je odluka ZTP Rijeke, koje je planinarama stavilo na raspolaženje poseban vlast, i Komanda kasarne »Spanjolski dobrotvorača« iz Trsata, koja je dala vojnike i radio-sredstva. Marš su vodili pripadnici Stanice vodiča Rijeka, a osiguravali članovi GSS-a.

● PD »Paklenica«, Zadar. Od 25. do 27. lipnja u čast XII kongresa SKJ održan je susret zbratmljennih planinarskih društava u Božisovom domu u Velikoj Paklenici na Velebitu. Prisustvovali su mu: PD »Tomos« i Obalno PD iz Kopra, PD »Cusine« iz Jajca i PD »Paklenica« iz Zadra. Izvršeni su zajednički usponi na Bojin Kuk, Vaganski vrh i Crni vrh. Drugog dana s jednim dijelom sudionika izvedena je turma kroz Malu Paklenicu, a s drugim dijelom kroz Veliku Paklenicu. U međuvremenu održana je prigodna svečanost i izmijenjeni skromni pokloni koji će sudionike podsjećati na ovaj susret. Unatoč ne povoljnim vremenskim prilikama za ovako teške uspone i ture, u kojima je sudjelovalo preko 60 planinara, svi zadaci su izvršeni zahvaljujući umješnom vodenju planinarskih vodiča društva domaćina. Mnogi od gostiju bili su po prvi put u ovom dijelu Velebita i oduševili se bogatstvom i ljepotama prirode. Izrazili su svoju zahvalnost domaćinu za dobru organizaciju i za gostoprимstvo. Stab civilne zaštite Zajednice općina Split dodijelio je »Priznanje« za doprinos u pripremama i razvijanju civilne zaštite. Na Svečanoj sjednici Staba civilne zaštite općine Zadar od 18. lipnja, kojom je obilježen Dan civilne zaštite u našoj zemlji i na kojоj

je Društvu uručeno ovo »Priznanje«, komandant Štaba rekao je, da planinari u Zadru iz godine u godinu postižu sve značajnije rezultate na općem planu svojih aktivnosti, pa i na planu općenarodne obrane i društvene samoustašte, a samim tim i civilne zaštite. On se pohvalno izrazio i o udjelu planinara na posljednjoj vježbi održanoj u Mjesnoj zajednici »Jazine« 15. lipnja, ističući da je to primjer temeljite uvježbanosti, odvažnosti i hrabrosti tih mladih u neustrašivih momaka, a i dokaz njihovog sadržajnog i kontinuiranog rada i vježbanja. Na kraju je rekao: »Priznanje« koje je planinarama danas dodijeljeno zaista je zasluženo i bio bih zadovoljan kad bi takvih u gradu bilo još. Na toplim i iskrivenim riječima pohvale i »Priznanje« zahvalio se Duro Perić i pri tom istaknuo, da »Priznanje« smatra nagradom za dosadašnji rad Društva, ali i kao obvezu za njegov još bolji i plodonosniji rad u buduću. (D. P.)

● PD »Zeljezničar« u Zagrebu vrlo je aktivno. Kako nam javlja član Josip Sakoman, proljetos su članovi izveli niz pohoda. Među ostalim, za Dan Žena (7. ožujka) bilo je 50 članova na Kalniku, među njima više od 30 žena. Na VIII zimskom usponu na Snežnik bilo je 36 članova. Uspon je bio težak zbog mnogo svježeg snijega (13 – 14. ožujka). Skupina od 53 člana bila je koncem ožujka u Žumberačkoj gori, a 11 članova 4. travnja na Kumu. Skijaška sekcija je u prošloj sezoni također bila vrlo aktivna: 10 članova bilo je na Prvom plitvičkom maratonu, 11 u pohodu »26 smrznutih partizana«, 4 na Otvorenom prvenstvu Gorskog kotara, 2 na »Poteku Kokrškoga odreda«, 4 na Množičnom teku u Logarskoj dolini, 4 na Prvom kvarnerskom maratonu na Platku itd. Zeljezničari su sudjelovali u Trećem planinarskom pohodu u čast Dana željezničara 10. travnja u Slovenski trasom Verd – Pokojišće – Borovnica (30 km). Na 23. susretu planinara Zeljezničara Slovenije i Hrvatske na Boču bilo je 54 člana. Koncem travnja bilo je 10 članova u Zasavskim planinama, a za prvi maj su članovi bili na Sviljici, Tari, Ivančići, Samoborskom gorju i Medvednici, a Josip Sakoman je skupinu od 30 planinara iz Nove Gradiške vodio po IPP-u. U lipnju je 5 članova bilo na Tuholjbiću. Hvala vrijedna je suradnja s riječkim planinarama željezničarima. Josip Sakoman vodio je jednu njihovu skupinu 22. svibnja po Medvednici, a zajedno su bili i na 6. pohodu »Stazama Titovog djetinjstva«. Društvo je Riječanima poklonilo 10 godišnje »Naših planina« i održalo im u Rijeci predavanje o Istarskom planinarskom putu. U ovogodišnjem memorijalu »Janko Mišić«, koji je organiziralo društvo, sudjelovalo je 358 natjecatelja. Zanimljivo je bio susret članova s planinarama iz Zenice prilikom posjeta Samoborskom gorju: među Zeničanima bio je i Anto Šakić, koji je vrlo dobro sveladavao put, iako je invalid bez jedne noge i upotrebljava štakere. Divan primjer jake volje i ljubavi prema planinama.

● Njegovanje uspomene na Dušana Jovanovića. Od 1. do 3. maja na Suvoborskom Rajcu su tri dana protekla u znaku spomen-obilježja Dušana Jovanovića-čika Duška, osnivača i dugogodišnjeg predsjednika PD »Pobeda« iz Beograda. Ovome velikom skupu prisustvovalo je oko 600 planinara iz 20 planinarskih društava iz cijele Jugoslavije, s kojim se »Pobeda« pobratimila. Planinari »Pobede«, u znak zahvalnosti svoje omiljenom i do sada nenadmašnom predsjedniku, dostoјno su se odužili i trajno obilježili njegovu najveću planinarsku ljubav — Rajac. Dom na Rajcu u buduće će nositi ime Cika Duška. Ispred doma postavljena je njegova bista, rad vajara Božidara Stamenovića, člana »Pobede«. Ustanovljena je i planinarska transverzala pod nazivom »Čika Duškove rajačke staze« sa 14 kontrolnih točki. Može se obići za dva dana pješačenja, Dnevinik i značke izdaje PD »Pobeda«.

Spomen-ploču na domu otkrio je Božo Škerl, predsjednik PSJ i jedan od poštovalaca čika Duška. On je tom prilikom biranim riječima istakao velik doprinos Dušana Jovanovića za jugoslavensko planinarstvo. Spomen-bistu je otkrio dr. Koča Jončić. U okviru raznovrsnog programa tih majskih dana, pored ostalog, održano je planinarsko orijentacijsko takmičenje sa 157 planinara. Pobjednici su bili planinari »Avale« iz Beograda. U veoma uspješnoj izložbi planinarske fotografije pod nazivom »Čika Duško u planinama«, bilo je nekoliko desetina fotoa. Tri dana odvijala su se u znaku sjecanja, zahvalnosti i poštovanja divnog čovjeka, velikog planinarskog entuzijaste i prijatelja svih planinara, čiji put, nesumnjivo, slijedi ne samo planinari »Pobede«, nego i planinari 21 planinarskih zbratimljenih društava širom Jugoslavije, te svi oni koji su poznavali i voljeli popularnog čika Dušku, a njihov broj je velik. Svi smo cijenili i voljeli ga i svi ćemo nastaviti njegovo djelo. (Uzeir Besirović)

● PD »Kamenjak«, Rijeka. Protekla je prva godina kolektivnog rukovodjenja PD »Kamenjak« Rijeka — 21. godina postojanja. Protekli period bio je veoma uspješan. Animirano je planinarstvo u širokom krugu radnih ljudi, omladine i svih struktura građana. Približene su im planinarske aktivnosti, protkane svim pratećim sadržajima: od čuvanja prirode, upoznavanja kulturnih i historijskih znamenitosti, usavršavanja stručnih vještina, kao što su: orijentacija, topografija, skijanje, alpinizam, do njegovana revolucionarnih tradicija NOB-e kroz održavanje i posjećivanje lokaliteta NOB-e, razvijanja i učvršćenja bratstva i jedinstva itd. U društvu danas je obuhvaćeno preko 3000 građana. Samo je ove godine pristupilo blizu 700 novih članova. Osnovana je nova sekacija u udruženom radu »Koksara« Bakar, a ojačana je sekacija u Osnovnoj školi »Josip Brusić«. Za članove i prijatelje Društvo je svake subote i nedjelje organiziralo izlete i pohode, a uz planinarske aktivnosti vodeno je računa i o svim pratećim sadržajima. Sve su to

Spomen-bista Dušku Jovanoviću pred domom na Rajcu

masovne akcije na kojima se okuplja najmanje 40 — 50, a često i 100 sudionika po jednoj akciji. Posebno je velik doprinos Društva ovogodišnjim »majskim aktivnostima« za obilježavanje imena i djela Josipa Broza: bratimljenje PD »Ljubljana — Matica«, čime je pokrenut novi krug bratstva, te masovni pohod na Titov vrh na kojem je simbolički bilo 90 Riječana (među njima 12 Opatičaca) povodom 90. rođendana Josipa Broza. Društvo izdaje »Planinarski list«, koji se štampa u 4000 primjeraka i besplatno raspaćava radi propagiranja planinarstva. Sve su aktivnosti volonterske rad članova i prijatelja. Predsjedništvo je na sjednici održanoj 10. VI i članstvo okupljeno na skupu 11. VI ocijenilo veoma pohvalno i pozitivno rad Društva, posebno u prvom mandatu kolektivnog rukovodenja. U tom smislu, posebno je predsjedavajućem Predsjedništva, Viktoru Stipčiću, odato puno priznanje i dodijeljena mu je društvena plaketa u znak zahvalnosti za dugogodišnji nesrebitan volonterski rad. Kolektivnim organom upravljanja u narednom periodu rukovoditi će ekipa u slijedećem sastavu: predsjedavajući Nikola Lukarić, tajnik Ante Morđin, pomoćni tajnici Barbara Sram i Mirjana Demo, materijalno poslovanje Desanka Crespi, s ostalim članovima Predsjedništva. Svi zainteresirani građani mogu doći u društvene prostorije na Korzu Nar, revolucije 40/I, gdje je organizirano dežurstvo tajništva utorkom i petkom od 18 do 20 sati, za omladinu su sastanci i dogovori četvrtkom od 18 do 20 sati, a alpinisti srijedom od 19 sati nadalje.

● PD »Mrakovica« iz Kozarca, koje je osnovano 27. 4. 1979, pozitivno je ocijenilo prošlogodišnju djelatnost na godišnjoj konferenciji. Kozarački planinari sudjelovali su u brojnim priredbama i mnogo pridonijeli pošumljivanju Kozare. Zajedno s PD »Klekovača« iz Prijedora, počeli su 1980. izgradnju vlastitog planinarskog doma na Debelom briježu, koji je već stavljen pod krov. Ove godine posvetit će se osobita briga omasovljenju i očuvanju prirode. Predsjednik je Muharem Alić. (S. Kliko)

● Vrh Brundo na Velebitu. Dana 25. svibnja 1982. planinari PD »Višočica« iz Gospića održali su proslavu Dana mladosti na bezimenom vrhu južnog Velebita visine 1714 m. Tom prilikom taj je vrh nazvan Brundo, prema istoimenom liku iz poznatog Nazorova djela »Medvjed Brundo«. Na vrhu je postavljena metalna kutija s pečatom, ali do samog vrha oznake nisu postavljene uslijed orkanske bure. Međutim, na taj se vrh može lako uspeti sa staze VPP idući od Vaganskog vrha prema Zapadnim Malovanskim stanovima. Kod Malovanskih stanova treba krenuti desno na prijevoj između vrha 1714 m i nižeg vrha južno od njega, mjestimično i kroz klekovicu, do prijevoja, a zatim desno po njegovu hrbatu. Uspon traje petnaestak minuta i bit će vrlo lagani kad se posve uredi i označi. S vrha je divan vidik na najviše velebitske vrhove i na more. Skica ovog vrha i obližnjih predjela tiskana je u knjizi dra Željka Poljaka »Velebit« na stranici 246 i u »Našim planinama« 1960., stranica 125.

(Ante Rukavina)

● PD »Sokolovac«. Krajem ožujka tri dana je 50 požeških planinara, uključujući sve članove GSS Slav. Požega, boravilo na Jahorini. Izvanredno lijepo vrijeme posebno je pogodovalo ljuditeljima skijanja koji su, korišteći se s jedanaest žičara i vučnicama, imali priliku isprobati prekrasne skijaške terene na kojima će se u vrijeme Zimskih olimpijskih igara »Sarajevo '84« održati sve alpske discipline za žene. Oni kojima je vrijeme proteklo u šetnji, uspeli su se na neke vrhove Jahorine, odakle su imali nesvakidašnju priliku da uživaju u pogledu na osunčane i zasjenjezene vrhove crnogorskih i bosanskohercegovačkih planina. Ovaj uspio izlet posebno je koristio članovima GSS i njenim potencijalnim članovima da dopune i usavrše skijašku znanja.

(Ivan Jakovina)

● Markacije na Ljubibelj, Petehovec i Debeli vrh u Gorskom kotaru izvelo je PD PTT »Učka« iz Rijeke. Radi se o dvije šumske staze. Prva je Ž. st. Meja — Ljubibelj (705 m) — Koritnjača — Skrjevo. Markirana je jednosmjerno. Ide gotovo cijelo vrijeme kroz bjelogoričnu šumu gruba, hrasta i lipe. Naročito je atraktivna u proljeće kada je prepuna visibaba, jaglaca, ljubićica i kukurijeka. S vrha Ljubibelja prekrasan je pogled na Kvarner s otocima, Velebit i masiv Učke. Posebnu draž predstavlja vjenac rubnih planina Gorskog kotara od Obruća preko Crnog vrha, primorskog Kleka, pa sve tamo do Medvidaka. U pozadini strče Risnjak i Snežnik. Staza ide pored starih utvrđenja koje je gradila Kraljevina Jugoslavija pa je i to jedna od interesantnosti. Dužina iznosi 4,5 sata. Druga staza je Petehovec — Presika — Debeli vrh — Ž. st. Lokve. Markirana je dvosmjerno. Od Ž. st. Delnice treba krenuti na Petehovec, jedan sat lagano hoda. Kod doma na Petehovcu počinje markacija. Staza ide rubom padine Gerovska rebar koja je obrasla prastarom bukovom šumom sa divnim sjekokošama i još ljepšim pogledima na Debeli vrh, Risnjak, Bitoraj i okolne visove. Nakon sat hoda ulazimo u crnogoričnu šumu koja je najljepša na Debelom vrhu. Tu je i lovačka kućica sa cisternom pitke vode. Odavde se staza spušta postepeno ka Ž. st. Lokve. Dužina staze 4 sata. Može se krenuti i od Ž. st. Lokve, no preporučamo krenuti od Delnica.

(Miljenko Pavešić)

● PD »Mokra gora«, novoosnovano društvo u Zubinom Potoku kod Titove Mitrovice, radi s velikim uspjehom zahvaljujući Ognjici Dusiću. Iako su članovi još nedovoljno iskusni, bili su već nekoliko puta na Mokroj gori — Berim, a popeli su se i na najviše vrhove Prokletija, Šar-planine, Rogoznice, Peštera i Kopaonika.

(S. Kliko)

● PD »Bukulja« je u prisutnosti velikog broja delegata, gostiju i aktivista u Arandelovcu 25. decembra 1981. održalo godišnju izbornu konferenciju. Kroz izvještaje predsjedništva i načelnštva naveden je podatak da su sve aktivnosti u 1981. bile organizirane u duhu obilježavanja revolucije i 8. decenija organiziranog planinarskog broja delegata iz sva tri društva. Konferencija je izabrala za predsjednika Predsjedništva Miodraga Krunicu, predstavnika PD Sloboda. Adresa Saveza je: Planinarsko-smučarski savez opštine Čačak, Miodrag Krunic, 32000 Čačak, Svetozara Markovića 11.

(M. K.)

● PD »UNIS IGMAN« u Konjicu. Nedavno je, nakon punih 35 godina postojanja samo jednog planinarskog društva u Konjicu (»Borašnica«), osnovano drugo, PD »Unis-Igman«, pri istoimenom radnom kolektivu. Ima preko 100 članova. Mahom su to mladi i posletni planinari, koji su stasali i planinarski odgojeni u »Borašnici«. Pored osnovnih ciljeva društvo je svojim programom rada predviđalo da u naredne dvije godine izgradi planinarsku kuću na Raptama, uži lokalitet Pasje doline, sa sjeverne strane podno Velike Kape. Projektna dokumentacija i dio potrebnih materijalnih sredstava dao je radni kollektiv ovog društva. Izgradnjom ove kuće Prej bi dobio treću planinarsku kuću, uz dvije postojeće: Jezerce i Bijele vode.

(U. Beširović)

(V. Jovanović)

● PD »Strmac« iz Nove Gradiške održalo je početkom veljače godišnju skupštinu u izletištu Strmac ispod Psunjha. Skupštini je prisustvovale oko 100 članova, a kao gosti i delegacija planinara PD »Omanovac« iz Pakraca s kojima Novogradičani imaju tradicionalno dobre veze. Na skupštini je istaknuto da su planinari unaprijedili djelatnost obnovljenog društva organiziranjem planinarskih izleta, povećanjem broja članova i drugim akcijama. Danas se u društvu nalazi 130 članova, koji su sudjelovali u desetak većih izleta u planine Jugoslavije, dok se najviše planinari na matočini planini — Psunjha. Na novogradičkom dijelu Psunjha detaljno su markirani svi planinarski putovi. Započela je organizacijska priprema za izgradnju planinarskog doma. Na tome će se raditi i u ovoj godini. Organizirat će se više društvenih izleta, a usvojen je i prijedlog da PD »Strmac« iduće godine bude domaćin sletu slavonskih planinara. Za novog predsjedavajućeg u društvu izabran je istaknuti planinar, pokretač rada obnovljenog društva, drug Miljenko Rosić, dok je funkciju tajnika preuzeo istaknuti sportski radnik Nikola Stojaković.

(T. Đ.)

● PD »Plješivica«. Članovi ovog bihaćkog društva zapalili su na vrhu Ličke Plješivice vatru uoči prvomajske blagdani i time ujedno obilježili Dan planinara BiH.

(S. Kliko)

● Partizanski marš Sekulinci — Vočin. Godinu dana nakon svog osnutka, PD »Zanatlija« iz Osijeka počelo je organizirati partizanski marš u čast oslobođenja svoga grada. To je uvijek druga ili treća nedjelja u mjesecu travnju. Rano ujutro pristižu planinari iz Osijeka i obližnjih mjesto, Slav. Požege i Našica i nakon toga na zbornoj mjestu formiraju se brigade. Pod zastavama polazi se na područje bivše partizanske bolnice u Gudnogi, jedine koja za cijelo vrijeme rata nije bila otkrivena. Nakon polaganja vijenaca kod spomen-ploče kreće se dalje putevima i stazama, da bi se uspeli na Lom (883 m) i Točak (887 m) i konačno spustili u Vočin. Svake godine rastao je broj planinara koji su dolazili a mijenjale su se i trase. Ove godine na maršu je sudjelovalo 205 planinara iz desetak društava iz Hrvatske, Bosne i Voivodine. Ovogodišnji deveti po redu marš održava se u zimskim uvjetima. Snjeg u planinama nije omogućio slet u sedamsatnog pješačenja, došli na cilj. U ime Saveza boraca sudionike je pozdravio predstavnik Subnora iz Pođravskog Slatine. U Vočinu je u školi prireden zajednički ručak, zatim počinje razlaz na sve strane. Zadovoljni planinari čekat će iduću godinu da ih zanatlije iz Osijeka ponovno pozovu.

(Edo Pavšić)

Pretplatnici »Naših planina«

Aleksinački Rudnik	1	Ilok	1	Nedjelja	2	Srijemski Karlovci	1
Apatin	1	Ivanec	27	Nikšić	4	Starigrad Senjski	1
Arandelovac	2	Ivanićgrad	1	Niš	8	Starigrad Paklenica	3
Bačka Topola	3	Jablanac	2	Novska	1	Strmec pri Vojniku	1
Banovići	2	Jajce	?	Nova Gradiška	9	Subotica	1
Bar	1	Jakovlje	?	Novska	1	Suhopolje	2
Banja Luka	2	Jalžabet	1	Novi Marof	2	Stubičke Toplice	1
Batiňa	1	Jastrebarsko	16	Novi Sad	10		
Bednja	1	Jelenje	1	Novi Vinodolski	1	Sabac	3
Bećej	1	Jesenice na Dolenjskem	1	Novo Mesto	1	Sempeter	1
Bedekovčina	3	Kardeljevo	1	Obrovac	1	Sid	1
Beograd	55	Karlovac	46	Ogulin	8	Šibenik	2
Belišće	1	Kastav	3	Omiš	1	Škofja Loka	1
Bibinje	1	Kaštel Kambelovac	3	Opatija	11	Smrika	1
Bihać	5	Kaštel Sućurac	3	Orahovica	3	Štip	1
Biograd na moru	2	Kiseljak	1	Oroslavje	2	Titov Drvar	6
Bjelovar	20	Klanjec	3	Osijak	43	Titovo Užice	2
Bol na Braču	2	Knit	3	Oštrelj	2	Titograd	2
Bosanski Petrovac	1	Kočevje	1	Otočac	4	Trakošćan	5
Bregana	1	Komenda	1	Pakrac	10	Travnik	5
Bribir	1	Konjiščina	6	Pale	2	Trstenik	2
Brod Moravice	1	Kraljevo	4	Pazarić	1	Tenja	1
Budinščina	3	Koprivnica	55	Pazin	4	Tršće	1
Bugočno	1	Kostajnica	2	Peć	2	Tržič	1
Bule	1	Korčula	1	Peteranec	1	Tuzla	2
Celje	3	Kotor Varoš	1	Petrinja	4	Umag	2
Crikvenica	3	Kragujevac	6	Petrovaradin	1	Valpovo	1
Crni lug	1	Kraljevo	4	Plitvička Jezera	1	Valjevo	2
Cačak	9	Krapina	7	Podgora	1	Varaždin	63
Cakovec	3	Krasno	1	Podstrana	1	Vareš	1
Cilići	1	Križevci	11	Podravska Slatina	2	Var. Toplice	1
Celarevo	1	Kruševac	3	Pregrada	1	Vel. Gorica	3
Daruvar	3	Kumrovec	1	Prilep	1	Vel. Kladuša	5
Delnice	5	Kutina	2	Pucarevo	2	Vel. Trnovitica	1
Doboj	2	Labin	1	Pula	3	Vidovec	2
Donja Stubica	6	Laško	1	Prijedor	2	Vinkovci	1
Donji Vakuf	1	Lendava	1	Putinci	1	Virovitica	3
Drniš	1	Lepoglava	3	Radovan	1	Vis	1
Dubrovnik	5	Leskovac	2	Radovljica	1	Visoko	2
Duga Resa	2	Lički Osik	4	Rakovica	2	Vlasotince	1
Dugo Selo	1	Litija	4	Ravna Gora	1	Vogošća	1
Dakovo	14	Lovran	3	Rijeka	93	Vrapče	1
Foča	2	Lozница	1	Samobor	52	Vrbnik	1
Gnjilane	1	Ludina	2	Sarajevo	40	Vrbovec	4
Goražde	1	Ljubija	1	Senj	7	Vršac	2
Gospic	20	Ljubljana	12	Sesvete	9	Vukovar	1
Gornji Milanovac	1	Mađanpek	1	Sevojno	2	Zadar	37
Grosuplje	1	Makarska	18	Sibinj	1	Zagreb	750
Hadžići	2	Manojojeeve	1	Sinj	10	Zajecar	3
Herceg Novi	1	Maribor	7	Sisak	4	Zdenci	1
Hlebine	1	Matulji	1	Skopje	3	Zelina	3
Igalj	1	Mihovljan	1	Skrad	6	Zemun	3
Ilirska Bistrica	1	Mojstrana	1	Sl. Brod	5	Zenica	7
Ilijas	1	Mostar	5	Sl. Požega	33	Zrenjanin	6
		Mrkonjić-grad	1	Smederevo	1	Zlatar	9
		Našice	2	Solin	1	Zarkovo	1
				Split	75	Žepče	1
				Srijemska Kamenica	1	Inozemstvo	36

Casopis »Naše planine« može se pohvaliti da je svojom pretplatničkom, i isto tako i suradničkom mrežom, pokrio gotovo cijelu našu zemlju i tako stekao općejugoslavenski karakter. Šalje se u 122 mjesta u našoj zemlji i na 36 adresa u inozemstvu. Do sredine ove godine pretplatni su namirila 2002 pretplatnika, pa se može očekivati da će se taj broj do konca godine povećati. Casopis se tiska u nakladi od 2200 primjeraka. Od 2002 pretplatnika 148 ih je iz SR Srbije, 110 iz BiH, 39 iz Slovenije, 9 iz Crne Gore, 5 iz Makedo-

nije, a preostalih 1658 iz Hrvatske (iz Zagreba 750). Prema toj statistici u Hrvatskoj je samo svaki dvadeseti organizirani planinar pretplaćen na časopis (u 1981. je društvo prodano 31542 članskih markica). Ovaj odnos planinara prema časopisu nikako nas ne može zadovoljiti, iako je sličan omjer pretplatnika i članstva i u Slovenaca, našeg »najplaninarskijeg« naroda (4815 pretplatnika na 102 232 člana u 1981. godini). Nepovoljan je i broj pretplatnika i u BiH, pogotovo ako se

Zahvaljujemo se za novčanu pomoć »Našim planinama«

Ružica Struhak, Zagreb
Zvjezdana Šprug-Deduš, Zagreb
Zdeslav Tajić, Zagreb
Dubravka Zorčić, Zagreb
Boris Mičić, Beograd
Đuro Savić, Donja Stubica
PD »Zelengora«, Foča
Mario Đundek, Gospic
Stjepan Petek, Ivanec
Marko Lončarić, Jastrebarsko
Dođran Uglešić, Kaštel Sućurac
Rudolf Jurić, Koprivnica
Borut Kurtović, Makarska
Milan Cilenšek, Maribor
Julije Holiček, Novi Beograd
Ratko Pasarić, Novi Sad
Miroslav Bencina, Osijek
Lidija Lukić, Osijek
Helena Svečnjak, Pakrac
Vinko Šolta, Pakrac
Dragutin Komorčec, Peteranec
Damir Dujmešić, Rijeka
Ljubomir Mičetić, Rijeka
Uzeir Beširović, Sarajevo
Dušan Vrzić, Sarajevo
Stjepan Safundžić, Sibinj

Ladislav Breko, Sinj
Lenko Milošević, Sinj
Joža Skočir, Sl. Požega
Milan Đekić, Split
Zvonko Kuzmanić, Split
Ivica Mandić, Split
Vinko Maroević, Split
Stanica GSS Split, Split
Štefica Plevnik, Suhopolje
Hidajet Grabus, Travnik
Đorđe Mačešić, Umag
Ivan Koščec, Varaždin
Milovan Borojević, Zadar
Rudi Gombač, Zadar
Juraj Kranjc, Zadar
Ivan Tomljenović, Zadar
Živorad Popov, Zrenjanin
Bogomil Nadu, Zagreb
Slavo Brezovečki, Zagreb
Edo Glas, Zagreb
Dr. Andela Horvat, Zagreb
Ksenija Klikić, Zagreb
Stjepan Kadoić, Zagreb
Zlatko Kosinac, Zagreb
Dr. Ignac Munjko, Zagreb
Milivoj Senci, Zagreb

uzme u obzir da je PS BiH bio petnaest godina suizdavač časopisa.

Zanimljivo je da među preplatnicima postoje dvije ekstremne kategorije: jedna je koja u svakoj prilici pomaže časopis i nastoji proširiti krug preplatnika (zar nisu zaslужili priznanje PSH?), a druga je ona koja godinama ostaje dužna preplatu, pa čak i unatoč pismenim opomenama. Kako protumačiti činjenicu da su u ovoj drugoj skupini upravo »najveća« planinarska imena naše planinarske organizacije, oni sa zlatnim znakom priznanja PSH? Nećemo ih sramotiti iznoseći njihova imena, ali zato na ovom mjestu donosimo popis onih preplatnika koji su posljednjih godinu dana pomogli časopisu dobrovoljnim novčanim doprinosom. Njihova ćemo imena i ubuduće objavljivati na istaknutom mjestu. I na kraju, ponovit ćemo ono isto što smo prije četiri godine napisali kao komentar uz tadašnju statistiku o preplatničkoj mreži (1978, broj 5-6), jer je ostao jednak aktuelan:

Osobito je čudno da je u našim većim planinarskim centrima broj preplatnika vrlo malen. Krivica je dobrim dijelom i na upravama planinarskih društava koja ne izvršavaju obavezu prihvaćenu na Skupštini Saveza, tj. da svojim članovima prilikom uplate markice radi produžavanja članstva pred-

lože preplatu na časopis. Trebala bi biti obaveza da bar svaki deseti član planinarske organizacije bude preplatnik, što je savšim skroman zadatak. Nažalost, ni o njemu se ne vodi briga. Da je to ipak lako moguće ostvariti dokazuje PD »Bilo« iz Koprivnice, koje je učlanilo gotovo svakog petog člana. Treba uzeti u obzir da je u mnogim mjestima iz tabele onaj jedini preplatnik zapravo planinarsko društvo, koje je preplaćeno automatski registriranjem u PSH. Zanimljivo je da neka društva, koja su po ovoj statistici vrlo slaba, često predlažu Savezu mnoge svoje članove za odlikovanje, zlatnom ili srebrnom značkom. Ako bi ova statistika mogla poslužiti kao objektivno mjerilo, a ona to može, mnoga bi se društva trebala postići. U najmanju ruku, društvo koje traži odlikovanje za svog člana, trebalo bi da ga i samo na neki način nagradi, a zar nije za to vrlo prikladan način da ga preplati na časopis? U odnosu između Saveza, kao izdavača časopisa i uprava društava, koja su u svakodnevnom dodiru sa svojim članstvom, trebalo bi vladati uzajamno razumijevanje i pomaganje. Nažalost, većina društava sjeti se Saveza samo kada je u nevolji i kada treba neku pomoć. Nadamo se ipak da iduća statistika, za godinu dana, neće biti za neka društva tako porazna kao ova.